

XXIV.

AZ

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ÉRTESITŐJE

AZ 1900—1901. ISKOLAÉVRŐL.

MEGELŐZI:

A MÓZESI-TALMUDIKUS

BÜNVÁDI ELJÁRÁS

IRTA

BLOCH MÓZES

RABBI.

A BUDAPESTI ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET TANÁRA.

BUDAPEST

1901.

Tartalom.

	Oldal.
Előszó.	
I. Fő rész: A büntetés és annak nemei.	
I. Fejezet: 1. §. A büntetés fogalma	1
2. §. A büntetés célja	1—2
II. Fejezet: 3. §. A büntetés beosztása	3
4. §. A mózesi büntetések	3—5
5. §. A rabbinikus büntetések	5—7
II. Fő rész: A büntető törvényszék hatóságairól:	
I. Fejezet: 6. §. Szervezet.	7—10
II. Fejezet: 7. §. A birói qualificatio	10—14
III. Fejezet: 8.—9. §. A törvényszék hivatalos székhelye	14
IV. Fejezet: 10. §. A birók kinevezése	18—19
V. Fejezet: 11. §. A törvényszék hivatalos ideje	20—21
12. §. Napok, melyeken nem volt törvényszéki tárgyalás megtartható	21—22
13. §. A birók hivatalos ruházata	23
III. Fő rész: A bűnügyi per.	
I. Fejezet: 14. §. A bűnügyi per fogalma	24
15. §. A vád	24—28
16. §. A vádlott	29—30
17. §. A törvényszék eljárása	30—31
II. Fejezet: 18. §. A birók. Pontosabb rendeletek a birókról és tanukról :	31
19. §. A tanuk	32
20. §. A tanuk érvénytelensége rokonság miatt	32
21. §. A tanuk érvénytelensége sógorság miatt	33—34
22. §. Tanuskodásra képtelenek elkövetett bűnök miatt	34
23. §. Képtelenek vallási törvények megszegése miatt	34—35
24. §. A rab.-talm. törvény szerinti képtelenség	35—36
25. §. Képtelenség szellemi fejlődés hiánya folytán, vagy nem és függőség folytán	36—37
26. §. Tanuságra képtelenek tanuságra képesek társaságában	37—41
27. §. A tanuk megeskete	41
28. §. A tanuk kölcsönös tudomása a tettnél való jelenlétükről	42

IV. Fő rész: A tanuk kihallgatásánál való eljárás.

I. Fejezet: 29. §. A felek jelenléte	42
30. §. A tanukhoz intézett előkérdések	43
31. §. Az intés	43—44
32. §. A tanuk admonitioja	44
33. §. Tanuk kihallgatása	44—45
34.—35. §. Főkérdések	45—47
36. §. Mellékkérdések	48—49

V. Fő rész: A birói tárgyalás.

I. Fejezet: 37.—38. §. A tárgyalás kezdete	49—50
39.—40. §. A birók érdemteljes tárgyalása	50—51
41. §. A beadott szavazatok jegyzőkönyvbe való iktatása	51—53
42. §. A szavazatok arányai	52—55
II. Fejezet: 43. §. Az ítélet	55—56
44.—45. Az ítélet végrehajtása	56—59

VI. Fő rész: A testi fenyítéknél és pénzbüntetéseknel való eljárás.

I. Fejezet: 46.—47. §. Eljárás a testi fenyítéknél	59—61
II. Fejezet: 48.—50. §. Pénzbüntetéseknel való eljárás	61—63

Sajtóhibák jegyzéke.

Oldal	Sor.	helyett	olvasandó:
4.	14. alulról	halálbüntetésekkel	halálbüntetéssel.
8.	4. alulról	Egy törvény . . . elé	idéző jel
10.	4. alulról	Mindezen	Mindazon
12.	2. jegyzet végén	הננה	הנוף
18.	7.	részrehajtatlanságáról	részrehajlatlanságáról.
18.	12. alulról	csarnokba	csarnokban
33.	3. alulról	képességüket	képességüket.
34.	22. § 3 sor	דהחיים	דחמם
36.	5. alulról	ברעתן	ברעתן
41.	2. alulról	responzumia	responsumai
44.	6. alulról	kihallgatás	kihallgatása
47.	5.	Roeziach	Róczéach
47.	2. alulról	állítani után hiányz. az idézőjel	
55.	10.	gr.	Q.

Előszó.

(Ábot. 1. f.) **הוּ מְתוּנִים בְּדִין** „Legyetek óvatosak és meggondoltak, ha törvényt ültök“. Bölcsseinknek ezen intő szózata főleg a büntetőügyi bírónak szól; mert habár a polgári perekben szereplő bírónak is fontos kellékei a nyugalom és meggondoltság, hogy ne tévedjen és ne hozzon igazságtalan ítéletet, mégis jóvá tehető az egyik félnek elszenvedett kára, ha meggondolatlanság folytán a másik félnek odaitéltetett az, a mi jog szerint vagy jogszokás szerint neki nem jár és így a megsértett jogrend helyreállítható vagy az ítélet megsemmisítése által és az által, hogy a törvényszék kényszeríti a jog alap nélküli nyerő félt, hogy az összeget vagy tárgyat visszaadja; vagy pedig kártérítés által, melyet az illető törvényszék nyújt, a szerint a mint a birói testület tévedett az általános jogszokás szerint törvényerőre emelkedett nézet helytelen felfogásában vagy ezen esetre való alkalmazásában **מַעוֹת בְּשִׁיקוֹל** (מעות בדעת, vagy pedig hogy nem vett tekintetbe világos, meg nem döntött jogerővel bíró törvényt. **מַעוֹת בְּדִבְרֵי שֵׁנָה**) Előbbi esetben a bíró kötelessége volt kártérítést nyújtani, a második esetben pedig az ítéletet megsemmisítették. (L. bővebbet Ch. M. 25. f.) mindezen esetekre illik azonban az igazság **(מִמּוֹן אֵינָא בַּחֲזָרָה)** „Pénzt meg lehet téríteni“.

Mások azonban a büntetőügyek. Törvényszéki gyilkosságot földi hatalom nem tehet jóvá, ép úgy végrehajtott testi fenyegetést nem lehet meg nem történtnek tekinteni, sőt még pénzbírságot sem lehet minden következményében jóvá tenni; mert az elítélt azáltal becsületében szenvedett kárt és nevéhez folt tapad. Azon felől mindezen büntetésekénél, főleg pedig halál- és testi büntetésekénél, nemcsak az elítélt szenved, hanem egész családja is, a melynek elzüllése a rendes

következmény. Ezért igazságtalan ítélet bűnügyben olyan baj, melyet nem lehet jóva tenni, ezért a törvényszék kötelessége mind a körülmények különös óvatossággal és tapintattal való megfontolása, hogy igazságos ítéletet hozhasson. Ezen czélból tartalmazza a mózesi-talmudikus jogtan a jogtulajdonképeni törvényein kívül a bűnügyekben és polgári perekben való törvényszéki eljárás szabályait. Amazok képezik a „Magánpert“, emezek a „Bűnvádi eljárást“ vagy a „Büntetőjogi perrendtartást“. Utóbbi képezi következő értekezés tárgyát még pedig „a mőz.-talm. magánper“ cz. munkám kiegészítése gyanánt utalván mindig a római jog büntető törvényszéki eljárására.

Megjegyzendő még, hogy S a a l s c h ü t z „a mózesi jog“ cz. művében a talmudi jog bűnvádi eljárásából közöl ugyan töredékeket, az anyagot azonban rendszeresen és teljesen nem tárgyalja. F r a n k e l Z., a ki „Törvényszéki bizonyíték“ cz. művében részletesebb, kapcsolatban a magánperrel tárgyalja a bűnvádi eljárást, ezáltal előadása nélkülözi a kívánt pontosságot, teljességet és rendszeres tárgyalást. Mindkettő igen ritkán veszi tekintetbe a római bűnvádi eljárást. F a s s e l is „A rabb. törvényszéki eljárás“ czimű művébe sokat felvett, a mi nem oda tartozik és sok fontos dolgot mellőzött.

Budapest, 1901. június havában.

A s z e r z ő.

I. Főrés.

A büntetés és annak nemei.

I. F e j e z e t.

A büntetés fogalma és célja.

1. §.

A büntetés fogalma.

Büntetés (עונש, קנס) alatt a mozaikus-talmudikus tan a szándékosan megsértett törvény, jog vagy vallás megtorlását érti. „כאשר עשה בן יעשה לו” „a mint ő cselekedett, úgy cselekedjenek vele”.¹⁾

2. §.

A büntetés ozélja.

A büntetés nem boszú, melyet a tóra egyáltalában szigorúan megtilt, hanem inkább az igazság és szükségszerűség ténye, a közjó megtartására és erősítésére. A gonosztevő nem csupán azt károsítja meg, a kit megsért, gonosztette kiterjed az egész társadalomra, a melynek tagja, árnyéket vet az államra, a melynek polgára; a bűnös a nagy államtest egyik beteg tagja, a melyet meg kell gyógyítani, vagy amputálni, ha a gyógyulás lehetetlen.

Ennélfogva a büntetés célja :

1. Eltávolítani a borzalmas árnyéket, melyet a bűncselekmény az összeségre terjeszt, hogy az erény és a jog

¹⁾ III. Moz. XXIV. 19.

napja égi fényében általánosan világosságot és igazságot terjeszsen.

„És távolítsd el a gonosztevőt és a gonosztságot közepedből.“¹⁾ **וְהָיָה מַחֲנִיךְ קָדוֹשׁ וְלֹא יֵרָאֶה בְּךָ עֲרוֹת דָּבָר** „Szent lesz akkor a te táborod, ha nem látható nálad szégyenletes tett.“²⁾

2. A büntetés egyrészt a bűnöst tartsa vissza további törvénytörlésztől, másrészt pedig mindenkit ijeszsen el a bűntett elkövetésétől. **וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וִירְאוּ וְלֹא יוֹסִיפוּ לַעֲשׂוֹת** „Mindenki Izraelben hallja és féljen és soha többé ne kövessenek el hasonló gaztettet közepedben.“³⁾ Hová jutna a társadalom, ha a bűntényt büntetlenül hagyná?

Nemcsak a gonosztevő haladna föltartóztatlanul a bűn ösvényén, mások is a gonosz példától elcsábítva megtámadnák embertársaik vagyonát és életét és tönkre menne a polgári, békés együttélés, tönkre menne az állam békéje és biztonsága, jog és erény, folytonos háborúsága volna mindenkinek mindenkivel. **מֶלֶךְ בְּמִשְׁפַּחַת יַעֲקֹב אֶרֶץ** „A jog védelme által tarthatja fenn az uralkodó az országot.“⁴⁾

3. A büntetés végül a gonosztevő számára engesztelést is eszközöljön ki. A bűnös Isten ellen is vétkezik, a ki a jogtalanságot megveti, kinek törvényei szeretetteljesek és igazságosak, a ki meghagyta nekünk **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדּוּ** „mindig a jog után járjatok“⁵⁾ **וְלֹא תַחֲטִיֵּא אֶת הָאָרֶץ** „és az országot igazságtalansággal vagy erkölcstelenséggel meg ne fertőzd;“⁶⁾ ezen isteni törvényhozó ellen vét a gonosztevő és ezért engesztelésre szorúl, hogy az ég nehéz büntetését elkerülje. **יִסּוּרֵי** „Földi szenvedések megtisztítanak a bűntől és enyhítik a lelki fájdalmat a túlvilágban.“⁷⁾

¹⁾ V. Moz. XXII. 21.

²⁾ U. o. XXIII. 15.

³⁾ U. o. XXIII. 12.

⁴⁾ Prov. XXIX. 4.

⁵⁾ 5. Moz. XVI. 20.

⁶⁾ U. o. XXIV. 4.

⁷⁾ Talm. Berachot 5a.

II. F e j e z e t.

A büntetés beosztása és neme.

3. §.

A büntetés beosztása.

Mózesi és talmudi-rabbinikus büntetéseket különböztetünk meg. Mózesi büntetések azok, melyek a tórában foglaltatnak, talmudi-rabbinikusok pedig azok, melyeket a nagy zsinagoga tagjai (אנשי כנסת הגדולה) és a nagy Synhedrium későbbi tekintélyei (בית דין הגדול) a tórától nyert felhatalmazásuknál fogva állapítottak meg.

4. §.

A mózesi büntetések a következők:

- I. A halálbüntetés (מיתת בית דין)
- II. testi fenyíték (מלקות) és
- III. pénzbírság (קנס, עונש, ממון).

1. M e g j e g y z é s. Ezen büntetéseken kívül, melyeket a földi birónak kell végrehajtania, más büntetések is léteznek, melyek a földi törvényszéktől megvonattak és végrehajtójuk maga az Isten; ezek: 1. A kiirtás büntetése, az életfonal elszakítása (כרת, שנכרתו ימיו) és 2. az ég hatalmától okozott halál (מיתה בידי שמים). Ezeknél nincs törvényszéki eljárás, a miért elegendő itt a rövid ráutalás.

2 M e g j e g y z é s. Azon tény, mely szerint az, a ki szent dolgot a maga részére felhasznál, (מועל בקדשים) vagy az, a ki idegen tulajdont elrabolt és eskű alatt megtagadta a rablást, (גזל ונשבע על שקר) a megszenstségtelenített vagy elrabolt dolgon kívül még annak értékének ötödrészét is fizetni köteles volt, nem tekinthető büntetésnek, még pedig annál kevésbbé, minthogy a szentelt dolog megszenstségtelenítésénél az ötöd fizetése csak akkor volt kötelező, ha annak felhasználása az illető dolog szent voltának nem ismeretében történt, (מועל בשגגה) rablásnál pedig, ha a rabló a hamis eskűt akár tudatosan, (במזיד) akár pedig nem tudatosan, (בשוגג) tette. Az ötöd megtérítése tehát nem büntetés, hanem az

engesztelés egyik neme, mint a bűnázdozat (אשם מעילות, אשם) melyet a bűn engesztelése gyanánt kell bemutatni.

3. M e g j e g y z é s. A börtönbüntetést a mózesi törvényhozás nem ismeri. Mózes 4. könyvének ama esete, (Num. 15, 34.), mely azt mondja (ויניחו אותו במשמר) „és azt, a ki szombaton fát szedett, letartóztatták“, nem volt büntetés, hanem inkább a letartóztatott személyének biztosítása, a mint a szentírás egyenesen mondja (כי לא פרש מה יעשה לו) „mert még nem volt világos, hogy milyen büntetéssel sujtandó.“ Ugyanezen eset forog fönn a káromló (מקלל) letartóztatásánál (III. M. 24. 12.) Hogy későbbi időkben alkalmazták a börtönbüntetést, így pl. Jeremias profétánál, ki hosszabb ideig volt szabadságától megfosztva, az inkább az önkény ténykedése volt és nem az igazságé. Ép úgy ellenkezett a törvénnyel azon börtönbüntetés, melylyel Assa király sujtotta Chanani profétát Judában, (II. Krón. XVI, 10.) vagy Achab, Izrael király büntetése, melylyel Micha profétát büntette; (I. Kir. XXII, 27.) kinek étkezési rendjét is megszigorították. Ha végre Ezra könyvében (VII, 26.) a börtönbüntetés helyet talál a többi büntetés közt (ולאסרין) úgy igen helyesen jegyzi meg már Michaelis, (Moz. Recht 4. rész, 238. §), hogy ez nem mózesi, hanem perzsa jog, mert egy perzsa edictumban foglaltatik, mely Ezranak és az általa kirendelt biráknak megengedi, hogy a törvényt megszegőket halálbüntetésekkel pénz- és börtönbírsággal sujtsák. Hogy Ezra idejében használatos lett volna a börtönbüntetés, annak nyomait nem találjuk. A talmudi-rabbinikus jog egyetlen egy esetet ismer, melyért börtönbüntetés jár. V. ő erre vonatkozólag a következő 5. § jegyzetét.

Habár a mózesi büntető jog a szabadság börtöni letartóztatás által való korlátozását nem ismeri, mégis léteznek esetek, a melyekben kimondatik a szabadság korlátozása ugyan nem büntetés gyanánt, hanem kártérítés vagy a bűnös életének biztonsága kedvéért.

1. Ha a tolvaj nincs olyan helyzetben, hogy magát az ellopott jószágot vagy annak értéket a tulajdonosnak megtérítse, akkor a törvényszék eladja öt héber rabszolgának

(עבר עברי) a vételdíjat pedig a megkárosított kapja kártérítés gyanánt. (Ex. XXII. 2.) V. ö. Talm. Kiddusin 18a. Maimuni Geneba, 3. f. 11. 12. §§.]

2. Ha valaki egy személyt véletlenül, szándék nélkül megölt, akkor köteles volt lakóhelyét elhagyni és állandóan a kijelölt menedék városok egyikében tartózkodni (ערי מקלט). Ott a főpap haláláig volt köteles lakni. (Num. XXXV. és másutt. Makot 7a köv. Maimuni Roczeách 5 f.)

Külömben a száműzetés, a mint ez a római büntető jogban szokásos volt, a mózesi törvényhozásban ismeretlen. Nem is lett volna célszerű, ha a bűnöst arra kényszerítették volna, hogy pogány népeknél lakozzék állandóan, a hol vallásától teljesen elidegenedett volna és a javulástól meg az engeszteléstől teljesen elzáratott volna.

5. §.

A rabbinikus büntetések a következők:

I. Pénzbírság. (קנס) Azt sujtották vele, a ki valakit megver, anélkül hogy megsebesitené, de azáltal becsületén kárt tesz, vagy a ki más valakit megrágalmaz, nyilvánosan szidalmaz, vagy különben becsületét megsérti (רקק בפניו), különösen pedig azt, a ki tudós embert megsért. (המבייש תלמיד חכם), Ezen és ehhez hasonló esetekben rendelték el a rabbik a pénzbírságot a sértő és sértett fél viszonyainak és állásának tekintetbe vétele mellett.¹⁾

II. Testi fenyíték. Az kapta, a ki valamely mózesi (מצות עשה) törvényt tudatosan nem akart teljesíteni. Ez inkább kényszereszköz, a mely őt kötelességteljesítésre szorította. Ugyanezen büntetés éri azt is, a ki a rabbik rendelte törvényeket megszegte.²⁾

¹⁾ B. Kama 90a. Maim. Chobel Umázik 3 f. Chosen Mispat 420 f. Jore Dea 243, f.

²⁾ Sabbath 40 b. Ketuboth 86a. L. Tossafot פריעת kezd. A megvesszőztetés mozaikus (מלקות) és a rabbinikus (מכת מרדות) büntetések közti különbségéről. l. A zsidóság institutiói című művem I. rész I. k. bevezetését (מבוא אודות ז"ו).

III. Büntetések, melyek az illetőt bizonyos időre a társadalmi életből és közlekedésből kivonják ; ehhez tartozik :

a) Megvetéssel egybekapcsolt szigorú dorgálás (נזיפה), a mely arra kötelezi az illetőt, hogy a kimondás napját egyedül, bűnbánó gyakorlatok közt otthon töltse, bánatteljesen lemondván minden örömtől. Palásztinában a gyász ezen ideje hét napig tartott, Babyloniában pedig csak egy napig.¹⁾

b) Átok megátkozás nélkül [נידוי].

c) Átok megátkozással [שכתא, חרם].

A két utóbbi annyira kizárták az illetőt a társadalmi érintkezésből, hogy senkinek sem volt szabad vele közlekednie ; az átok harmincz napig tartott. Ha a bűnös ezen idő alatt bűnbánólag meg nem javul, az átok időtartama meghosszabbított.²⁾

M e g j e g y z é s : Különösen szigorú büntetés érte azt, ki oly bűncselekvényt követett el, melyre Kárát-büntetés (= kiirtás) járt és mivelhogy világi bíró azt végre nem hajthatta, a bűnöst kikorbácsolással (מלקות) megbüntették, hogy tettét megbánja és bűnbocsánatért esedezzek, hogy a Kárátbüntetéstől megszabaduljon. Ha pedig a testi fenytés meg nem javította, úgy hogy ismét elkövette ugyanazon bűntényt és egy másodszoros megkorbácsolás után harmadszor ugyanazon tette vetemedett, akkor javithatatlan bűnösnek nyilvánították és, hogy ártalmatlanná tegyék, vagy esetleg mégis bűnbánásra indítsák, szűk helyiségbe zárták, a hol szűkes élelmezés mellett fogva tartották élete végéig.

Ugyanazon büntetésben részesült az, ki szándékos emberölést követett el, még pedig olyan körülmények közt, melyek szerint a tény fennállt, de a törvényesen előirt törvényszéki eljárás halálos ítéletet nem hozhatott ; ezen eset-

¹⁾ Moed K. 16a. Jore Dea 334. f. 1. 14 §§. L. Szifszé Kohen 28. j.

²⁾ Moed Katan 14b. 18a. Maim. Talmud Tóra 6. és 7. ff. Jore Deah 334. f. V. ö. B. Kama 112 b, Maim. Synhedrin 25. f. 5. §, Chosen Mispat 8.f. 5. § és 11. f. 1. §.

L. Ezra X. 8, ott az átok a birtokok elkobozásával is járt, a mi a talmudban nem fordul elő.

ben is megtörténik a letartoztatás szűkes élelmezés mellett szűk helyiségben. (Synhedrin 81a, Maim. Synhedr. 18. fej. 4. 5. §§., Roczeach 4 f. 8, 9 §§.)

Ezek az egyes esetek, melyekben börtönbüntetést alkalmaztak. (V. ö. fent 4. §, 3. megjegyzés).

II. Főrés.

A büntető törvényszék hatóságairól.

I. F e j e z e t.

S z e r v e z e t.

6. §.

A büntető törvénykezést kezelte :

- a) egy hetvenegy bíróból álló testület,
- b) egy huszonhárom tagból álló bíróság,
- c) egy hármas bíró-collegium.

A hetvenegyes, huszonhármas és hármas collegium tagjait egyaránt a tóra ¹⁾שופטים „bíróknak“ nevezi, előbbi kettő tagjait ²⁾זקנים „véneknek“ is. Mindnyáját az ordinatióra (סמיכה) való tekintettel és mivelhogy Isten nevében kellett ítéletet hozniok, az isteni névvel³⁾ אלהים illették.

A talmud az egyes bírákat דיינים-nak és a collegiumot בית דין-nek nevezi, még pedig a hetvenegy tagból álló testületet גדול בית דין, vagy סנהדרין גדולה-nak, a huszonhármas קטנה סנהדרין-nak, a hármas pedig שלשה של ב"ד-nak vagy egyszerűen בית דין-nek.

E bíróságok a polgári perekben való ítélkezésre is illetékesek voltak.

¹⁾ V. Moz. XVI. 18 ; XVII. 9, 12 ; XIX. 17, 18.

²⁾ U. o. XXI. 2—6.

³⁾ II. Moz. XXI. 6 ; XXII. 7.

Bűnügyekben különbség mutatkozott az említett testületek illetékességében.

Pénzbírságok és fényítékbüntetések a hármascollégium törvénykezése alá tartoztak.¹⁾ Halálbüntetéssel járó vétkekben azonban csak a huszonhármass testület tarthatott tárgyalást és hozhatott ítéletet.²⁾

De ez is csak korlátozott illetékesség fölött rendelkezett, a mennyiben némely halálbüntetéssel járó bűntények csak a hetvenegyes testület (סנהדרין גרולה) előtt voltak tárgyalhatók. Így pl. a bálványimádásra csábított város lakossága (אנשי עיר הנדחת), vagy a hamis próféta, vagy ha a vádlott maga a főpap stb. kizárólagosan a hetvenegy tagból álló collegium illetékessége alá tartoztak.⁴⁾ A többi esetekben nem volt különbség állás vagy társadalmi rang közt, szegény és gazdag közt, állampolgár és idegen közt, mindannyinál egyforma volt a törvényszéki eljárás, mindannyira vonatkozik az isteni törvény. Egy törvény legyen mindannyi számára, az idegennek és a bennlakónak egyaránt, mert én az Örökkévaló mindannyitok Istene vagyok és igaz bírótok, a kinek nevében szolgáljátok az igazságot.⁵⁾ Mindenki volt

¹⁾ Synhedr. 2a. Maim. Synh. 5. f. 4., 8. §§.

²⁾ U. o. 2a. Maim. u. o. 1. f. 3. §. A huszonhármass számot a misna megokolja a következőkkel: IV. Moz. XXXV. 24. 25. olvassuk (ושפטו העדה והצילו העדה את הרוצח) „és a község ítélje meg és a község mentse meg a gyilkost.“ Más bibliai versből következik, hogy legalább is tíz személyből álló gyülekezet nevezhető községnek (עדה) azaz tíz személy ítélhet el, illetve mondhat bűnösnek, másik עדה azaz tíz személy menthet meg, illetve menthet föl; azért a collegiumnak husz bíróból kell állania. Mivel pedig birói collegium páros számból nem állhat, hogy egyforma szavazati szám lehetetlen legyen, a collegiumot egy bíróval kellett kibővíteni és így az huszonegy bíróból állott; mivelhogy pedig a tóra egyik helye azt mondja, hogy halálbüntetések-nél az egy szavazatból álló többség csupán felmentő ítélet hozatalára elegendő, de nem elmarasztaló ítéletre, mivel legalább két szavazatból álló többség volt szükséges halálosítélet hozatalára, azért a collegiumnak huszonhárom tagból kellett állania.

³⁾ V. Moz. XIII.

⁴⁾ Synhedr. 6a, Maim. Synh. 5. f. 1. §.

⁵⁾ III. Moz. XXIV., 22.

törvény elé idézhető, még Juda királyai is (מלכי בית דוד), csupán Izraél királyai (מלכי ישראל) képeztek kivételt Jánnai király (ינאי) uralkodása óta¹⁾.

M e g j e g y z é s. A római jogban is a legrégibb időben jogegyenlőség uralkodott. Eredetileg nem létezett — a király kivételével — sem rend, sem pedig egyes, kinek külön joga, vagy külön törvényszéke lett volna. Pátricziusok és plebejusok egyaránt ugyanazon bíró illetékessége alá tartoztak, előbbiek előnye csupán abból állott, hogy bírójuk pátriczius volt, később a rendek kiegyenlítése után váltak mindketten jogi kérdésekben parancsolókká és engedelmesekké. Polgárok (civis) és idegenek (peregrinus) közt is jogegyenlőség uralkodott, míg később külön idegen-praetor kineveztetett, a ki azonban az ügyek felhalmozásának köszöni eredetét; a praetor peregrinus jogra és hatalomra nézve egyenrangú volt a többi praetorral. Az eljárást illetőleg csak annyiban mutatkozik eltérés, hogy a polgároknál meg volt engedve a vocatio.

Midőn a királyok elűzetése után consulok léptek az állam élére, ők gyakoroltak királyi hatalmat, azokat sem lehetett ennél fogva törvényszék elé idézni. Míg a királyok élethossziglan voltak hivatalban és így elérhetetlenek a törvényszék számára, addig a consulok egy évi hivataloskodás után letették hivatalukat és akkor emelhetek ellenük vádat.

Ebből fejlődött a köztársaság idejében az a jogi törvény, mely szerint hivatalnokot hivatalnokoskodása tartama alatt nem lehetett vád alá helyezni. A császárság idejében habár a hivatalnokok tekintélye alásülyedt, kimondták az elvet: a római nép hivatalnoká fejben járó bűn miatt törvény elé nem idézhető. Azonban nem mind a hivatalnok állott ezen elv határozata alatt, csupán a magasabbak. Így nem lehetett törvénybe idézni a praetorokat, a kik a consulok kartársai voltak és gyakran azokat helyettesítették és a kiknek különös feladatát a büntetési és polgári igazságszolgáltatás

¹⁾ Synh. 18a, 19a. Maim. Synh. 2. f. 5. § és Melachim 3. f. 7. §

képezte, ép oly kevésbbé a dictatorokat és lovassági praefectusokat. A néptribunusokat, kik sérthetetlenséget élveztek, sem érhetette bünvádi eljárás. Ezekkel szemben vád alá helyezhetők voltak a quaestorok és a különös megbízásokra kirendelt hivatalnokok. (V. ö. Z u m p t A. W.: Der Kriminalprozess der röm. Republik 69. o.)

Ugyanilyen eljárás alá, mint a hivatalnokok, estek mindazok, kik állami ügyekben távol voltak. Így pl. katonákat vád alá helyezni azon idő alatt, mikor táborban tartózkodtak, ellentmondott volna minden igazságnak. A legrégibb időben erre alig lehetett külön törvény. Mert háború esetén rendszerint törvénykezési szünet is volt és a törvényszékek elnökei egyuttal a hadvezérek is voltak. A legrégibb időben és a tizenkét táblában sem volt erre külön törvény, inkább törvényszéki szokásnak látszik, mely a tribunok segítségével keletkezett. Vádat emelhettek ugyan oly személy ellen, ki állami feladatban volt távol, de minden további eljárás a vádlott visszatéréséig halasztatott. Az állami szolgálatban távollevők ezen védelme még akkor is tartott, midőn esküdtszékeket állítottak a hivatalban elkövetett bűntények és később közönséges bűntények elbirálására. Mindezen perek, melyeket a provinciák helytartói ellen indítottak, akár zsarolás, akár felségsértés vagy más vétek miatt, azoknak Rómába való visszatérésük után tárgyalattak (Zumpt f. i. m. 78. o.).

II. F e j e z e t.

A birói qualificatio.

7. §.

A hármas birói collegium tagjává csak az volt kinevezhető:

a) kinek nyílt esze, helyes ítélőképesége és alapos törvényismerete volt¹⁾ (חכם ונבון),

b) ki szerénységgel és szelidséggel birt (ענוה), hogy nyugodtan hallgathassa meg a feleket²⁾,

¹⁾ Maim. Synh. 2. t. 1. §.

²⁾ Maim. u. o.

c) a ki igaz jámborsággal birt és az igazság azon meggyőződésével, mely szerint az ítélet Istené (יראה)¹⁾,

d) a ki teljesen önzetlen és ment minden pénz- vagy egyéb érdektől, a ki nem remélt nyereséget, vagy félt veszteségtől (שנאת ממון)²⁾

e) a ki az igazságot tekintette legfőbb ideálnak és annak kiderítését életcélnek (אהבת האמת)³⁾.

f) a kinek társadalmi szereplése és jelleme oly kiváló és mocsoktalan, hogy általános szeretetben és közbecsülésben részesült⁴⁾.

Mindezen kiválóságokat természetesen a huszonhármasság és hetvenegyes birói collegium tagjai is kötelesek voltak felmutatni és azonfelül ezektől még különösen követelték:

1. Hogy kiváló jelességgel kutatták volt legyen az isteni tant és hogy a tóra tartalmát teljesen birják (מופלגים בחכמת התורה)⁵⁾

2. hogy más tudományokban is birjanak némi jártassággal pl. gyógyászatban, mennyiségtanban, csillagászatban, titkos tudományokban, jelmagyarázati-varázslatban⁶⁾ és végül több nyelv ismeretében⁷⁾.

3. A kinevezendőeknek nem volt szabad aggastyánoknak vagy gyermekteleneknek lenni⁸⁾.

4. Izráel 10 törzsének királyai nem foglalhattak helyet a synhedriumokban⁹⁾.

1) Maim. u. o.

2) Maim. u. o.

3) Maim. u. o.

4) Maim. u. o.

5) Maim. Synh. 2. f. 1. §.

6) Maim. Synh. 2. f. 1. §. בעלי דעה מרובה יודעים משאר הכמות כגון רפואות וחשבון ותקופות ומזלות ואיצטגנינות ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים והבלי ע"ז וכיוצא באלו כדי שיהיו יודעים לדון אותם.

7) Synhed. 17a. Maim. Synhed. 2. f. 6. §. ישידעו ברוב הלשונות כדי שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן.

8) Synh 36b, Maim. Synh. 2. f., 3. §. ואין מושיבין בכל הסנהדרין לא זקן מופלג בשנים ולא סרים מפני שיש בהן אכזריות ולא מי שאין לו בנים כדי שיהא רחמן.

9) Synh. 18a, 19a, Maim. u. o. 4. §. ואין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין שאסור לחלוק עליו ולמרות את דבריו אבל מושיבין כה"ג אם היה ראוי בחכמה

5. A bíróknak feddhetetlen zsidó családból kellett származniók¹⁾).

6. A bíróknak végül nem volt szabad testi hibával birniók²⁾). Egyszeműt ki lehetett ugyan nevezni a hármas collegium tagjává, de nem a huszonegyes vagy hetvenegyes testületbe. Egy mindkét szemén vak még a hármas collegiumban sem lehetett bíró³⁾).

Valamennyi collegium birói számára elengedhetlen feltétel volt az ordinatió, (סמיכה), mely nélkül senki sem vállalhatott birói hivatalt⁴⁾. A legelső ordinatiót Mózes vitte véghez Józsuán; a mi abból állott, hogy a nagy mester oktató és buzdító szavak kíséretében kezeit rátette tanítványa fejére⁵⁾. A későbbi időben a kézfeltevés nem volt divatos⁶⁾. Az ordinatió csak abból állott, hogy a felavatandó, miután szigorú vizsga után minden tekintetben a felavatásra méltónak találtatott, a „rabbi“ diszczimet nyerte. Hozzá intézték még a következő szavakat: „Ezennel felavatottnak tekintünk és felhatalmazást nyersz arra, hogy bíró és tanító gyanánt szerepeljél és hogy még bűnügyekben is döntsél⁷⁾).

Az ordinatiót csak oly férfiak végezhatték, kik maguk is ordinatióban részesültek. Ezeknek ordinatióját pedig vissza

מלכי בית דוד אע"פ שאין מושיב" אותם בסנהדר" יושבים ודנין ודנין הם את העם ודנין אותם אם יש עליהם דין אבל מלכי ישראל אין דנין ואין דנין אותן לפי שאין נכנעין לדברי תורה שמא תבא תקלה מהם.

¹⁾ Synh. 32a Maim. u. o. 1. §. אין מעמיד" בסנהדר" אלא כהנים לויים. וישראל" המיוחדים הראויים לכהונה שנאמר והתיצבו שם עמך בדומין לך בחכמה ביראה וביחס.

²⁾ Synh. 36b. Maim. u. o. 6. §. כשם שב"ד מנוקין בצדק כך צריכ" להיות מנוקי מכל מומי הגנה.

³⁾ Nidda 49b, Synh. 34b. Maim. Synh. 2. f., 9. §.

⁴⁾ Synh. 13b és többször Maim. Synh. L. Baba K. 84 b.

⁵⁾ IV. Moz. XXVII, 2. J., Synh. 13b.

⁶⁾ A kéz feltevésről és annak gyakorlatáról v. ö. Moz. tal. magán perrend tartásomat 1. §, 2. jegyz.

⁷⁾ Synh. 13b. Maim. Synh. 4. f., 2. §. כיצד היא הסמיכה לדורות לא שיכמכו ידיהן על ראש הזקן אלא שקורין לו רבי ואומרי לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפי' קנסות.

kellett vezetni tudni Józsuának Mózes által való ordinatiójáig.¹⁾

Az ordinatio még a templom elhamvasztása után is folyt, miután a nagy synhedrium helyéből száműzetett; ennek tevékenysége az idők viharai ellenére is tovább tartott; tizszer változtatta meg székhelyét,²⁾ de buzgósága és kötelességtudása gyöngítetlenül tovább tartott; mindenütt folytak a régi módon az ordinatiók; a Hadrian-féle üldözések alatt rabbi Juda ben Bábá több tudóst ordinált, hogy az ordinatio folytonos lánczolata meg ne szakadjon, azonban életével fizette ezt meg.³⁾ Végül azonban az ellenséges hatalomnak mégis sikerült az ordinatio hatalmas láncolatát megszakítania, minden szemicha lehetetlenné vált;⁴⁾ ezáltal megszűnt a büntető jog ápolása.⁵⁾ Csak a polgári törvénykezésre nézve rendelték el tekintélyüknél fogva ama kor rabbijai, hogy még nem ordinált bírók is ítélkezhetnek polgári perekben kényszerítő hatalommal,⁶⁾ ha a szükséges ismeretek fölött rendelkeznek és ha autorisatiót [רשות] nyertek.

M e g j e g y z é s. Ha a római jognak birói qualificatióját a mozaikus-talmudi törvényével összehasonlítjuk, nagy különbséget fogunk észrevenni. Mig az utóbbi a felhozott követelményeket a birói hivatalra való képesítésre okvetlen szükségeseknek tartja, a rómaiak még a jogismeretet sem tartották multhatatlanul szükségeseknek. A hivatalokat elő-

¹⁾ Maim. f. i. h. 1. §. איש מפי איש עד בית דינו של יהושע ועד בית דינו של משה רבנו.

²⁾ Ros. Has. 31a és b.

³⁾ Synh. 14a. Aboda Zara 8b.

⁴⁾ L. Maim. commentára Synh. Misnához I. fej. és Maim. Jad Hachazaka Synh. 4. fej. 11. §. r. Löwi b. Chabib resp. p. 59. köv. (Lemberg 1865). Szeder Hadorot szerint (l. II. Hillel) az ordinatio II. Hillel patriarchatusa alatt megszűnt. (330—365).

⁵⁾ Már negyven évvel a templom pusztulása előtt, nem hoztak halálos ítéletet (Synh. 41a, Maim. Synh. 14. f., 13. §.

⁶⁾ Synh. 2b, 3a, B. Kama 84b és f. i. h. Maim. 5. f. 8. §. שלא תנעול דלת בפני לויך, במלתא דשכיחי ואית ביה חסרון כים עבדי שליחותיהו.

zetes vizsga nélkül szokták volt betölteni; a praetor megválasztásánál nem voltak tekintettel annak jogismeretére: ha a jogot nem ismerte, assessorjaitól kért gyakran tanácsot.

III. F e j e z e t.

A törvényszék hivatalos székhelye

8. §.

Jeruzsálemben három törvényszék volt: az egyik hetvenegy bíróból állott (סנהדרין גרולה) és hivatalos helyisége a szentélyben a faragott kövekből készült csarnokban (לשכת הגזית) volt, másik két collegium ellenben huszonhárom-huszonhárom bíróból állott; az egyik hivatalos helyisége a templomcsarnok bejáratánál volt (פתח העזרה), a másiké pedig a templomhegy kapujánál (פתח הר הבית).¹⁾ A legtudósabb és legelőkelőbb bíró viselte az elnöki méltóságot, a kit a hetvenegyes collegiumban נשיא-nak, fejedelemnek neveztek. Ő ült a testület élén, jobbjá mellett helyett foglalt az alelnök (ראב בית דין)²⁾; a többiek koruk és tudományuk szerint foglaltak helyet félkörben, úgy hogy egymást, az elnökök meg annak helyettesét láthatták. A huszonegyes testületeknek is volt elnökük, azok is félkörben ültek.³⁾ Azon vidéki városokban, melyeknek lakossága legalább százhusz férfiúra rúgott, huszonhárom tagból álló bírótestületekkel bírtak, melyeknek hivatalos helyisége a város kapuja volt, ezeknek bírói is félkörben ültek, élükön ült az elnök.⁴⁾ Ha egy város két törzs birtokát képezte, akkor mindegyik törzsnek volt külön huszonhárom tagból álló bírói testülete.⁵⁾

Az oly városokban azonban, a hol a férfi lakosság nem rúgott százhuszra, csak három bíróból álló collegiumokat

¹⁾ Tosefta Synh. 7. f., Chagiga 2. f., Talm. Synh. 88b., Maim. f. i. h. 3. §.

²⁾ Tosefta Synh. 8. f., Maim. f. i. h.

³⁾ Synh. 36b., Maim f. i. h. V. ö. Rasit סנהדרין kezd. sz. Maim. f. i. h. 8. §.

⁴⁾ Synh. 2b., 17b., Maim. f. i. h.

⁵⁾ Synh. 16b. V. ö. Toszafot שופטים kezd.

neveztek ki.¹⁾ Minden synhedriumban helyet foglalt két törvényszéki jegyző (סופרי הדיינים). Az egyik a testület jobb oldalán foglalt helyet. Ő jegyezte fel a felmentő ítéletet hozó bírók véleményét és okait. A másik jegyző, a ki a testület bal oldalán foglalt helyet, az elmarasztaló ítéletet hozó bírók véleményeit jegyezte.²⁾

A törvényszékekhez végül pedig hivatalnokok és szolgák (שוטרים) is voltak beosztva, a kik a feleket beidézték, a rendet fenntartották és a törvényszék határozatait foganatosították.³⁾

9. §.

Folytatás.

A megnevezett bíróságok illetékeségéhez tartozott a polgári és büntető ügyekben való bíráskodás, utóbbi azonban csak a 6. § által megszabott törvényes határozatok keretében.

Törvényesen hozott ítélet ellen nem volt helyén a febbezés, azonban oly esetekben, midőn a hármas vagy huszonhármas collegiumok nem voltak tisztában az előttük levő ügygyel, kötelességük volt, hogy igazságos ítéletet hozhassanak, relatióval vagy consultatioval a felsőbb törvényszékhez fordulni ב"ד הגדול; a felsőbb törvényszék ily módon adott utasítása a kérdező törvényszék számára kötelező erővel bírt; bizonyos körülmények közt azon bíró, a ki a nyert tanítás ellen cselekedett, halállal is volt büntethető. (זקן ממרא).⁴⁾

I. M e g j e g y z é s. Romában eredetileg a királyok voltak a tulajdonképeni bírók büntető ügyekben és polgári perekben, minden ítélet tőlük indult ki, habár a döntéseknél majd magánszemélyek, majd pedig a népgyülekezet segítségével éltek.

Servius Tulliusnak tulajdonítják a polgári és büntető-ügyi igazságszolgáltatás elválasztását, még pedig olyan értelemben, hogy előbbieket a király egyes állampolgárokhoz

¹⁾ Maim. Synh. 1. f. 4. §. V. ö. Keszef Misnát a helyre.

²⁾ Synh. 36b, Maim. Synh. 1. f.

³⁾ Synh. 16b. Maim. u. o. 1. §.

⁴⁾ V. Moz. XVII, Synh. 80b, 89a. Maim. Mámrim 1—5 ff.

utasította megítélés végett, utóbbiakat pedig saját ítélkezése számára fenntartotta. De büntető hatalmát is másra ruházhatta és tényleg már a királyság alatt bizták meg ezen hatalmi ténykedéssel a quaestores (parricidii) állandó organumait és esetről esetre a duumviri perduellionis rendkívüli bizottságait. (V. ö. Padeletti-Holtzendorf: Római jogtörténet kézikönyve. Berlin 1879. 83. o.).

A királyok bukása után a két egyévre választott consul következett egyforma hatalommal, csak hogy az megvolt osztva és ezért csak a hatalom tulajdonosainak egyetértésénél érvényesülhetett. A consuli uralom alatt a büntető ügyi törvénykezés szükség szerint mindazon hivataloknak jutott, a melyek az imperiummal, azaz közvetlenül a néptől nyert kényszerítő hatalommal és jurisdictióval voltak ellátva. De nemsokára nagyon megszorítottatott. Így például a rendelet, mely szerint az a polgár, aki a consuli parancsolattal szemben megtagadja az engedelmességet, pénzbírsággal sújtandó, megszorítást nyert, a mennyiben megállapítottak bizonyos összeget maximalis büntetési összeg gyanánt. Nagyobb megszorítást nyert a magistratura büntetési hatalma a comitiakhoz való felebbezés folytán, mely a provocatio ad populum útján történt.

Már a köztársasági népszabadság első évében az ismeretes leges Valeriae egyike kimondta, hogy egy hivatalnok sem sujthat halálbüntetéssel vagy testi fenyítéssel római polgárt, ha ítéletét a néphez megfelelőbbézték. Ebből fejlődött a comitia centuriata rendszeres büntetőjogi törvénykezése. Azóta kénytelen volt a magistratus a legtöbb esetben a provocatiót engedélyezni. Így jutott ezentúl a hivatalnokok ítélete a népgyűlés elé. Így alkalmazták a lex Valeria intézkedését mind a bűnesetekben, mind pedig a hivatalnokok ügyében. Már a XII. táblából látszik, hogy a provocatio akkor minden büntetési esetben, tehát még pénzbírságnál is, helyén volt.

A mióta praetorok voltak, azok kezelték a rendszeres törvénykezést polgári és bűnügyi esetekben egyaránt, előbb a városi praetor majd meg az idegen praetor; az ügyeket a

vádló és vádlottak illetékessége szerint osztották el. Az esküdtszékiperek számára az aciliai törvények óta külön praetor volt, azoknak megszaporodása után valószínűleg egygyel több. Sulla választotta el a polgári pereskedést a büntetőjogi törvénykezéstől, amazt a városi és idegen praetorhoz, emezt pedig hat azóta rendszeresen külön kinevezett praetorhoz utasította. Ezeknek felosztása a bűnügyektől és az e célra kirendelt esküdttörvényszéktől függött. Ez a senatusból indult ki, a mely az állami közigazgatás egyéb ágáin kívül a büntető törvénykezés egyes csoportjait is meghatározta.

II. M e g j e g y z é s. Romában a fórum volt a büntető törvénykezés helye. A királyok gyakran házaikban — tehát nem nyilvános helyen — is tartottak törvénykezést, de a köztársaság első évében a Valerius-féle provocatioi törvény, hogy a nép részvételét lehetővé tegye, elrendelte, hogy büntetést csak nyilvánosan a nép előtt, tehát a piacon lehet elrendelni. Ez a rendelet fennállott a köztársaság egész tartama alatt. Az esküdtszéki tárgyalások is a piacon folytak. Innen származik a rómaiaknál a vádló vagy védő munkálkodásának „A piaczi munka“ elnevezése (forensis labor). A büntető törvényszéknek azonban a piacon nem volt pontosan megjelölt helye. (Zumpt. F. i. h. 5. III).

A praetor hivatalos székében ült egy fából készült emelvényen, mellette állott két lictor és egy hirnök, ki csendet teremtett és ki a praetor parancsát kikiáltotta, mögötte pedig alacsony asztaloknál a törvényszék kisebb hivatalnokai, [scribae librarii] a kik feljegyzéseket eszközöltek vagy a periratokkal foglalatoskodtak. A praetor előtt a földön voltak a középen az esküdtek padjai, ha azokra szükség volt, az egyik oldalon a vádló és emberei, a másikon pedig a gyászruhában öltözött vádlott védőivel, rokonaival és barátaival, a ki minden áron felakarta kelteni bírának és a népnek részvételét. Az esküdtek és felek köré csoportosult kíváncsian a türelmetlen, izgatott nép, a mely helyeket bérelt, fülelt esetleges érdekességre, tolongott az esküdtek és felek padjai közt, gyakran az emelvényt is megszállotta, a praetort körülvette és a kisebb hivatalnokok helyét is bitorolta. Ezt

nemcsak hogy megengedték nyilvános tárgyalásnál, hanem egyenesen követelték: „A nép mutassa érdeklődését“. Sőt a köztársaság idejében, midőn a provocatiót elrendelték, még a hallgató polgárság erőszakoskodását is megengedettnek vélték. Ez a köztársaság egész tartama alatt volt divatos és csak a császárok gondoskodtak a nyilvánosság korlátozásával, a törvényszékek részrehajtatlanúságáról és nyugalmaról.

IV. F e j e z e t.

A bírók kinevezése.

10. §.

A bírókat a nagy synhedrium nevezte ki, még pedig következő módon: A legfelsőbb törvényszék tudós bizalmi férfiakat küldött az ország különböző részeibe azon írásbeli meghagyással, hogy azt nevezzék ki birónak lakhelyén, a kit tudósnak találtak és a kiben megtalálták mindazon tulajdonságokat, a melyek a birót kell, hogy kitüntessék; főleg pedig tekintetbe vették a kineveztetésnél az ordináltat és azt, kit polgártársai szerettek és megbecsültek. Az ilyen módon kinevezettek legméltóbbja igényt tarthatott arra, hogy a templom bejáratánál székelő huszonhármassal collegiumban nyerjen alkalmazást, ha ott üresedésben volt egy hely; onnan előbbre juthatott a csarnok bejáratánál székelő huszonhármassal collegiumba, onnan pedig a faragott kockából épült csarnokba székelő legfelsőbb törvényszékbe.¹⁾

M e g j e g y z é s. Romában mulhatatlan szükséges feltétel volt, hogy a hivatalnok, a ki büntetőperekben elnökölt [quaesitor], imperiummal, azaz közvetlenül a néptől nyert végrehajtó hatalommal birjon; a köztársaság fennállása alatt, mind a hivatalnokok, a kik az imperiumot birták, felhatalmazással birtak, hogy büntető-ügyi perekben ítélkezzenek és ezen felhatalmazást adott alkalmakkor végre is hajtották. Zumpt. F. i. h. 55 o.].

A birói hivatalnokok oldalán magántanításra egy tanács (consilium) is fennállott, a mely bizonyos körből volt választ-

¹⁾ Synh. 88b, Maim. Synh. 3. f., 1. §.

ható, a mely azonban az állammal szemben nem volt felelős, csupán a hivatalnok egyedül volt felelős ítéleteért az államnak. Így tehát kezében volt némiképen a döntés. A tanács tagjainak száma tisztán a hivatalnoktól függött, azonban annak megválasztásában csupán bizonyos körre volt utalva, a melynek keretén belül szabadon választhatott.

A provinciákban a tanács állásukra való tekintet nélkül római polgárokból állott, de provincialisnak nem volt szabad a római hivatalnok tanácsában helyet foglalnia. Abból következik, hogy Róma számára is létezhetett bizonyos kör, a melyből kikerültek a tanács tagjai. Azon esetek is, a melyekben a hivatalnok véleményért a tanácshoz fordult, tisztán tőle függtek. Büntető-ügyi eljárásokban eredetileg a tanács az in jure eljárásnál, épúgy mint az in judicio eljárásnál véleménynyel szolgálhatott; a mióta azonban utóbbi a Valerius-féle provocatiói törvénynél fogva római polgárok perében megszűnt, azóta csak az in jure eljárásnál volt érvényben. Fontos változás állott be az esküdtszéki tárgyalások behozatalával. Midőn azok a Sempronius-féle törvény által a felhatalmazást nyerték, hogy az in judicio eljárás folytán büntetéseket megállapítsanak, kétféle határozatot hoztak; először is a hivatalnokoktól hozandó ítéletet az esküdtek határozatától tették függővé és ezzel megszűnt egyuttal a felelősség, melyet viseltek az in jure eljárásnál a tanács fennállása mellett; másodszor megállapították az esküdtek rendjét, számát és kineveztetésének módját. A szabadon választott és szabadon használható tanács helyett, a mely a hivatalnok erkölcsi felelősségén könnyített, a nélkül hogy a jogait elvette volna, törvényesen rendezett és szükséges döntéseket hozó tanács keletkezett. A testületnek ugyanaz volt a neve, (consilium) mint a hivatalnok szabad tanácsának. Tulajdonképpen annak megtagadását és ellentétét képezte, mivel-hogy törvényes megkötöttséggel birt, azonban a rómaiak az esküdteket a tanács folytatásának és különös fájának nézték, innen a hasonló elnevezés. Mert a hivatalnok rendszerint a tanács véleményét vette tekintetbe, annak kinevezése pedig a szokásjogtól függött. (Zumpt. f. i. h. 13. köv.)

V. F e j e z e t.

A törvényszék hivatalos ideje.

11. §.

Mivelhogy a moz. talm. jog a polgári perekben és büntető ügyekben való ítélkezést egyesítette és polgári perek is igen gyakran voltak napirenden, azért az egyes törvényszékek azon napok kivételével, a melyeken vallási okokból per nem volt tárgyalható, minden más napon tartottak gyűlést, vagyis minden nap lehetett pereket tárgyalni.

A babyloniai exiliumból való visszatérés után Ezra elrendelte, hogy a vidéki városokban csak hétfőn és csütörtökön tartassanak törvényszéki tárgyalások, a mely napokon a vidéki lakosság amugy is nagy számban kereste fel a várost. Midőn később ezen rendelet szüksége többé fenn nem forgott, visszatértek ismét a régi intézményhez, a mely szerint naponta voltak tárgyalások.¹⁾

A hivatalos órák a hármas és huszonhármas collegiumoknál délelőtt voltak, azaz közvetlenül a reggeli istentisztelet után (תפלת שחרית) a nap hatodik órájáig, a napot tizenkét órával számítva.²⁾

A hetvenegyes collegium gyűléseit a faragott koczkából készült csarnokban tartotta azon időtől fogva, a melyben a mindennapi reggeli áldozatot hozták, (משעת הקרבת) a mindennapi esteli áldozat bemutatásának idejéig (ער תמיד של בין הערבים).³⁾ De nem volt szükséges, hogy egész nap mind a hetvenegy bíró legyen jelen, elegendő volt a rendes hivatali időben 23 bíró váltakozó jelenléte. Ennyi

¹⁾ B. Kama 82a, Toszaphot ודנין kezd., Ketubot 3a. Lásd Toszaphot שבר kezd. Chosen Mispot 5. f. 1. §, v. ö. Maim. Isut 10 f. 15. §. Bővebbet erről. „A zsidóság institutiói“ című művemben I. kötet, I. rész 114. o

²⁾ Sabbath 10, Maim. Synh. 3. f. 1. §.

³⁾ Chagiga Toseft. 2. f., Synh. 7. f., Talm. Synh. 88b, Maim. Synh. 3. f., 2. §. A reggeli áldozati bárányt napfelkeltekor vágják le, az estit pedig a nap kilencedik órájában, k. b. két és fél órakor, áldozatul pedig a nap tizedik órájában mutatták be, azaz fél négykor. (Joma 28, Peszachim 58a, Maim. Temidim Umuszofim 1. f., 2., 3. §§.

jelenléte azonban mulhatatlanul szükséges volt, a többiek távozhattak és foglalkozásuk után járhattak, de a távozónak előbb meg kellett győződnie huszonhárom bíró jelenlétéről; csakis oly ügyek tárgyalásánál, melyek az egész collegium jelenlétét megkívánták, szükséges volt, valamennyi synhedrális bíró jelenléte.¹⁾

12. §.

Napok, melyeken nem volt törvényszéki tárgyalás megtartható.

A szombatok és ünnepek előtti napon büntetőügy nem volt tárgyalható, annál kevésbbé szombaton vagy ünnepnapon.²⁾

Büntetőügyi pereket csakis nappal volt szabad tárgyalni és habár nappal kezdték meg a tárgyalást, az éj beálltával el kellett azt halasztani, míg polgári perekben az éjjel való megkezdés volt csupán tilos és a nappal megkezdett per folytatása éjjel megengedettnek tartatott.³⁾ Ama törvényszéki szünnapokon pedig a nagy synhedrion birói theoretikus kutatásra és a szentírás kutatására gyülekeztek nem a hivatalos helyiségükben, a faragott kövekből épült csarnokban, hanem a templom tantermében (בית המדרש).⁴⁾

1. M e g j e g y z é s. A rómaiaknál még a legrégibb időben sem volt különbség a bűnügyi perekben — némely római jogász szerint — a dies fasti és nefasti közt. Ezen különbség csupán a polgári perekben állott fenn, a mennyiben a hivatalnokoknak tilos volt jogot szolgáltatni az ugynevezett dies nefasti idejében, ha do, dico addico szavakat kellett használni. Bűnügyi perekben ezen különbség nem forgott fenn. (Zumpt. f. i. h. 117. o.)

¹⁾ Synh. 37a. Maim. Synh. 3. f., 2. §.

²⁾ Synh. 32a, 35a. Maim. Synh. 11 f., 2., 3. §§. Magánjogi pereket sem lehetett ezen napokon tárgyalni talmudi rendelet folytán, noha a mozesi tilalom csak bűnügyekre szoritkozott. (Bécza 36b, 37a, Maim. Synh 11. f., 3. §. Sabbath 23. f. 14. §, Orach Chajim 339. f., 4. §.

³⁾ Synh. 32a, 34b, Maim. Synh. 11. f., 1. §.

⁴⁾ Toszefta Chagiga 2. f. és Synh. 7. f., talm. Synh. 88b, Maim. Synh. 3. f., 1. §. L. Keszef és Lechem Misnát a helyhez.

Az ünnepnapok (*dies festi, feriae*), sem hozták tényleges megszakítását a büntetőügyi törvénykezésnek és azokon megkezdtek és tárgyaltak bűnügyi pereket. Az ünnepi szombat nyugalom fogalma, a mint azt a zsidó törvény előírja, a római előtt ismeretlen volt. Ugyanigy volt ez a nyilvános játékokkal is, (*ludi*), melyeket részint határozott időben, részint pedig elmuló alkalmakkor rendeztek. Azokat kétség nélkül ünnepnapokon tartották, a melyeken nyilvános ügyek szüneteltek, mégis néhány példa mutatja, hogy azokon törvényszéki tárgyalást is tartottak. A törvényszéki birótól függött többé-kevésbé, vajon fennáll-e különbség a büntetőügyi törvénykezés egyes actusai közt; hogy pl. panaszok lehetségesek lettek volna, de valódi kétrésről folyó tárgyalások meg nem engedhetők, ez a római jogászoknál vitás pont. (V. ö. Zumpt. 130. o. 1. j.)

Külömben főleg azt kellett tekintetbe venni, vajon akarta-e maga a bíró tribunálját a vásáron megtartatni, vajon megjelentek-e a felek, vajon szükség szerint megjelentek-e az esküdtek, vajon nem élnek-e ellenvetéssel a néptribunok, szóval, vajon a közvélemény kedvező volt-e minden egyes esetben, vagy nem. Ezen állapot kétségtelenül nem mutat rendre, de ez már sajátása volt a köztársaságnak, főleg annak fennállásának vége felé, csak a császárok törekedtek mindenütt rendre és határozott szabályokra. (Zumpt. 120. o.).

2. M e g j e g y z é s. Törvényszéki órák gyanánt csak a nappali órák szerepeltek, minthogy a tárgyalások a piacon folytak nyilvánosan. Már a tizenkét tábla törvénye tartalmazza, hogy naplenyugta a legvégsőbb határidő. A déli óra bizonyos határnak látszott, úgy hogy új ügyeket mindig reggel kellett bejelenteni. A tárgyalások a nap felkeltevel kezdődtek. Egyes esetekben később is kezdődhettek, a mint ezt több példa mutatja. A tárgyalások végórája gyanánt, a mely után igazódik. t. i. egy távollevő elítélése, később a bűnügyi törvénykezéssel felruházott praetorok a tizedik órát állapították meg. (Zumpt. 124. o.).

13. §.

A birók hivatalos ruházata.

Sem a nagy, sem pedig a kis synhedrion tagjai birtak hivatalos ruhával. Közöséges felső ruhájukban ítélkeztek áthatva azon tiszteletteljes tudattól, hogy a jog Istené¹⁾ (כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים) és hogy ők Isten nevében és a törvények szerint szolgáltatják az igazságot.²⁾ A feleknek sem volt szabad feltűnő ellentétességgel öltözködniök a tárgyalásoknál, hogy az egyik fél diszruhája a másik felet ne csüggeszsze, és hogy a másik fél szegényes ruhája a törvényszék szánalmát fel ne keltse, hogy így igazságtalan ítéletet hozzon.³⁾

M e g j e g y z é s. A rómaiaknál a törvényszéki hivatalnokoknak nem volt külön egyenruhájuk, csak ünnepélyes actusnak tekintették, a mely minden résztvevőtől tisztességet megkövetelt, mely még külsőségekben is megnyilatkozott. Az elnöklő hivatalnok azonban hivatalos székén foglalt helyet hivatalos ruhájában öltözve, szokás volt, hogy ítélethozatal alkalmából levette a toga praetexta-ját. A felek ügyvédekkel együtt a rómaiak szokásos ruhájában, a togában jelentek meg, a vádlott a gyász minden jelével és barátjai is részben gyászruhában foglaltak mellette helyet. Sajátságos volt azon felül, hogy a vádlott még kiskoru gyermekeit is elvitte magával a törvényszék elé, és a védők gyakran említették ezeket, hogy a törvényszék szánalmát felkeltsék. (Zumpt. 125. o.)

Mindez a zsidó törvényszéknél tilos volt, itt a szánalom érzetét nem volt szabad felkelteni; itt szó volt a szigorú igazságról, a melyet nem szabad elferdíteni; a bíró csak a legnagyobb tárgyilagossággal ítéltetett.

¹⁾ V. Moz. I. 17.

²⁾ Sabbath 10a, Maim. Synh. 3. f., 7. §. Tefila 6. f. 6. §. Chosen Mispát 5. f., 5. §. Orach Chajim 232. f. 2. §.

³⁾ Sebuot 31a. Ch. M. 28. f., 1. §.

III. Főrés.

A b ü n ü g y i p e r.

I. F e j e z e t.

14. §.

A bűnügyi per fogalma.

Ama törvényszéki tárgyalás, a mely arra szolgál, hogy kideritse, vajon bizonyos személy követett-e előre megfontolt szándékkal bizonyos bűnt és vajon kell-e és mennyiben kell a megsértett vallási törvénynek, a társadalomnak vagy a megkárosítottak a tettes megbüntetése által elégtételt szerezni, a mózesi-talmudi jog szerint „a bűnügyi per” fogalmát alkotja. דרישה וחקירה במשפט האיש, משא ומתן בדיני העונשים. A perhez tartoznak ennél fogva a vád, a vádlott és az illetékes törvényszék.

15. §.

A vád.

A mózesi-talmudi büntetőjog alapját a vád principuma képezi ugyan, de nem oly módon, hogy a vádló jutalomban részesült, a mint ez Rómában dívott, a hol szokásban volt a vádolás oly módja, hogy a vádló a vádlott elítélésénél utóbbi vagyonának nagy részét nyerte, vagy az állam kiüntette tisztelettel és méltósággal, úgy hogy a vádolás jövedelmező üzletet képezett és egész osztályok evvel foglalkoztak. Igen nagy távolságban van attól a mőz.-talm. jog vád perrendtartása, itt a megjutalmazásnak vagy kedvezésnek nyoma sincs, hanem a megkárosított vagy a megsértett, gyilkosságnál pedig a vérboszuló (גואל הדם) személyesen vagy felhatalmazottak által jelentek meg a törvényszék előtt vádlók gyanánt; a vallástörvényt megszegő bűnesetekben maguk a tanuk jelentek meg, vagy az, a ki törvényesen hitelt érdemlő tanuktól értesült a bűntényről és bűntevőről, hogy feljelentsék az esetet a törvényszéknél. A tanuk megjelölé-

sével előadták a vádat, a mire azután a törvényszék a vizsgálatot megindította. Vád nélkül hivatalos eljárást nem lehetett megkezdeni; még akkor is, ha egy vagy több bíró jelenletében történt a bűn, azok nem lehettek ezen ügyben bírók, hanem csupán tanuk; helyüket ezen esetben más collegiumból származó bírák foglalták el. אין עד נעשה דיין Tanu nem lehet bíró¹⁾).

A vétkeesség bevallása, melyet a tettes a törvényszék-nél tanuvallomás nélkül vallott, sem okozhatta a vádlott elítéltetését kifolyólag ezen elvből: (מודה בקנס פטור). A ki önként vallomást tesz esetleges bűnéről, anélkül hogy a tanuk erre befolyást gyakoroltak volna, a büntetés alól feloldandó, mert ez a megbánás és erkölcsi javulás jele; így pl. a tolvaj, ha önkéntes vallomást tesz vagy önönmagát vádolja, csupán a lopott jószágot vagy annak értékét tartozik visszaadni a meglopottnak, de az ellopott tárgy kettős értékének fizetése alól, melyet különben a tolvaj büntetés gyanánt köteles fizetni, fel van oldva. ²⁾(משלם את הקרן ואינו משלם את הכפל).

Fenyítő- vagy halálbüntetést sem lehetett kiszabni önvád alapján, ha előzetesen nem jelentek meg tanuk, azon jogelv alapján: ³⁾(אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע). „az ember legközelebbi rokona önönmagának és valamint

¹⁾ Ros. Hasána 25b vitatkozik r. Tarfon és R. Akiba, vajon bűnügybe (דיני נפשות) oly tanu, ki a tettet látta, de nem tanuskodik, lehet-e bíró azon esetben, a mikor más tanuk tanuskodnak a tett elkövetése mellett. (עד הרואה בדיני נפשות אי נעשה דיין); oly egyén azonban, ki tanuskodott, mindkét vitázó fél szerint nem lehet bíró, (עד המעיד לכ"ע). Lásd Toszafot דררחמנא kezd.; Ketubot 21b הנה kezd. és B. Kama 90b, כגון kezd., végül Makot. 12a, Maim. Edut 5. f., 8. § és Kesef Misnát a helyhez.

²⁾ B. Kama 74b és másutt., még ha önvallomása után tanuk jelennek meg a törvényszék előtt, hogy ellene tanuskodjanak, ment volt a büntetéstől. B. Kama f. i. h. Maim. Geneba 3. f., 8., 9. §§. Niské Mamon 2. f., 8. § és Chobel Umázik 5. f., 7. §. Tur. Ch. M. 350. f.

³⁾ Synh, 9b. Ketubot 18b és többször. Maim. Edut 12. f. 2. §. Chosen Mispat 34. f. 87. §.

az képtelen tanunak fellépni, épúgy az önfeljelentés sem bélyegezheti meg bűnösnek.

M e g j e g y z é s. A mig Rómában a király és annak utódai, a consulok tartották a iudiciumot és kétes esetekben vétkes és nem vétkes fölött döntöttek, hivatalból vádló nélkül is tárgyalhatták a pert. A mióta azonban a hivatalnok a iudiciumot elvesztette, különösen pedig a mióta az esküdtek személyében törvényes tanácsot kapott, a melynek döntésétől függött az ítélet, a hivatalnok helyzete megváltozott; nem fért össze a vizsgáló hivatalnok helyzetével. Kellett, hogy létezzék mellette egy másik személy, melynek kizárólagos feladatát a vádlott bűnös voltának kifürkészése képezte. Azért az in iudicio eljárásnál, azaz általában ott, a hol egy tulajdonképeni pör fennállott, szükség volt vádlóra. Az in iure eljárásnál vádló lehetséges, de nem szükséges. Ha a vétkest a tetten rajta érték, vagy ha vallott, akkor csak in iure eljárás volt, a hivatalnok hivatalból megvizsgálta az ügyet, de vádló nem volt. Ugyanigy volt az esküdtszékek idejében, a mikor a közönséges vétségek miatt törvényszék elé állított személyek nagyobb száma fölött a praetor önállóan ítélt. A hol azonban tényleges esküdtszéki tárgyalás volt, a mely többször előbb in iure eljárást idézett elő, ott mindig megjelent a vádló. Így uralkodott a rómaiaknál egy sajátságos a bűnvádi eljárásuk alapelveivel összefüggésben levő kapcsolata a vádlói- és vizsgálati eljárásnak. Előbbinél léteztek accusatores, utóbbinál indices, feljelentők. Ez a két osztály abban különbözik egymástól, hogy a vádló önálló, valakinek elítélésére célzó működést fejt ki; a feljelentő ellenben eszközül szolgál, vagy a hivatalnoknak, a ki hivatalból indít vizsgálatot, vagy a vádlónak, a ki által az tanúvá válik. Habár a vádló és a vád kiváló fontossággal bírtak, a rómaiak azokat mégis a magánműködésnek engedték át; egy az államtól kirendelt vádlót, a kinek kötelessége volt a bűnösöket bevádolni, a rómaiak nem ismeretek. Csupán törvényes rendelkezések léteztek azokról, a kiknek szabad volt vádolniok és külömbség forgott feun, vajon valaki vádat emel saját ügyében, vagy ha idegenen

elkövetett jogtalanságot hoz a törvényszék elé, így akarván teljesíteni kötelességét az állammal szemben. Utóbbi esetre szorítkozik az állam joga, illetve kötelessége, hogy törvényes intézkedéseket eszközöljön a vádló személyére nézve, hogy igazságtalan vádak ártatlanokat ne sodorjanak bajba. Ezen esetben alapelv volt, hogy mindenkinek a nép közül (de populo) jogában állott vádat emelni. Ez alatt nem csupán a római nép, hanem Róma valamennyi alattvalója értendő. A római polgárjog nem követelmény a vádlott részére. Csak két osztály nem emelhetett egyáltalán vádat, még pedig: 1. a nemük vagy koruk miatt kizárt nők és kiskorúak, azaz 17 év aluli egyének és 2. becstelenek (infames).

Mindkettő már a köztársaság alatt volt érvényben. Ulpián még egy harmadik osztályt is megnevez, mely vádemelésére képtelen, még pedig állatokkal küzdők, színészek és kerítők. Az idők folyamán ezen kizárások számos változáson mentek keresztül és általában inkább bátorítani kellett a vádlókat, mint elijeszteni, annyira terjedt a közvélemény felháborodása azok ellen, kik a vádból ipart üztek. A polgár általános kötelessége a bűnös megbüntetése által az állami közjóról gondoskodni, nem volt elegendő; még a vallási babona is, a mely azt tartotta, hogyha egy bűnös büntetlenül marad, akkor annak a bűne a közre háramlik, csak egyes esetekben jutott érvényre és annál inkább tűnedezett, minél nagyobb mértékben vált az állam politikai állammá. Ezen okok folytán már a legrégibb idők óta léteztek megjutalmazások a vádlók részére, mihelyt a vádlott jogerős ítéletet nyert. A vádlót a vádlott vagyonából megjutalmazták és kezdetben a bíró hatalmában állott meghatározni, hogy mennyit adjon megjutalmazás gyanánt a vagyonból. Később megszűnt a bíró ezen hatalma és törvény állapította meg a vádlott jutalmát. A jutalom nagysága függött még a bűnök nagyságától, melyek miatt történt a vádlott elítéltetése, továbbá a vádló társadalmi állásától. Kétféle jutalom létezett, úgy mint pénzjutalom és tiszteletből álló jutalom. Előbbit az elítélt vagyonából vették és ha ez nem volt elegendő, az államkincstárból. Vagy határozott pénzösszegeből állott, mely

minden esetben egyforma volt, vagy az elítélt birtokainak aránylagos részéből, a mely a birtokok nagyságától függött. A tiszteletből álló jutalom több fokú volt, a vádló állásától függött. Rabszolgák a szabadságot és a polgárjogot nyerték jutalmúl, szabadosokat a szabadonszületett polgárok osztályába lehetett emelni. Szabad nem-polgárok legnagyobb jutalom gyanánt a polgár jogot nyerték; adó alóli felmentés (immunitas), a hadiszolgálat alóli felmentés is léteztek. A római polgárokat jutalomképen magasabb tribusba besorozták, azon tribusba, melyhez a vádlott tartozott elítéltetése előtt. Így a római jog vádrendszere sajátos képet mutat. Vádlónak lenni jövedelmethozó ügylet volt. Nagyon kérdéses az, hogy létezett-e oly idő, a melyben az igazság érzete oly általános, a közvélemény oly hatalmas, a hivatalnokok oly feddhetetlenek lettek volna, hogy visszaélés nem fordult volna elő; bizonyos azonban, hogy a köztársaság fénykorában sokan a bűnvádi perekben való vádolást iparszerűleg üzték, hogy életüket fenntartsák és hogy alkalomadtán kitüntetésben és tekintélyben részesüljenek. Egyesületek alakultak a vád számára a vezetők közt, a kik jól tudtak beszélni és a jogban is járatossággal bírtak. A törvényszékek egyes elnökei mindig találtak maguk körül oly egyéneket, kik készek voltak, részben egyedül, részben pedig másokkal vádat emelni vagy magát a bűnt vagy bűnöst kifürkészni. Ezen rendszert már korán elősegítették a politikai életből folyó magángyülölködések; megengedettnek és alkalmasnak tekintették a szülőktől vagy ősöktől örökölt magánellenségeket bevádolni. Midőn ehhez még a birvágy is hozzájárult, oly állapot uralkodott, mely az igazságot nem vitte előbbre. Minél gazdagabb volt valaki, minél magasabb rangban, annál inkább kellett vádaktól tartania, a szegénynyel és szükölködővel, a kinek elítéltetése nyereséggel nem járt, nem törődött senki. Az eszközök, a melyekkel a veszélyben levő előkelők védekezni iparkodtak, még erkölcstelenebb hatást gyakoroltak a népre és még jobban megakadályozták az igazság kezelését. (Zumpt 33. o.).

16. §.

A vádlott.

A vádlott távollétében a törvényszék a vádat nem tárgyalhatta, nem hallgathatta meg sem a vádat¹⁾ sem pedig a tanukat. Mert a szentírás igéje ekkép hangzik: „Hallgassátok meg a testvéreitek közt a szavakat“ (שמעו בין אחיכם)²⁾ A vádlott távollétében tett vallomás vagy vád igen könnyen eltérhet az igazságtól és ha a bíró meghallgatja, igen könnyen elfogulttá válhatik és így ítélete már nem lehet objectiv. A vád és a tanuvallomás csak szóbeli lehetett és nem írásbeli. (מפיהם ולא מפי כתבם)³⁾.

M e g j e g y z é s. A római jogban a pert megelőzte mindig a postulatio, azaz a praetorhoz intézett követelés mely szerint szabad legyen bizonyos személyt bizonyos váddal illetni. A postulatio kétszeres tartalommal bírt, tartalmazta először: a vádolandó nevét, másodszor pedig a vétség nevét. Ehhez két személy kell, először a vádló, másodszor pedig a praetor, még pedig utóbbi nyilvános ülésben a piacon. A postulationál a tárgyalás három pontra vonatkozott, a vádlottra, vádra és vádlóra, a mennyiben megvizsgálták és meghatározták a külső körülményeket. A vádlottat illetőleg megvizsgálták, vajon törvényszék elé idézhető, mert hivatalnokokat vagy az állam szolgálatában távollevőket nem lehetett bevádolni. Azonfelől megvizsgálták magát a vádat, a mennyiben megállapították, hogy a bűnök mily osztályába sorolható a felmerült panasz; és különösen hogy kinek törvénykezése elé tartozik a vád. Végül a vádlót is tekintetbe vették, mert bizonyos személyek teljesen, mások pedig bizonyos esetekben képtelenek voltak vád emelésére. Sűrűbben előfordult, különösen politikai perekben, hogy többen, a kik képesek lettek volna egyedül is vádat emelni a praetorhoz fordultak, hogy engedélyt kapjanak tőle ugyan-

¹⁾ Synh. 7. a.

²⁾ V. Moz. 1. 16.

³⁾ Gittin 71a és másutt Maim. Edut 3. f., 4. §.

azon személy ugyanazon bűnért való bevádolására. Az ilyen esetben különös eljárás történt a praetor előtt, melyet divinationak neveztek. Nevét onnan nyerte, mert nem tény fölött döntöttek, mint a többi törvényszéknél, hanem mert egy jövő dolog fölött történt döntés, hogy ki a jelentkező vádlók közül lesz valószínűleg a leginkább alkalmas.

Ezt a praetor döntötte el, a ki általában egyedül volt felelős az eljárásért, és magáért a divinatio eljárásáért is. Ítéletet hoz az általa tetszőleges számban kijelölt tanács véleményadása alapján (Zumpt. 132). Így kezdték meg a pert, a nélkül, hogy a vádlott jelen lett volna, sőt a nominis delatio-kor is a vádlott távolléte nem képezett akadályt. (V. ö. 17. §-hez való megjegyzést.)

17. §.

A törvényszék eljárása.

A törvényszéki eljárás a mózesi jog szerint tisztán szóbeli az írásbeli kizárásával. A vádló szóbelileg emeli vádját, a vádlott ellenvetését vagy védelmét szintén szóbelileg adja elő és a tanuknak is szóbelileg kellett mindkettő előtt vallomásukat megtenni. Még tolmács segítségével sem szabad a tanukat kihallgatni¹⁾.

M e g j e g y z é s. Rómában a tulajdonképeni vád (nominis delatio) abból állott, hogy a vádló a praetornak benyújtott egy írást, a mely magában foglalta a vádló és a vádlott nevét, továbbá a törvény nevét, melynek hatálya szerint megindítandó az eljárás és végül a külön tettet, a mely vádpont gyanánt szolgált. Ezen forma már a köztársaság alatt volt érvényben és az írásbeli vád az esküdtszékek elrendelése óta lehetett szokásban, legalább azóta lett ilyen a formája, a hogy azután a köztársaság és császárság idejében megmaradt. Azonban ámbár az írásbeli vád szokása volt divatban, a szóbeli vád is szokásban volt,

¹⁾ Synh. 17a. Maim. Synh. 2. f., 6. §.

utóbbi a praetor jegyzőkönyvbe vette (inscriptio) és ennek igaz voltát igazolta a vádló sajátkezű aláírásával (subscriptio). A vádlott jelenléte a nominis delationál épugy mint a postulationál nem szükséges, habár az indítja a praetort a cselekvésre és okozza a vádlott számára a per megindítását, cselekvő személy itt egyedül a vádló és rá nézve jár közvetlen jogi következményekkel. Az állammal szemben kötelezi magát a vád törvényszerű keresztülvitelére, ha pedig nem teszi, akkor maga büntethető praevaricatioért vagy tegiversatioért; ha tudatosan hamis vádat emelt, akkor calumniaért bűnös. (Zumpt f. i. h.)

II. F e j e z e t.

Pontosabb rendeletek a bírókról és tanukról.

18. §.

A bírók.

Mielőtt megkezdték a pert, meg kellett állapítani, hogy a törvényszék tagjai közül egyik sem áll rokonsági- vagy sógorsági viszonyban sem a vádlóval, sem a vádlottal, sem pedig a tanukkal, mert ilyen esetben móz. talm. jog szerint nem lehetett bíró, helyébe ezen esetre más bírót rendeltek ki. Mindazon rokonsági és sógorsági viszonyok, melyek egyrészt a tanuk közt, másrészt pedig a tanuk közt és a felek közt fennállva a tanu vallomást értéktelenné teszik a bírónak sem engedik meg a törvényszéki tárgyalásoknál való részvételt¹⁾. Azonfelől a bíró, ha a felek egyikének igen jó barátja vagy határozott ellensége, nem vehetett részt az ügy tárgyalásában²⁾, a mely eset a tanuknál fenn nem forgott. Mindezen korlátozások oka az volt, hogy az ítélet szigoruan igazságos és részrehajlatlan legyen.

¹⁾ Nidda 49b. Synh. 27b. Maim. Edut 16. f., 6. §. Ch. M. 33. f. A tanuk rokonsági és sógorsági fokáról v. ö. köv. szakaszt.

²⁾ Synh. 29a. Maim. Edut 13. f., 15. §. Ch. M. f. i. h.

19. §.

A tanuk.

Egy tanu vallomása bűnügyekben nem jött tekintetbe és semmiféle értékkel nem bír¹⁾. Sőt a tanut, azon esetben, ha tudja, hogy más tanu nem akad és ő mégis tanuskodik a törvényszék előtt, rágalmazóképen meg is büntették²⁾

20. §.

A tanuk érvénytelensége rokonság miatt.

Következők a rokonsági viszonyok, melyek, ha a tanuk közt, vagy egyikével a feleknek fennállanak, értéktelenné teszik a tanuvallomást:

- a) Atya fiával és unokájával³⁾.
- b) Testvérek, tekintet nélkül atyai vagy anyai részről.
- c) A testvérek fiai egymás közt vagy atyjuk testvérével⁴⁾.
- d) Fiu anyjával szemben, vagy annak férjével, mostoha-
atyjával szemben⁵⁾.
- e) Fivér és nővér akár atyai akár anyai részről és ezek gyermekei egymásközt vagy szülőkkel szemben⁶⁾.

¹⁾ Sifré 35. f. Maim. Edut 5. f. 1. §.

²⁾ Pesachim 113b (טוביה הטא ויגור מניד) v. ö. Hag. Maim. Edut 5. f. 'א. j.

³⁾ Synh. 27b, Maim. Edut 13. f., 5. §. Ch. M. 33. f. 2. §. האב עם בנו הוא ראשון בראשון ועם בן בנו ראשון בשני ופסולי לעדות לכול עלמא Az atya dédunokájával már távolabb áll egy fokkal: a talmudban eltérők a nézetek, vajon ezen fokra is kiterjed a tanuvallomás képtelensége, l. Synh. 28a. Jakob Tam. r. azt hiszi, hogy a tanuvallomás ez esetben érvénytelen; Maimuni ellenben érvényesnek vallja. Ch. M. 33. f. 2. § mindkét véleményt idézi, Mose Iserlein r. Jakob Tam r. véleményét osztja.

⁴⁾ Synh. 27 b. Maim. és Ch. M. f. i. h. A testvérek בראשון בראשון, gyermekeik egymásközt שני בשני, az atyjuk testvérével szemben שני בראשון, a gyermekek gyermekei ellenben בראשון בראשון és hasonlóak a 3. jegyz. felsoroltakhoz.

⁵⁾ Synh. 27 b, Maim. és Ch. M. f. i. h.

⁶⁾ Synh. Maim. és Ch. M. f. i. h.

21. §.

A tanuk érvénytelensége sógorság miatt.

A sógorságot illetőleg az volt az elv בעל כהשתו, a férj és származottjai a nő rokonaival ugyanazon viszonyban vannak, mint azok maguk egymással¹⁾. Ennélfogva a sógorsági fokok :

a) Férj feleséggel szemben mint első fok (ראשון בראשון²⁾).

b) A férj feleségének szüleivel szemben. (ראשון בשני). Ugyanaz a viszony áll fenn az atyának és anyának a vejükkel és menyükkel szemben³⁾.

c) A férj feleségének mostohaatyjával vagy mostohaanyjával szemben, épügy ezek mostohaleányuk férjével szemben mint második fok. (ראשון בשני⁴⁾).

d) A férj feleségének egy másik házasságból származó fiával szemben, annak feleségével szemben, épügy feleségének leányával (mostoha leány) szemben és ennek férjével szemben szintén mint ראשון בשני⁵⁾.

e) Szülők leányának a férje ezen szülők unokájának férjével szemben ; vagy két nővér férjei (sógorok) ; ezek ראשון בראשון és itt a בעל כהשתו elvét okvetlenül mindkét részre alkalmazzák⁶⁾.

Mindazok, kik sógorságnál fogva képtelenek voltak tanuvallomásra, ebbeli képességüket rokonaikkal szemben feleségük halálával ismét visszanyerték, még akkor is, ha a házasságból gyermekek fennmaradtak⁷⁾.

1) Synh. 28 a, Maim. Edut 13. f. 6. §. Ch. M. 33 f. 4. §.

2) Synh. f. i. h. Maim. 13. f. 13. §. Ch. M. 33, 8. §.

3) Synh. f. i. h. Maim. f. i. h. Ch. M. f. i. h.

4) Synh. u. o. Maim. és Ch. M. f. i. h.

5) Synh. Maim. és Ch. M. f. i. h.

6) Synh. Maim. és Ch. M. f. i. h. Hogy az első és második fok közti viszonyban (ראשון בשני) kétszer alkalmazható e בעל כהשתו, pl. a férj felesége nővére leányának férjével szemben, arról eltérnek a vélemények, L. Maim. Edut. 13. §. 7. Keszef Misna e helyre, Bész József Ch. M. 33. f., Sulchan Aruch 4 §-ban mindkét vélemény megvan, M. Isserlein r. vallja, hogy ראשון בשני-nél nem alkalmazható kétszer בעל כהשתו. V. ö. Meirat Enajim 15. f.

7) Synh. 27 b. Maim. 14. f. 1. §. Ch. M. 33. f. 12. §.

M e g j e g y z é s : Magánjogi perekben személyek, kik a per befejezésénél anyagi érdekekkel birnak vagy a kikre az előnnyel vagy hátránnyal jár, nem tehetnek vallomást, mint (נוגעים בדבר) érdekelt felek. Így például egy község-perében annak tagjai nem lehetnek tanuk. (B. Batr. 43 a, Maim. Eduth. 15 f. Ch. M. 7 f. 12. §. és 37 f. 12. §.) Azonban a károsított, ha a tanuságból haszon nem háramlik reá, a kártevő ellen felléphet tanunak, épugy a meggyilkolt rokonai a gyilkossal szemben. (Mordechai Synh. III. fejezet, Ch. M. 33 f. 16. §.)

22. §.

Tanuskodásra képtelenek elkövetett bűnök miatt.

Mozes.-talm. jog szerint az, a ki másnak tulajdonát jogtalan módon tudatosan eltulajdonítja, mint például a tolvaj, rabló, uzsorás stb., tanuskodásra képtelen¹⁾ (ישע דרחים) Épugy képtelen az, a ki hamisan esküdött²⁾ és az, a ki hamis tanuságot tett (ער זומם).

23. §.

Képtelenek a vallási törvények megszegése miatt.

Tanuságra képtelen még az is, a ki megszeg egy általánosan ismert mózesi tilalmat, mely megvesszőztetés büntetésével jár, mennyivel inkább az, a ki oly büntetést követ el, melyre Károt vagy halálbüntetés jár⁴⁾.

M e g j e g y z é s. Mindezen esetek, melyek ezen utolsó szakaszokban felsoroltattak, addig teszik az illetőt tanuvallo-másra képtelenné, a mig a jogtalanul szerzett birtokot gaz-

¹⁾ Synh. 25 a, b. Maim. Edut. 10. f. 1, 4. §§. Ch. M. 34 f. 1, 7. §§. Uzsoránál a hitelező מלוה és kölcsönvevő לוה tanuságra képtelenek. Synh. 24 b. 25 a. Maim. f. i. h. 4. § v. ö. Keszef Mischnát a helyhez. Ch. M. 34. f. 10. §.

²⁾ Sebuot 44 a, Synh. 27 a. Maim. Toen Venitan 2. f. 2. §. Ch. M. 34. f. 6. §.

³⁾ B. Kama 72 b. Maim. Edut. 10. f. 9. §. Ch. M. 34. f. 6. §.

⁴⁾ Synh. 27a és többször Maim. u. o. 10. f. 1, 2, §§. Ch. M. 34. f. 2. §.

dájának vissza nem adta és esetleges kárát meg nem térítette és a míg őszinte megbánást nem mutatott vagy bűnbocsánatért nem esedezett. Ez még azokra is vonatkozik, akiknek megvesszőzés jár és az még nem történt meg; mihelyt azonban amazok a kárt megtérítették és megbánást mutattak, emezek pedig megkapták a vessző büntetésüket, megszűnnek bűnösöknek tekintetni és a jövőben ismét tanuvallomásra képesek. (L. ezt bővebben Makkot. 23 a, Synh. 25 b, Maim.-Eduth 12 f. 4 §§., Ch. M. 34 f. 29 §. köv. Meirath Enajim és Szifszé Kohen a helyhez.)

24. §.

A rab. talm. törvény szerinti képtelenség.

A mózesi jog szerinti képteleneken kívül olyanok is vannak, kiket a talmudi jog kizár a tanuskodásból. Ezek a következők:

a) Azok, kik rabbinikus tilalmat szándékosan és tudatosan megszegnek ¹⁾(עוברי עבירה דרבנן).

b) Koczkajátékosok, kiknek nincs más foglalkozásuk. ²⁾(משחק בקוביא שאין לו אומנות אלא הוא).

c) Kik hivatásszerűen galambversenyekre vagy állatviadatokra tesznek fogadást³⁾ (מפריחי יונים אם תקדים יוני ליונד).

d) Pásztorok, kik saját barmaikat legeltetik, mert gyakran szándékosan idegen mezőn legeltetnek⁴⁾ (סתם רועה). (בהמות של עצמן).

e) Vámszedők, mert rendesen magasabb vámot követelnek, mint a mennyit a törvény elő ír. (מוכסין מפני שחוקתן. ⁵⁾ליקח יותר מדבר הקצוב לחם מחוק המלכות).

f) Tudatlan, durva, jellemtelen, törvényt és erkölcsöt megsértő emberek, a kikben nincs szégyenérzet és kik

¹⁾ Maim. Edut 10. f. 3. §. Synh. 25 b. R. Hasana 22 a. Ch. M. 34. f. 10., 16. §§.

²⁾ Synh. 24 b. Maim. f. i. h. Keszef M. u. o., Ch. M. f. i. h.

³⁾ Synh. Maim. Ch. M. f. i. h.

⁴⁾ Synh. 24 b. B. Meczia 5 a. Maim. Ch. M. f. i. h.

⁵⁾ Synh. 24 b. Sebuot 39 a. Maim. Ch. M. f. i. h.

minden cselekedetre, legyen az a legbecstelenebb, képesek, nem lehetnek tanuk.

עמי הארץ שאינן לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ הם בחזקת דשעים ופסולים לעדות עד שיוחקו שהולכי בדרכי הישרים וכן הבזויין שאינן מקפידים על הבושת פסולי לעדות¹⁾

M e g j e g y z é s. Mindezek csak akkor képesek tanuskodásra, ha bűnös életmodukkal tényleg szakítanak, őszintén bűnbocsánatért esedeznek és vallásos erkölcsös életet folytatnak. Bővebbet erről valamint azokról, a kik móz. törvény szerint hitelességüket veszítik és azokról, a kiknek rabb. jog szerint képtelenek a tanuskodásra, l. Synhedr. 25b. Maim. Eduth 12. f. 4. §. és köv. §§., 11. §. 6, Ch. M. 34. f. 23. §. és 30—34. §§.

25. §.

Képtelenség szellemi fejlődés hiánya folytán, vagy nem és függőség folytán.

Személyek, kiknek szellemi fejlődése hátramaradt, vagy a kik függő viszonyban élnek és a kik tetteikben és ítéleteikben nem szabadok, nem lehetnek tanuk. Ezen osztályba tartoznak :

a) Gyermekek, kik a tizenharmadik évet még meg nem haladták, vagy olyanok, kik nem bírják a pubertas látható jeleit (קטן פחות מ"ג שנה ויום אחד או שלא הביא שתי) (שערות).²⁾

b) Örültek, hülyék, általában gyöngé elméjük. (ישמים).³⁾ (והפתאים ביותר והמובהלים ונחפזים ברעתן)

c) Siketnémák és még olyanok sem, a kik hallanak, de nem tudnak beszélni, mert képtelenek szóbeli vallomásra, írásbeli pedig nincs megengedve. (ואינו מדבר).⁴⁾ (ואלם השומע ואינו מדבר)

¹⁾ Kiddusin 40 b. Peszachim 49 b. Maim. Ed. 11. f. 1.—6. §. Ch. M. 24. f. 17. §.

²⁾ B. Batra 125 b. Maim. Ed. 9. f. 7., 8. §§. Ch. M. 35. f. 1., 2. §§.

³⁾ Maim. 9. f. 9., 10. §§. Ch. M. u. o. 8—11, §§.

⁴⁾ Gittin 71 a. Maim. Edut. 9. f. 11. §. Ch. M. 35. f. 11. §. Maim. és Sul. Ar. Ch. M. f. i. h. szerint még az oly siket ki beszélni tud,

d) Vakok, mivel nem láthatják sem a tetteket, sem pedig a tettét. (מומא).¹⁾

e) Nők (נשים).²⁾ és

f) nem szabadok, szolgák. (עבדים).³⁾

26. §.

Tanuságra képtelenek tanuságra képesek társaságában.

Ha a tanuságra képesek közt csak egyetlen egy olyan van, ki rokonsági, vagy sógorsági foknál fogva (20, 21 §) vagy vétek és elkövetett bűnöknél fogva (22, 23, 24 §) tanuságra képtelen, és ha ő — állítása szerint — oly szándékkal volt a tettnek szemlélője, hogy mint tanu meg fog jelenni, vagy ha tényleg a többi tanuval vallomásra jelentkezett a törvényszék előtt, akkor a mózesi jog szerint az egész tanuvallomás, még a külömben képes tanuké is, ha akár mennyien is volnának, teljesen érvénytelen és az esetet úgy kell elbírálni, mintha nem jelent volna meg egyetlen egy tanu sem. (נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה א"פ מאה).⁴⁾

M e g j e g y z é s. A római jog szerint a tanuskodásra való képesség korlátlan volt; a köztársaság idejében nem létezett képtelenség határozott rokonsági fokok számára; rokonsági viszonyban levő egyének tanuskodhattak egymással szemben még pedig azért, mert a teljesen érvényes tanu fogalmát nem ismerték; a bírót nem kötötte semminemű határozott szabály, jogában állott a rokonok egymás iránti vallomását elfogadni vagy visszautasítani, arról lehetett csupán

sem lehet tanu, mert nem hallhatja a megintést és a birói kérdéseket. v. ö. Keszef Misnát a helyre.

¹⁾ Nidda 48 b. B. Batra 128 a, l. még Gittin 23 a. Maim. Edut. 9. f. 12. §. Ch. M. 35. f. 12. §.

²⁾ Sebuot 30 a. B. Kamma 88 a, Maim. §. 2. Ch. M. 14. §.

³⁾ B. Kamma 88 a. Maim. 4. §. Ch. M. 34. f. 19. §.

⁴⁾ Makkot 5 b, 6 a. Maim. Edut. 5. f. 3.—5. §§. Ch. M. 36. f. Azon esetben, ha a képtelenek a tettet azon szándékkal nézték végig, hogy tanuknak fognak elmenni, később azonban tanuskodásra képes tanukkal a törvényszék előtt nem jelentek meg, vajon érvénytelen-e a tanuskodás, erre nézve eltérnek a vélemények. L. Toszafot Makkot f. i. h. לאסרוי kezd, és ושמאל kezd. továbbá Asérit a helyre és Tur Ch. M. f. i. h.

szó, vajon ilyenemü személyek kényszerithetők vallomásra. Másrésről pedig a szülők és gyermekek közti viszonyt sem kellett tekintetbe venni az atyai hatalom folytán, a mely biztosította az atyának gyermekeivel szemben az önálló ítélkezés jogát, a gyermekeknek pedig az atyával szemben semmiemü jogot sem biztosított. Midőn Augustus császár a törvényszéki eljárást rendezte, büntetőjogi eljárásában elrendelte: Akarata ellenére senki sem kényszerithető tanuskodásra ipja, veje, mostohaatyja, mostohafia, nagybátyja, nagynénje, ezek gyermekei vagy közelebbi rokonai ellen; ép ugy nem kényszerithető tanuskodásra a saját szabados, a gyermekek, szülők, férj, feleség, patronus és patrona szabadosai; egyáltalában pedig patroni és patronae nem kényszerithetők tanuskodásra szabadosaik ellen, sem pedig fordítva. (V. ö. Zumpt. 269 §.)

Becstelen tanuk vallomását illetőleg csak a császárság idejében hoztak intézkedéseket még pedig kezdetben csak egyes törvényszékek számára, a melyeknek érvényét lassanként kitágították. Callistratus szól erről a digestákban: a tanu hitelessége pontosan megvizsgálandó, és ezért mindenek előtt megvizsgálandó helyzete, vajon tisztességes feddhetetlen életet folytat, vagy nem; vajon gazdag vagy szegény-e, ugy hogy nyerészkedés céljából tesz tanuságot, vajon ellensége-e az, a ki ellen tanuskodik, vagy barátja-e az, a ki mellett tesz vallomást, és csak akkor fogadható vallomása, ha semmi tekintetben sem terheli gyanu. Miután Callistratus ezen elvet császári edictumokkal megvilágította, folytatja: Az erőszakról szóló juliánusi törvény elrendeli, hogy a vádlott ellen nem tanuskodhatnak a még fel nem nőtt, az, a ki bünvádi pörben elítéltetett és nem nyert kegyelmet, a ki állatviadornak szegődött, erkölcstelen életű asszony, a kire törvényszéki ítélettel rábizonyították, hogy pénzt fogadott el azon célból, hogy tanuvallomást tegyen vagy ne tegyen. Szól itt azután azokról, kiknek fiatalságuk folytán nincs még ítélőképességük, és azokról, kik becstelenségük folytán nem érdemelnek hitelt. Mindketten a régibb időben képesek voltak tanuvallomásra, csak avval nincsenek tisztában a jogászok, vajon e két osztály

csupán terhelő tanu gyanánt nem léphet föl, mint ez a törvény szavaiból látszanék, vagy egyáltalában nem, még felmentő tanunak sem. Avval sincsenek tisztában, vajon a képtelenség csak erőszakoskodásról szóló perre terjedt. (V. ö. Zumpt. 264 o.) Kiskoru a rómaiaknál a még nem husz éves. A szabad nők tanusági képességükben korlátlanok voltak. Zumpt (256 o.) felsorol egyes eseteket, a hol asszonyok léptek fel tanuknak.

2. M e g j e g y z é s. A rabszolgát, mint olyant, kinek nincs szabad akarata, a mőz. talm. jog teljesen kizárja a tanuvallomásból. A római jog megengedi a rabszolgának a tanuvallomást, de a szabad vallomásától eltérő feltételek mellett, még pedig mindenek előtt különbség van, hogy ki mellett vagy ki ellen van tanuskodása. Gazdájuk és tulajdonosuk mellett, legyen az vádló vagy vádlott, rabszolgái tanuskodhattak és a tulajdonos a vádlott bűnös voltának bizonyítékául, vagy saját ártatlanságának bizonyítékául, ha ő a vádlott, felajánlhatja a törvényszéknek rabszolgái vallomását, kiknek állítása bizonyos a rabszolgáknak előirt modalitások mellett bizonyítékul szolgálhat.

Ellenben nem szabad idegen ügyben rabszolgát gazdája tudta nélkül bizonyítékul felhasználni, annál kevésbé pedig, ha gazdája érdekéről volt szó. Már ősrégi törvény tiltja a rabszolgának a tanúskodást gazdája ellen. Mivel római törvény szerint a tanuknak esküt kellett tenniök, a rabszolgának pedig nincs része a római nép isteneiben, saját törzsének isteneit pedig, római felfogás szerint, elvesztette és így vallási okok nem vezetik az igazság elmondására, az eskü helyett a kínzást használták. A mi a szabadnál az eskü volt, az volt a rabszolgánál a kőpad, testi fájdalom pótolja az eskü szentségét. Azért nem jelenhettek meg nyilvános törvényszéki tárgyalásban tanúk gyanánt, mivel a kínzás, mely vallomásukkal járt, nem történhetett nyilvánosan, vallomásukat előbb szabadok, a kik valódi tanuk lehettek, hitelesítették és csak ilyen formában voltak a törvényszék elé terjeszthetők. A kihallgatás vagy a gazdájuk házában történt vagy akár milyen más helyiségben. Vallomásukat,

hogy hitelt érdemeljen, írásbeli bizonyítvány alapján terjesztették elő, melyet két tanu hitelesített. A praetor és ülnökei testületének mintájára más collegium alakult a rabszolgák számára. A neve quaestio volt, vezetőjének neve pedig quaesitor. Quaesitornak bármilyen becsületes, szavahihető férfiút lehetett választani, a ki becsületes emberekből alakított magának tanácsot. Ezen tanács tanuskodott a kihallgatás lefolyásáról, tekintélyével és erkölcsi befolyásával visszatartotta a rabszolgákat könnyelmű vallomásoktól, a kihallgatás lefolyásáról pedig határozatokat hozott. A quaesitor tanácsával arról gondoskodott, hogy a kínzás ne fajuljon céltalan kegyetlenséggé, elhatározta annak esetleges ismétlését, szavazattöbbséggel döntött mint maguk a bírók. A felek jelenlétének szükségéről nincs adatunk, de voltak esetek, a melyeknél valószínűleg a vádló jelen volt. A kínzást végrehajtotta a tortor, kit Carrifaxnak neveztek, néha pedig egy bérelt vagy saját e célra kirendelt rabszolga. Nem kell felemlíteni azt, hogy mily nehéz kínzás alapján történt vallomásból az igazságot megismerni és hogy mily ritkán történt az, azért rabszolgák vallomásánál igen óvatosak voltak. Így pl. a kihallgatás ez általános kérdésből állott: vajon tudja-e, hogy bűn követtetett el, nem pedig, hogy egy határozott személy tett-e valamit. Mert a kérdésből a vallomásttevő könnyen megtudhatja, hogy mit akar tudni a quaesitor. A kihallgatásról jegyzőkönyvet vettek fel, még pedig bővebbet mint a nyilvános törvényszéknél történő szóbeli tanuvallomásnál. Az egyes feltett kérdéseket feljegyezték, a feleleteket is, továbbá vajon a szolga mindjárt vallott-e, vagy a kínzás folyamán, vajon előbbi vallomását visszavonta-e, vagy állhata-tósan megmaradt-e mellette. A jegyzőkönyvet aztán felolvasták, a jelenlevők ellátták azt pecsétjeikkel és a törvényszék elé terjesztették.

A mily mértékben különbözik a római jog a tanuvallomást illetőleg a moz.-talm. jogtól, egy pontban azonban mégis részben egyetért vele, még pedig abban, hogy a tanu nem ítékezhetik bíró gyanánt, csakhogya azzal a különbséggel, hogy a római jog szerint azt, a ki bűnügyben tanu gya-

nánt lépett fel, ezen ügyben más birónak kellett pótolnia, (ער המעיד) moz.-talm. jog szerint pedig még az sem lehetett bíró, a ki a tettet csupán látta, habár nem tett tanuvallomást, (בדיני נפשות אפילו ער הרואה אין נעשה דיין) mert nem ítélt egészen függetlenül.

27. §.

A tanuk megesketése.

A moz.-talm. jog szerint tanuságra képes személyt a káros fél eskü alatt kötelezheti tanuvallomásra és ha az eskü alatt állítja, hogy az ügyről nincs tudomása, holott tényleg ismeri az ügyet, akkor súlyos vétket követ el. Köteles volt ilyenkor áldozatot bemutatni (קרבן שבועת העדות) és, más עדות פסולי-hoz hasonlóan, tanuskodásra vagy eskü letételére mindaddig képtelen volt, míg igaz és őszinte megbánást nem mutatott. De ez csak akkor történt, ha valaki tanuságot nem akart tenni, mihelyt azonban valaki tanuvallomás céljából megjelent a törvényszéknél, akkor nem kellett esküt tenni arra, hogy a teljes igazságot fogja vallani, vagy vallotta; mert ugyanazon isteni törvény, mely a 10 parancsolatban szigorúan tiltja a hamis esküt, meg is tiltja a hamis tanuvallomást. A ki bűnös szándékkal nem veszi tekintetbe ezen tilalmat, az amazzal is meg tudná szegni és nem rettenne vissza az eskü szentségétől. Innen az elv. (ער שצריך שבועה אין ער) A tanu vallás-erkölcsi jelleme folytán érdemeljen hitelt, nem pedig eskü által¹⁾.

M e g j e g y z é s. Már a 26. §-ban utaltunk arra, hogy a római jog a tanuknak csupán eskü alatt tett vallomásuknak ad hitelt. Mivel a középkorban egyes országokban a tanuk csak eskü alatt tehettek vallomást és azáltal a hamis eskü általában visszataszítóbbnak látszott mint a hamis tanuvallomás, a rabbik, a kik hitsorsosaik közt ellátták a polgári törvénykezést, elhatározták a tanuk megesketésének elrendelését. (V. ö. Izsák b. Seset responsumia 170. és 176. és Beth József Ch. M. 28. f.)

¹⁾ Kiddusin 43 b. Tosz. והשתא kezd. Ch. M. 12. f. 9. §. V. ö. Szifszé Kohen 51. j.

28. §.

A tanuk kölcsönös tudomása a tettnél való jelenlétükről.

A tanuknak a bűnös tett látásánál vagy egymás mellett kellett lenniök vagy legalább oly helyzetben lenni, hogy a bűn megtörténésének idejében egymást láthassák, vagy végül mindkettőnek azt kellett látniok, a ki a bűnöst a tettnél megintette, vagy az intőnek kellett mindkét tanut látnia. Ha azonban az egyik tanu a tettet az egyik ablak nyílásból látta, a másik pedig egy más ablak nyílásból, anélkül hogy látták volna egymást, vagy az intő személyt, vagy ha az intő személy nem láthatta őket, akkor észrevételük bűnügyben csak egy ember észrevételének értékével birt, egyesnek észrevétele pedig bűnügyben nem vehető tekintetbe¹⁾).

IV. Főrés.

A tanuk kihallgatásánál való eljárás.

I. F e j e z e t.

29. §.

A felek jelenléte.

A vádlónak, ha egy olyan emelt vádat, főleg pedig a vádlottnak a tanuk vallomásánál és kihallgatásánál feltétlenül jelen kellett lennie. A tanu oly vallomása, mely a törvényszéknél a felek távollétében történt, nem bir jogi értékkel, ezen ügyben azután a tanu még a felek jelenlétében sem ismételheti vallomását, mert a fél jelenlétében a tanu pontosan mérlegeli vallomásának minden szavát és nem mer könnyen az igazság útjáról letérni. Ha azonban már egyszer vallomást tett a fél távollétében, akkor makacsul ragaszkodik ehhez és nem mer majd ugyanazon törvényszéknél másképpen vallani²⁾).

¹⁾ Makkot 6 a. Maim. Edut. 4. f. 1. §. עדות מיוחדת כשר בדיני ממונות אבל לא בדיני נפשות.

²⁾ B. Kamma 112 b. Maim. Ed. 3. f. 11. §.

30. §.

A tanukhoz intézett előkérdések.

Ha tanuk megjelennek a törvényszék előtt azon bejelentéssel: „Ez meg ez ezen meg ezen bűnt követte el“, a törvényszék első sorban köteles a tanuk tulajdonképeni meghallgatása előtt két fontos előkérdést azokhoz intézni, melyek feleletétől függ a további tárgyalás. Ezen kérdések:

1. Pontosán ismeritek-e a személyt, a melyről azt állítjátok, hogy ő a tettes, és határozottan tudjátok-e, hogy abban nem tévedtek és azt mással össze nem cserélitek? (מכירין אתם אותו).

2. Meg intettétek-e az állítólagos tettest a tettnek idején azon szavakkal: Tudd meg, mihelyt a bűnös tettet elkövetted halálbüntetés vagy megkorbácsolás vár reád a bűn fokozata szerint? (התריתם בו).

Ha az első kérdésre tagadólag feleltek, vagy ha azt mondták, hogy nem tudják biztosan, hogy az a ténylegesen bevádolt személy, vagy ha az első kérdésre határozott igennel is felelnének, ellenben beismerik, hogy a büntettet nem előzte meg az intés, mindezen esetekben további tárgyalásnak nem volt helye és a vádlottat felmentették.¹⁾

31. §.

Az intés.

Móz.-talm. jog szerint halálos büntetést vagy megvesszőztetést csakis megelőző intés alapján lehet kimondani, mert nem tudhatjuk, vajon teljesen beszámítható állapotban volt-e a tettes a tett pillanatában és feltételezhető, hogy eszméletre tér akkor, ha nagy izgatottságában tudomást szerez bűnének nagyságáról és annak következményeiről, és hogy a végzett teljes pillanatban a gonosz tett végrehajtásától eláll; ezért szükséges a megintés. (התראה).²⁾ Ezt maguk a

¹⁾ Synh. 40a és Rasi. u. o. Maim. Synh. 12. f. 1. §. v. i. Lechem Mis. 1. §-hoz.

²⁾ Synh. 40 b. 41 a. 81 b és többször. Maim. Synh. 12. f. 2. §.

tanuk végezhetik, vagy más személyek is, sőt olyanok is, kik különben tanuskodásra képtelenek, csak hogy a megintést tanuságra képes tanuk előtt kell végezni; ha a tettes a tett pillanatában tanuk előtt kijelenti, hogy tisztában van a bűn nagyságával és a büntetés súlyos voltával, a **התראה** törvényes követelményének megfeleltek, csak hogy biztos tudomást kell szereznünk arról, hogy a tettes helyesen fogta föl a megintést; ezért fontos kellék, hogy a bűnös gonoszságában az intőnek azt felelje: Mégis megteszem, **(על מנת כן אני עושה)** végül a tettnek a megintés pillanatában kell megtörténnie, **(תוך כדי)** mert különben megtörténhetik, hogy az intés tartalmát a megintett nagy izgatottságban teljesen elfelejti.

32. §.

A tanuk admonitiója.

Ha az előkérdésekre igenlő volt a válasz, a törvényszék feladatát képezte a tanukat külön nyomatékkal arra inteni, hogy minden nem igaz vallomástól tartozkodjanak, továbbá festeni ama szörnyű következményeket, a melyeket vallomásaik előidézhetnek a vádlott számára. Arra kellett őket figyelmeztetni, hogy vallomásaiknak alapját holmi szóbeszéd, vagy még egy megbízható egyén állítása nem képezheti; figyelmeztetni kellett őket az emberi élet nagy becsére és hogy milyen súlyos, jóvá nem tehető vétek ártatlan vér ontásának okozója lenni¹⁾.

33. §.

Tanuk kihallgatás.

Az intés megtörténnie után a tanukat keresztkérdésekkel az egyik tárgytól a másikra vezették, hogy a tulajdonképeni vallomás előtt még egyszer alkalmuk legyen magukba szállni és visszalépni²⁾. Ennek megtörténnie után kezdődött a tanuk tulajdonképeni kihallgatása, még pedig mindegyik tanut külön

¹⁾ Synh. 37 a. Maim. Synh. 12. f. 3. §.

²⁾ Synh. 32b. **ממקום למקום** magyarázata szerint Maim. Ed. 1. f. 4. §.

hallgatták ki a másiknak, vagy a többinek távollétében, de a felek jelenlétében. A tanukhoz fő- és mellékkérdéseket intéztek¹⁾).

34. §.

Főkérdések.

Azon kérdéseket nevezték főkérdéseknek, a melyeknek feleletétől függött a további törvényszéki eljárás és melyekre mindkét tanunak egyformán határozott bizonyossággal kellett megfelelnie, ezek képezték a tanuk tulajdonképeni kihallgatását. „Kutatás és vizsgálás“ (דרשה וחקירה) elnevezését nyerték²⁾. Ezen kérdések a következők:

I. A jóbel hét semmitájának hét semita esztendőjének (elengedési év) melyikében történt a bűn³⁾.

II. A semita melyik évében történt?

III. Az év melyik havában?

IV. A hónap melyik napján?

V. A hét melyik napján?

VI. A nap melyik órájában? és végül

VII. melyik helyen?

¹⁾ Synhedr. 40. o. Maim. Synh. 12. f. 3. §. Edot 1. f. 4. § és köv.

²⁾ V. Moz. 13, 15 ; 19, 18 ; és 17, 4.

³⁾ A moz. tan szerint a hetedik esztendő mindig elengedési esztendő (שמיטה), a melyben tilos volt a mezők és kertek megművelése és a melyekben a magától nőtt gyümölcsöt gazdátlan jószágnak tekintették, a melyet bárki elvihetett, főleg pedig, a szegény, özvegye és árva. Továbbá a hitelező köteles volt a kölcsönt elengedni ezen esztendőben. (III. Moz. 25, V. Moz. 15). Hét elengedés évi cyclus után az ötvenedik esztendő a jobel éve volt, a melyben a mezei munkák tilalma mellett és a magától nőtt gyümölcs szabad élvezete mellett a szolgáknak is visszajárt szabadságuk és a birtokokat, melyek a 49. esztendő alatt eladattak, előbbi törzsgazdájuk dijtalanul visszanyerték. Oly törvények azok, melyek egyrésről a javak tulságos felhalmozását, másrésről pedig a szegénység nyomasztó baját és a társadalmi egyenlőtlenséget megakadályozni voltak hivatva. Ezen törvények folytán a 49 közönséges évet hét részre osztották és a sorrend szerint az első hét évi cyclust, első Semittának שמיטה, vagy שביע-nak, a második cyclust második Semittának stb. nevezték. Erre vonatkozik az első kérdés, melyet a tanukhoz intéztek; melyik semittában történt a véték?

M e g j e g y z é s. Mindezen kérdések szükségessége a következőkben nyer megokolást: A mózesi jog szerint a tanuk nem intézhetnek a felekhez kérdéseket és egyáltalában hozzá nem szólhatnak a tárgyalás menetéhez, csupán a törvényszék által adott kérdésekre kell felelniök legjobb belátásuk szerint; különben a tárgyaláshoz hozzá nem szólhatnak; mivel indiciái bizonyítékok a mózesi jog szerint bizonyító erővel nem birnak, a jogelv úgy hangzik: תרי כמאה (אוקי תרי), két képes tanu száz és száz két képes tanu bizonyító erejével bir. Nem a tanuk quantitása, hanem a kvalitása nyújtja a bizonyítékot. Ha most két vagy több tanu a bűnösség mellett és mások pedig a büntetlenség mellett tanuskodnak, úgy a szóban levő bűn nem bizonyítottanak tekintetik és a vádlottat felmentik, a nélkül, hogy a bűnösség mellett tanuskodó tanukat felelősségre vonják. A tanubizonyságot megdöntöttnek tekintik (עדות מוכחשת) melynek jogi értéke nincs. (אוקי תרי) (להרי תרי ואוקי גברא אהזקתיה (Ketubot 20. a. és másutt, Maim. Edut 18, f. 2. §.) Ezen esetben sincs különbség, hogyha két tanu áll kettővel szemben, vagy százzal szemben.

Ha azonban két tanu ellentmond a terhelő tanuknak, de nem a bűntényt illetőleg, t. i. ha sem a vádlott ellen, sem pedig mellette tanuskodnak, hanem azt állítják, hogy a terhelő tanuk az állítólagos tettet nem láthatták, mert azon a napon, a melyen állításuk szerint történt volna a bűntény az általuk megjelölt helyen, ők velük (t. i. a két tanuval) egy egész más távollevő helyen voltak és úgy az állítólagos tettet nem láthatták; ezen esetben a terhelő tanuk vádlott felekké lesznek, a mennyiben valakinek hátrányára tudatosan hamis tanuvallomást tettek. Ezen tanuktól felállított alibi (הזמה) nemcsak a vádlott felmentését eredményezte, hanem végzetessé is válhatott a terhelő tanukra nézve, a mennyiben ugyanazon büntetés éri őket, a melyet vallomásukkal a vádlottnak okozhattak volna. ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (V. Móz. 19.19 Synh. 89. és f. i. h. Maim. Edut 18. f. 1. §. és köv.) Hogy így a tanuk vallomásának nagyobb hitelt és bizalmat szerezhessenek, felállították a jogelvet: A tanuk vallomásának oly határozottnak kell lennie, hogy azoknak,

vallomásuk nem igaz voltának esetén, attól lehessen tartaniok, hogy őket más tanuktól kimutatott alibi folytán a vádlottnak szánt büntetés érheti; tehát שאתה יכול להימא-*nak* kellett lennie; (B. Kama 75 b. és m. h. Maim. Edut 20 f. 9. §. Rocziách 2. f. 9. §.) e célnak szolgáltak a tett helyére és idejére vonatkozó körülményes kérdések.

2. M e g j e g y z é s. Rómában maguk a felek végezték a tanuvallomást. A praetor előszólitatta a tanukat, még pedig előbb a vádló tanuit, a mivel a bizonyítás megkezdésére megadta az engedélyt. Miután a vádló kihallgatta a tanukat, az ellenfél keresztkérdéseket intézhetett hozzájuk. Ugyanilyen volt az eljárás a felmentő tanuk kihallgatásánál. Mivelhogy pedig közvetlenül a felek hallgatták ki a tanukat és a kérdés feltevésénél a tanuknak igen nagy lehetett a befolyásuk, főleg pedig a keresztkérdéseknél, sok függött attól, hogy mily fél tud minél több tanura hivatkozni, sok függött tehát azoknak quantitasától és ebben kedveztek a vádlónak, a ki a tanuk bizonyos számát kényszerithette a vallomásra, a mi a vádlottnál nem volt lehetséges, ennek meg kellett elégednie az önkéntesen jelentkező tanukkal. A vádló által kényszerithető tanuk száma nincs ugyan pontosan megadva, de egy zsarolási perben a vádlónak meg volt engedve 120 tanut vallomásra kényszeríteni. (Bővebbet erről l. Zumpt. 280.)

35. §.

Folytatás.

Azután előhívták a másik tanut, a kihez ugyanazon főkérdéseket intézték, épugy a többi tanuhoz, mindegyikhez a többi távollétében. Ha a mindkét tanu vallomásai a főkérdésekben teljesen megegyeztek, úgy folytatták a bizonyító eljárást. Ha azonban ellentmondtak egymásnak, vagy pedig ha az egyik tanu a két főkérdés egyikére határozott választ nem birt adni, hanem azt felelte: איני יודע „én nem tudom, vagy nem merem határozottan állítani, akkor az egész tanuskodás érvénytelen és a vádlott felmentendő¹⁾).

¹⁾ Synh. 40a. Maim. Edut. 2. f. 1. §. Eltérők a nézetek arra nézve, ha kettőnél több tanu jelenik meg és ha az egyik איני יודע-val,

36. §.

Mellékkérdések.

Ha a tanuk a főkérdések feleleteire nézve teljesen egyetértettek, (חקירות), úgy folytatták a bizonyító eljárást és akkor mindegyikhez első sorban oly kérdéseket intéztek, melyek alibi bizonyíték (הזמה) lehetőségével összefüggésben nem voltak ugyan, hanem mégis a tett végrehajtására vonatkoztak, másodszor pedig oly kérdéseket, melyek mellékes körülményekre vonatkoznak és a teljes igazság kiderítésére szolgálnak, előbbikhez gyilkosságnál tartozik a kérdés; mivel követte el a vádlott a gyilkosságot? milyen fegyverrel? milyen volt a gyilkosság? stb. Ha bálványimádásról volt szó: milyen bálványokat imádott? milyen volt a bálvány szolgálat? stb. oly kérdések, melyek a bűn pontosabb megjelölésére szolgáltak. Maimuni (Edut 1. f. 4, 5 §§. 2 f. 1 §.) ezen kérdéseket a főkérdések (חקירות) közé sorolja, ámbár az alibi bebizonyításával nincsenek összefüggésben, úgy hogy ha az egyik tanu ezekre „nem tudommal“ (אני יודע) felelne, a bizonyosság érvénytelennek nyilvánítandó és a vádlott felmentendő¹⁾).

Oly kérdéseknél azonban, melyek a tulajdonképeni tettel nem voltak összefüggésben, hanem csupán mellékkörülményekre vonatkoznak, pl. milyen ruhákat viselt a vádlott a tett elkövetésének idején? milyen színűek voltak? fehérek voltak-e vagy feketék? stb. és más ilyen mellékkérdéseknél (בדיקות) ha a tanuk egyike vagy mindkettő azt állítja, hogy ezen

„nem tudom“-mal válaszol egy kérdésre, vajon a két teljesen egyetértő tanuvallomás érvényes-e vagy nem. (Synhedr. 41b, Makkot. 5b). Maimuni (Edut 2. f. 3. §) azon nézetet vallja, hogy a kettőnek vallomása érvényes, ha azonban az egyik tanu vallomása a többiek vallomásának ellentmond, akkor az egész vallomás érvénytelen. (Maim. f. i. h.) Ha az ellentmondás az idő kiszámításának tévedésén alapul v. ö. Synh. 70a. Peszachim 12b).

¹⁾ Ábrahám b. David (ראב"ד) e helyen más nézetet vall és ezen kérdést a mellékkérdések közé sorolja, (בדיקות) a hol egy tanu nem-tudása ezen kérdésekben a vallomás bizonyító erejét nem érinti és az eljárást folytatni kell. (L. Kesef Misna és Misne Lammelech e helyhez).

körülményeket nem vette tekintetbe és így felvilágosítással nem szolgálhat, (אין אני יודעין) a tanuvallomásnak meg volt a teljes értéke és az eljárás folytatandó volt. Ha azonban a tanuk ezen kérdések feleletében ellentmondtak egymásnak, úgy hogy az egyik azt állította, hogy a tettes a bűn elkövetésének idején fehér ruhát viselt, a másik pedig azt állítja, hogy fekete ruhát akkor a tanuságot megdöntöttnek kell tekinteni (עדות מוכחשת) és a vádlott felmentendő, noha a tanuk a többi kérdés megfelelésében teljes egyetértettek¹⁾).

V. Főrés.

A birói tárgyalás.

I. F e j e z e t.

37. §.

A tárgyalás kezdete.

A tanuvallomások befejezésével kezdődik a tulajdonképeni törvényszéki tárgyalás. A tanuk a törvényszékieleg megvizsgált vallomásaikat semmi körülmény közt sem vonhatták vissza, még akkor sem, ha vallomásukban esetleg tévedtek is, vagy ha most jut eszükbe, hogy állításaik nem felelnek meg az igazságnak, vagy hogy külső kényszer folytán tették vallomásukat, tehát ha visszalépésüket meg is okolták, első vallomásuk jogerővel birt, melyet visszavonás meg nem dönthetett. Itt a jogelv uralkodott: בין שהיגר שוב, „tanuk, kiket törvényszéknél kihallgattak, vallomásaikat nem vonhatják vissza és meg nem toldhatják²⁾“. A tanuk egyáltalában kihallgatásuk után nem lehettek befolyással a tárgyalás menetére, még akkor sem, ha azt állí-

¹⁾ Synh. 40a, Maim. Edut. 2. f. 1., 2. §§. Hogy a tanuvallomáshoz ne férjen semminemű kétely, a jogelv, így szól: כל המרבה בבדיקות, „minél több mellékkérdéssel áll elő a törvényszék, annál dicséretre méltóbb.“ (Synh. és Maim. f. i. h.)

²⁾ Ketubot 18b és többször. Maim. Edut. 3. f. 4. §.

tották, hogy találtak okot, mely a vádlott felmentésére vezetne¹⁾).

38. §.

Folytatás.

Mielőtt a bírók a tulajdonképeni tárgyaláshoz fogtak, kötelességük volt a vádlottat bátorítani ezen szavakkal : Ha te a szóban levő tettet el nem követted, nem kell félned a tanuk vallomásától!²⁾ Ha vannak tanuid, a kik a terhelő tanuk állításait megtudják czáfolni, úgy meghallgatjuk azokat ; módodban van továbbá védelmedre és felmentésedre lényeges argumentumokat előhozni³⁾. Tehát a tárgyalásnak felmentő ítélet reményében kell kezdődnie⁴⁾).

39. §.

A bírók érdemleges tárgyalása.

Az érdemleges tárgyalásnál az érveléssel a legfiatalabb és legkevésbé tudós bírónak kellett kezdeni, nem pedig az elnöknek, vagy a collegium öregebbik, tudósabbik bírójának, hogy a fiatalabb bírók elfogulatlanul mondhassák véleményüket és hogy ne legyenek tartózkodók ítéletükben az előkelőbbek véleményei folytán és az azoknak való ellentmondás félelme folytán és hogy ne szavazzanak velük meggyőződésük ellenére⁵⁾. Félkörben levő ülőhelyeik sorrendjében meg kellett mérlegelniök a szóban forgó eset minden körülményét, egybevetvén azt a törvény betűjével és szellemével és alapos megfontolás alapján ítélniök a többi bíró véleményének tekintetbe vétele nélkül⁶⁾. Azon bíró, ki a tárgyalás folyamán a vádlott javára adta már szavazatát és a ki azt felmentendőnek találta, a tanácskozás folyamán nem szavazhatott többé a vádlott elítélésére. Azonban az, a ki a vádlott terhére szavazott, megvál-

¹⁾ Synh. 34a, 40a. Maim. Edut. 5. f. 8. §.

²⁾ Maim. Synh. 10. f. 7. § és 12. f. 3. §. Synh. 32b.

³⁾ Synh. 40a. Maim. Synh. 10. f. 8. §.

⁴⁾ Synh. 32a. Maim. Synh. 10. f. 7. § és 11. f. 1. §.

⁵⁾ Synh. 32a, Maim. Synh. 10 f. 6. §. דיני נפשות מתהילין מן הצד

⁶⁾ Maim. Synh. 10. f. 1. §.

toztathatta véleményét a vádlott javára, ha azalatt annak felmentésére elegendő érvet talált¹⁾.

Ha egy a tárgyaláson jelenlevő tanítvány azt állította, hogy érveket ismer, melyek a vádlott felmentése mellett szólnak, úgy azt meg kellett hallgatni és ha érvelése nem volt teljesen alap nélküli, akkor ezen tárgyalásra a bírók száma közé vétetett és a félkörben foglalt helyét. Ha azonban azt állította, hogy érvet talált a vádlott elítélésére, akkor nem hallgatták meg és szavainak nem tulajdonítottak jogi fontosságot²⁾.

40. §.

Folytatás.

Mindegyik bíró köteles volt véleményét a tanuvallomások pontos mérlegelése alapján a büntető törvény szellemében legjobb megfontolás és lelkiismeret szerint nyivánítani. A ki szavazatát önálló ítélet nélkül másnak a véleményére alapította, visszaélt hatalmi jogával és vétkezett a tóra törvénye ellen, a mely igazságot és igazságosságot követel.³⁾ Köteles volt pontos, gondos vizsgálat alapján teljes tárgyilagossággal véleményét kimondani és megokolni teljesen pártatlanul mint az igazság szirtje és a jog védője, a nélkül hogy a vádlott iránti szájalom, vagy a büntett iránti utálat vezették volna⁴⁾.

41. §

A beadott szavazatok jegyzőkönyvbe való iktatása.

A törvényszék mindkét oldalán levő törvényszéki jegyzők (סופרי הדיינים) az egyes bírók szavazatait és megokolásait jegyzőkönyvbe iktatták, még pedig az egyik író a felmentőkét, a másik ez elítélőkét iktatta jegyzőkönyvbe⁵⁾. Ha két bíró az ítéletre nézve és annak megokolására nézve

¹⁾ Synh. 32a, Maim. Synh. 10. f. 2. § és 11. f. 1. § יני נפשות
המלמד חובה מלמד זכות והמלמד זכות אינו מלמד חובה.

²⁾ Synh. 40a, 34a. Maim. Synh. 11. f. 1. §, 1 még 10. f. 3., 4. §§.

³⁾ Maim. Synh. 10. f. 1. §.

⁴⁾ Maim. Synh. 20. f. 4. §.

⁵⁾ Synh. 36b. Maim. Synh. 1. f. 9. §.

egyetért, de mindegyik a megokolást a tóra más-más helyéből vezette le, mindkét szavazatot e g y n e k számították¹⁾).

42. §.

A szavazatok arányai.

Ha mind a bíró szavazata vétkesnek minősítette a vádlottat, akkor talm. jog szerint a vádlott felmentendő²⁾. Ha egy huszonhárom tagból álló collégiumnál tizenkét bíró ártatlanra, tizenegy pedig vétkesre szavazott, akkor a vádlottat a többség ítélete folytán, noha ez csak egy szavazatból állott, fel kellett menteni. Elítélésre legalább egy két szavazatból álló majoritás kellett, mivelhogy pedig ez huszonhárom tagból álló collégiumnál lehetetlen, azért a vádlottat egy legalább három szavazatból álló többség véleménye alapján lehetett itélni, t. i. ha tizenhárom szavazott vétkesre, tíz pedig ártatlanra. Ha azonban tizenkettő vétkesre, tizenegy pedig nem vétkesre, vagy tizenegy vétkesre és ugyanannyi nem vétkesre szavazott és ha a huszonharmadik bíró azt állította, hogy nincs tisztában az ügygyel és így nem képes határozott, lelkiismeretes ítélet mondására³⁾; (אֵין יוֹדֵעַ) sőt ha huszonegy bíró egyhangulag vétkesre vagy nem vétkesre szavaz, a huszonharmadik pedig votumát nem adhatta és ezt megokolta e szavakkal: Nem tudom és

¹⁾ Synh. 34a, l. Rásit e helyhez, Maim. Synh. 10. f. 5. §, v. ö. Keszef Misnát u. o.

²⁾ Synh. 17a. Maim. Synh. 9. f. 1. §. Ezt következőképen okolja meg a talmud: mivel többség által történt elítélés folytán az ítéletet ugyanazon nap meg nem hozhatják, a bírónak, kik vétkesre szavaztak, időt kell engedni éjjelen át, hogy a dolgot alaposan meggondolják és ellenfeleikkel vitatkozzanak, mert talán arra a meggyőződésre jutnak, hogy ítéletükben elhamarkodottak voltak és vétkesre való szavazatoktól eltérhetnek. Ott azonban, a hol a vétkesség kimondása egyhangu volt, ez a remény kizártnak mondható, ezért történik a felmentés.

³⁾ Synh. 40a, l. Rasi רַי, v. ö. Synh. 34a. Maim. Synh. 9. f. 2. §. A bírók száma kibővítésének okául felhozzák, hogy azon bírót, ki a tárgyalásban határozott votumot nem képes adni, ezen tárgyalásnál a collegiumhoz nem tartozónak kell tekinteni és mivelhogy a huszonhármasság szám mózesi törvény, ezért ezt ki kell egészíteni.

nem vagyok tisztában a dologgal, hogy kinek oldalán van az igazság, mindezen esetekben szükséges volt két-két alsóbb törvényszéki bíróval, vagy más ordinált és bírói tisztségre képes egyénnel a törvényszéket kibővíteni, míg mindegyik bíró határozott szavazatot adhatott, vagy szükségszerűen addig, míg az eredetileg huszonhárom tagból álló testület a hetvenegy tagot elérte. Ha akkor harminczhat nem vétkesre, harminczöt pedig vétkesre szavazott, a vádlottat fel kellett menteni, ha azonban a vétkesre szavazott többsége harminczhatra, a nem vétkesre szavazott kisebbsége harminczötre rugott, a vádlott a csupán egy szavazatból álló többség alapján nem volt elítélhető; de nem vétkesre való ítélet sem lehetett volna könnyen lehetséges, mert hiszen a nem vétkesre szavazók voltak a minoritásban; nem maradt tehát más hátra, minthogy a nem vétkesre szavazók vitát kezdjenek ellenfeleikkel és hogy elfogadható okokkal legalább egyet közülük meggyőzzenek és rá bírják, hogy velük szavazon. Ha ez nem sikerült nekik, az elítélők jogában állott alapos okok felhozatalával vitát rendezni a felmentőkkel, és ha ezek egyike okaikat elfogadhatóknak látta, megváltoztathatta a végtárgyaláson az elítéltnak kedvező véleményét és vétkesre szavazhatott, miáltal egy legalább két szavazatból álló többség eredményezettett¹⁾. Ha ezen uton sem érhatték el a szükséges többséget, mivel mind két párt előbbi álláspontjához ragaszkodott, az elnök kimondta: Az ügy annyira bonyolult, az igazság annyira van elrejtve, hogy a törvényszék nem képes ezt kideríteni; ezért a vádlott felmentendő²⁾. (נזקן הרין) A hetvenegyes collegiumban (סנהדרין גדולה) ily kibővítés nem volt lehetséges. A szavazás, valamint az egész eljárás, szóbeli volt és a szavazatokat beadták a felek és tanuk távozása után, a mikor idegen személy nem volt jelen; a bíróknak meg volt tiltva megmondani, hogy ki szavazott közülük a felmentés mellett vagy az elítélés mellett³⁾.

¹⁾ Synh. 42a. Maim. Synh. 9. f. 2. §. L. Kesef Misna e helyhez.

²⁾ Synh. 42a. Maim. Synh. 9. f. 3. §. L. Kesef Misna e helyhez.

³⁾ Synh. 29a. Maim. Synh. 22. f. 8., 9. §§.

M e g j e g y z é s. A római esküdtszékeknél a vét-
 kes vagy nem vétkes kimondása fölött eszmecsere nem volt,
 hanem egyszerűen szavaztak vitatkozás nélkül. A szavazás
 rendszerint titkos volt, hanem oly esetek is voltak, a hol a
 vádlott engedélyt kapott nyilvános szavazás követelésére. De
 a szavazat nyilvánossága korlátolt volt a bűn faja szerint.
 Nyilvános szavazás esetén sorshuzás állapította meg, hogy
 mily sorrendben szavazzanak az egyes esküdtek. Titkos
 szavazásnál azonban a határozott sorrend értékkel nem bír
 és a sorshuzás fölösleges. Rendszerint az abszolút többség
 döntött. A titkos szavazásnak ez volt a módja: Határozott nagy-
 ságu edényt hoztak a szavazati táblácskák felvételére,
 (sitella), azután magukat a táblácskákat (sors és sorticula),
 melyek puspángból készültek, 4 róm. arasz hosszúak és határozott
 szélességűek, a viasszal bevont oldalak egyikén A (absolvo)
 a másikon C (condemno) volt. A praetor minden esküdtnak
 nyilvánosan adott ilyen táblácskát, az esküdt tetszése szerint
 az egyik betűt kitörülte és a táblácskát nyiltan, meztlen
 karral, csupán az írott betűt eltakarva az edényhez vitte,
 megmuttatta a népnek és a többi esküdtnak, azután az
 edénybe dobta. Háromféle szavazat lehetséges, mert az
 esküdt a táblácskának m i n d k é t o l d a l á n törülhette a
 betűket. Ezt a táblácska kivétele és felolvasása előtt senki-
 sem vehette észre. A míg az esküdtek jogában állott
 magukról azt állítani, hogy a döntésre képtelenek, akad-
 hattak egyesek, kik táblácskájukat ítélet nélkül beadták.
 Elő is fordult és a törvény elismerte ennek jogosságát, a
 a mennyiben ezen táblácskákat „szavazat nélkülieknek“
 (sine suffragio) nyilvánította. Ezen szavazatnélküli táblács-
 kákat nem a vádlott javára vették tekintetbe, hanem külön
 számították ezeket. Az elítélést eldöntötte, ha a három osztályu
 táblácskák közül a többség, tehát csak egygyel is több mint
 a felmentők vagy szavazatnélküliek, condemnót mutatta. A
 felmentés pedig megtörtént, ha egygyel több volt a felmentő
 táblácska mint az elítélő vagy szavazatnélküli. Nem az
 abszolút többség döntött tehát, hanem a relativ. Ha azonban
 több volt a szavazatnélküli táblácska mint az elítélő vagy

felmentő, akkor lehetlenné vált elítélés is még felmentés is, a pör döntetlen maradt és a vádló módjában állott újabb vádat emelni az esküdtszék előtt, ha pedig újabb bűnvádi eljárás fáradságától és kiszámíthatatlanságától visszariadt, a könnyebb természetű magánvádi eljárás állott rendelkezésre, a mely az esküdtszék felmentő ítélete után előtte el volt zárva.

Az esküdtek a köztársaság idejének végéig szavaztak viasztáblákkal, csupán kisebb változások álltak be az időkfolyamán: így Gr. Hortensius védő 75-ben a praetor beleegyezésével a táblácska egyik oldala viaszának színét megváltoztatta. Mivel az esküdtek egyenként léptek elő, és a táblácska döntő betűjét takarták el ujaikkal, a táblácska többi része pedig látható volt, észre lehetett venni minden esküdt táblácskájának színét és így eléggé meg volt határozható az esküdt szavazata.

A szavazatok beadását követte azok megszámlálása. Vagy maga a hivatalnok, vagy pedig az általa kirendelt esküdt felmutatta az urnát a nézőknek, egyenként kivette a táblácskákat, felolvasta azokat és átadta az esküdteknek felülvizsgálás céljából. A szavazatok megolvasásából folyt az elítélés vagy a felmentés. De ez nem követte közvetlenül az esküdtek döntését; az ítéletet, a mely az esküdtek döntésétől függött, a hivatalnok hozta. (L. Zumpt 356-köv.)

II. F e j e z e t.

43. §.

Az ítélet.

Ha a szavazati szám eredménye felmentő volt, a törvényszék elnöke a tárgyalás befejezése után nyomban kihirdette az ítéletet és a vádlott büntetlen gyanánt elbocsáttatott. Magasabb törvényszékhez való felebbezést a moz.-talm. jog egyáltalában nem ismer, egy fél sem felebbezhetett meg egy törvényszerűen hozott ítéletet, csupán a bíró

tehetett kérdést a legnagyobb hetvenegyes törvényszéknél, ha a tóra egyik törvényének értelmével vagy egy intézménnyel nem volt tisztában, hogy az onnan nyert utasítás értelmében cselekedjék; az ellenszegülőt זקן ממרא gyanánt halállal büntették¹⁾, de a fél meg nem felebbezhette az ítéletet.

Ha azonban az ítélet vétkest mond, akkor azt a tárgyalás napján nem volt szabad kimondani, a vádlottat éjjelen át őrizték és a bírók, kiknek a tárgyalási napon nem volt szabad bort inniök és sokat enniök, kettesével összejöttek, vitatkoztak és egész éjjelen át megbeszélték a szóban forgó esetet, hátha egyik vagy másik talál elegendő okot arra, hogy a felmentőkhöz csatlakozzék; másnap reggel gyülekezett valamennyi bíró és mindegyik ismét szavazott; az, a ki felmentés mellett szavazott, azt mondta: Maradok a tegnapi votumomnál, hogy a vádlottat felmentsem; a vétkesre szavazó is megtarthatta véleményét, de jogában állott bevallani, hogy belátta tegnapi votumának téves voltát és hogy most felmentés mellett szavaz. A második esetben, ha szavazatok többsége most nem vétkes mellett alakult, az elnök kihirdette a felmentő ítéletet, mely mindjárt jogerős lett, azon esetben pedig, ha a nem vétkes mellett nem volt legalább egy szavazatnyi többség, kimondták a bűnösséget és a büntetés nemét²⁾.

44. §.

Az ítélet végrehajtása.

Ha az ítélet „vétkest“ mondott és halál volt a büntetés, az elítéltnak még mindig maradt halavány reménye a megmenekülésre és az ítélet megsemmisítésére.

A vesztő helyet a városon kívül kellett felállítani, jó távolságban a törvényszék üléstermétől, hogy néhány órát nyerhessenek az ítélet végrehajtásáig, a melyeken belül találhatnának esetleg enyhítő körülményeket, a melyek az ítélet

¹⁾ V. Moz. XVII, 8—14, Synh. 86a. Maim. Mamrim 1. f.

²⁾ Synh. 32a, 35a, Maim. Synh. 11. f. 1. §, 12. f. 3. §.

megsemmisítését eredményezhetik ;¹⁾ mert az utolsó pillanatig is előléphetett bárki és a törvényszéknek bemutatathatott bizonyítékokat, amelyek a vádlott ártatlansága mellett tanuskodnak és melyek az ítélet megsemmisítésére irányulnak. E célból a törvényszék bejáratánál helyet foglalt valaki, aki fehér zászlót tartott a kezében ; kis távolságnyra lovas állott, ki a zászlótartót láthatta, egy törvényszéki szolga kihirdette hangos szóval : N. N.-t a vesztőhelyre vezetik, hogy ezen vagy azon halálbüntetést elszenvedje, büntetésül ezen vagy azon bűnért, melyet azon meg azon helyen, azon meg azon időben elkövetett ; N. N.-a terhelőtanúk, a ki enyhítő körülményt ismer, jelenjék meg rögtön a törvényszék előtt és adja elő azokat. Nyomban, mihelyt valaki jelentkezett, a zászlótartó lobogtatta a fehér zászlót és a lovas a vesztőhely felé vágatott, az ítélet végrehajtását megakadályozták és az elítéltet ismét a törvényszék elé vezették. Ha a törvényszék elfogadhatóknak és tárgyalhatóknak tartja az okokat, úgy nyomban tárgyalták azokat és ha a tárgyalás eredménye kedvező volt, úgy nyomban megsemmisítették az ítéletet és az elítéltet felmentették. Ha azonban a mentő körülmények tarthatatlanoknak bizonyultak, úgy a deliquenst ugyanazon körülmények közt vezették a vesztő helyre. Még az elítélt jogában is állott utolsó pillanatig még egyszer követelni, hogy a törvényszék elé vezessék, ha azt állította, hogy ártatlansága döntő bizonyítékainak birtokában van ; még ha állításai látszólagosan semmiseknek is látszottak, többször követelhetette, hogy a vesztőhelyről a törvényszékhez vezessék, még ha a végrehajtás első felfüggesztésénél előhozott enyhítő körülményeit a törvényszék semmiseknek találta, jogában állott más bizonyítékok alapján követelni, hogy még egyszer vezessék a törvényszék elé, mert ha azok semmisek is, könnyen meglehet, hogy halálos félelme folytán nem bir kellő nyugodtsággal, hogy

¹⁾ Synh. 42b, Maim. Synh. 12. f. 3. §. Maimuni szerint a vesztőhely távolságának legelőbb 6 millnek kellett lennie. Egy mill mértékről l. Jore Dea 69. f. Némelyek a millet 10 perczre, mások 24-re teszik. Ugy 6 mill távolság vagy egy óra 48 percz, vagy pedig 2 óra 24 percz tesz.

magát világosan és tisztán kifejezze, míg a törvényszék előtt a bírák szelíd bátorítása folytán eszméletét visszanyerheti és ismét képes lesz okai tiszta és világos előadására.

Ha másodszorra sem képes bírait meggyőzni, két tudós férfit rendeltek ki melléje, kiknek feladatát képezte ismételt állítása esetén, bizonyítékait pontosan megvizsgálni és a végrehajtást csakis azon esetben megakadályozni, ha állításairól azt találták, hogy kellő súlylyal bírnak az ítélet esetleges megsemmisítésére nézve.¹⁾

45. §.

Folytatás.

Ha az ítélet megsemmisítésére irányuló törekvések hiábavalóknak bizonyultak és az ítélet végrehajtását már nem lehetett elhalasztani, a deliquenst tiz ölnyre a vesztő helytől felszólították, hogy bűneit töredelmesen vallja be; résztvevő vigasz-szavakkal lelkiismeretére kötötték, hogy őszinte bűnbánást érezzen, akkor a halál engesztel majd vétke fölött és a Mindenható kegyelemben fogja majd elfogadni és részese lesz majd az örök üdvösségnek. Ha különös bűnvallomást tenni nem képes, akkor mondja: „Szolgáljon e halálom minden vétkemnek kiengesztelésül.“²⁾ Miután őszinte bűnvallomást tett, serleget nyújtottak neki, melyben tömjénnel vegyített bor volt, hogy elkábulva kevésbé érezze szerencsétlen helyzetét; akkor végrehajtották az előirt halálos ítéletet, a melynél a terhelő tanúknak kellett elsőeknek kezét emelni a deliquensre.³⁾

¹⁾ Synh. 42b, 43a. Maim. Synh. 13. f. 1. §.

²⁾ Synh. 43b, Maim. Synh. 13. f. 1. §.

³⁾ Synh. 43a, Maim. Synh. 13. f. 2. §. L. még Midr. Tanchuma Pekudé hetiszakaszra, a hol a borserleggel történő eljárás másképp adatik elő mint a talmud fenn idézett helyén. Ott olvassuk: „Ha a tanukat kihallgatják, a synhedrion az egész néppel kimegy a város szabad terére és kivezetik a vádlottat, kettő vagy három a legelőkelőbb bírók közül kihallgatja a tanukat és ha ezen kihallgatástól visszatérnek, mondják nekik: „Gondolják meg uraim!“ és ők felelik: „Életre!“ Ha a vádlott felmentendő, vagy feleletük: „Halálra“, ha az elítélendő. Utóbbi esetben jó erős bort adnak neki, hogy igyék és elkábuljon és

Halálos ítélet végrehajtásának napján a bírók nem élhettek étellel és itallal.¹⁾

VI. Főrés.

A testi fenytéknél és a pénzbüntetéséknél való eljárás.

46. §.

Eljárás a testi fenytéknél (megvesszőztatás מכות מדרות, מלקות).

Ha a vád oly bűnről szól, melyre megvesszőztatás (מלקות) vagy rabbinikus testi megfenytés (מכות מדרות) jár, akkor az eljárás a halálbüntetéssel járó eljárástól főleg abban különbözik, hogy testi fenytékkal járó bűnvádi eljárás a három tagból álló birói collégium elé tartozott²⁾, a

kevésbé érezze a fájdalmat; akkor megfogják a tanuk stb. Innen származik a szokás, hogy az előimádkozó a zsinagógában, ha a szombat kezdetén elmondja a kiddusimát, vagy a szombat végén a hábdálát azt bevezeti e szavakkal: „Figyeljünk uraim!” és a község egyhanguan azt válaszolja: „Életre!”¹⁾ **כיצד היו חוקרין את העדים כמה שאמר הכתוב ודרשת וחקרת** ושאלת היטב בעת שהיו חוקרין העדים על העבירה שאדם עשה היו יוצאין הסנהדרין וכל ישראל עמם לרחוב העיר והיו מוציאין לשם לאיש שהיה חייב סקילה או א' מארבע מיתות ב"ד והיו יוצאין שנים מהם או שלשה הגדולים מהם והיו דורשין לעדים וכששבין מלחקור אמר להם סברי רבנן והם היו אומרים אם לחיים לחיים ואם למיתה למיתה ואם היה מחוייב סקילה היו מביאין לו יין טוב וחזק והיו משקין אותו כדי שלא יצטער מן הסקילה והיו באין העדים והיו עוקדין לו ידיו ורגליו וכו' כן היו עושים לכל מיתה ומיתה שהיה חייב למות מיתה ב"ד. וכן שליח צבור כשיש בידו כוס של קדוש או של הבדלה והוא אומר סברי רבנן ואומר הקהל לחיים כלומר כי לחיים הוא הכוס (תנחומא פ' פקודי).

(Tanch. ed Varsó 1888. 218. o.) A midrásban említett szokás, hogy az előimádkozónak a község kidus és hábdála alkalmával oda kiáltja לחיים „Életre” nálunk már nem divatos, helyette nász lakomáknál és egyéb örömteljes lakomáknál לחיים kiáltással üritik egyik vagy másik egészségére a serleget. V. ö. Orach Chajim 174. f. 3. § és Elijahu Rabba. 19.

¹⁾ Synh. 63a, Maim. Synh. 13. f. 4. §.

²⁾ Synh. 2a, Maim. Synh. 5. f. 4. § és 11. f. 4. §.

biróknak ordniált egyéneknek kellet lenniök¹⁾ (ב"ר של מומין). Ennélfogva elegendő volt egy szavazattból álló többség is a vádlott elítélésére vagy felmentésére²⁾. Ha azonban egy bíró nem adhatott határozott ítéletet bűnösségről, vagy nem bűnösségről, itt is, mint halálbüntetésnél, pótbirákkal bővítették a törvényszéket³⁾. Itt sem elegendő indíciái bizonyíték, vagy a vádlott saját feljelentése, itt is érvényben volt a jogelv⁴⁾ אין אדם מעצמו רשע; itt is, szükség volt tanukra, kik megintették legyen a vádlottat közvetlenül a bűn elkövetése előtt (התראה) és a kik figyelmeztették a büntetésére, a mely várna reá⁵⁾. A tanuk érvényességére és kihallgatási modozatára ugyanazon szabályok és törvények érvényesek mint a halálbüntetéssel járó bűnügyek tárgyalásánál. Az előkérdéseket, hét főkérdést és mellékkérdéseket itt is a tanukhoz egyenként intézték a másik tanu távollétében, de a vádlott jelenlétében, és itt is csak akkor hozhattak elmarasztaló ítéletet, ha a tanuk a főkérdésekre, ellenmondás nélkül, teljesen egyforma választ adtak, anélkül, hogy valaki „nem tudom“-mal válaszolt volna; itt is szükséges volt, hogy a mellékkérdésekre ne adjanak ellentmondó válaszokat, mint a halálbüntetéssel járó bűnügyekben⁶⁾.

47. §.

Folytatás.

Ha bűnösnek találták a vádlottat és megvesszőztetésre ítéltetett, a büntetést még ugyanazon napon hajthatták végre. Harminczkilencz szíjűtésnél többet nem adhattak neki⁷⁾, a büntetés végrehajtása előtt gondosan megvizsgálták az elítéltet, vajon testalkata és egészségi állapota elviselheti-e a meg-

¹⁾ Synh. 13a. Maim. Synh. 4. f. 1. §. L. Lechem Misnát a helyhez és u. o. 16. f. 2. §.

²⁾ Synh. 29a, Maim. Synh. 8. f. 2. §.

³⁾ Synh. és Maim. f. i. h.

⁴⁾ Synh. 25a és másutt Maim. Synh. 16. f. 4. § és Keszef Misna a helyhez.

⁵⁾ Makot. 15b és másutt Maim. Synh. 16. f. 4. §.

⁶⁾ Synh. 32ab, Maim. Synh. 16. f. 4. §.

⁷⁾ Makot. 22a, Maim. Synh. 17. f. 1. §.

nevezett számú ütést életének veszélyeztetése nélkül. Ha azt találták, hogy ezen számú verést el nem bírja, akkor oly számúra reducálták azt, melyet életveszély nélkül elbirhatott; szükséges azonban, hogy a meghatározandó szám hárommal legyen osztható, mert az ütések három egyenlő részben a test három különböző részére kellett mérni, hogy a megsebzett helyek gyógyulása könnyebb legyen. Ha a vizsgálat egy hárommal oszthatatlan számot állapít meg, akkor a legközelebbi osztható alacsonyabb szám veendő, nem pedig a magasabb, az ítéletet pedig végre kell hajtani¹⁾. A végrehajtást oly törvényszéki szolgára kell bízni, kinek érző szive és helyes értelme van, a ki tisztával van avval, hogy nem boszumú végrehajtása képezi a feladatát; a végrehajtásra oly férfit rendeltek ki, ki az említett tulajdonságokon kívül erős testi erővel nem birt és így szomorú kötelességének gyöngéden tesz eleget. A végrehajtásnál három bíró volt jelen, a legelőkelőbb ezek közül hangosan elmondott egy ezen büntetésre illő bibliai verset egy másik bibliai verssel kapcsolatosan, mely az isteni kegyelemre utal, a mely megbocsát a vétkesnek a büntetés kiállása után és irgalomteljesen ismét feléje fordul. A második jelenlevő bíró hangosan számolja az ütések, hogy a bűnös többet ne kapjon a kiszabott mértéknél; a harmadik pedig minden ütés előtt utasítja a végrehajtót, hogy csak akkor folytassa a végrehajtást, ha biztosan tudja, hogy a végrehajtás folyamán nem mutatkozott előre nem látott veszély²⁾. Ha az elítélt megkapta büntetését, polgári becsületét ismét bírja és a társadalom nem vetheti ki az elkövetett vétek miatt³⁾.

II. F e j e z e t.

48. §.

Pénzbüntetéseknel való eljárás.

Pénzbírságot (קנס, עונש ממון) épugy mint a testi fenyítéket csak három ordinált tagból álló collegium rendelhet el.

¹⁾ Makot 22a, Maim. Synh. 17. f. 2 §.

²⁾ Makot 22b, 23a. Maim. Synh. 16. f. 8—12. §§.

³⁾ Makot 23a. Maim. Synh. 17. f. 7. §.

Itt is felmentő vagy marasztaló ítéletre elegendő egy szavazat többsége¹⁾. Itt is érvényes a jogelv, mely szerint a vádlott saját vallomása tanuk megjelenése nélkül pénzbírságot nem idézhet elő²⁾; (מורה בקנס פטור) mert az önkéntes vallomás javulás és bűnbánás jele, ezért elegendő, ha a megkárosított kártérítést nyer, nem pedig büntetési összeget is. A tett előtti megintés pénzbírságnál szükségtelen, de a tanubizonyítás szükséges kellék. A tanuvallomás érvényességét a fő és mellékkérdések megtételét (דרישות וחקירות ובריקות) ugyanazon törvények szabályozzák mint a bűnvádi eljárásnál.³⁾

49. §.

Folytatás.

Ha a vádlottat vétkesnek nyilvánították, a büntetési összeget a megkárosítottnak kifizette még pedig vagy pénzben vagy más ingóságokban⁴⁾; ha azonban nincs pénze és ingóságok felett sem rendelkezik, a törvényszék egyik legjobb jószágdarabját (עירית)⁵⁾ megfelelő érték gyanánt szolgáltatatta ki a megkárosítottnak. Ha birtokai sincsenek, adósa maradt a megkárosítottnak, míg azon helyzetbe kerül, hogy a büntetési összeget lefizetheti és az adósság tanuk által aláírt adóslevél értékével bir (מלוה בשטר).⁶⁾

50. §.

Folytatás.

Ha a büntett, a melyre halálbüntetés vagy testi fenyték jár, tulajdon megkárosítással például lopással párosult, úgy hogy mindkét tett ugyanazon időben követtetett el, akkor a tetteket nem csak a pénzbüntetés alól, hanem még a kár-

¹⁾ Synh. 2ab. Maim. Synh. 5. f. 8. §.

²⁾ B. Kama 65b, f. i. h. Maim. Genöba 1. f. 5. §. 3. f. 7,—9. §§. és f. i. h.

³⁾ Synh. 32a. Maim. Edut. 3. f. 2. §.

⁴⁾ B. Kama 9a. Maim. Geneba 3. f. 11. §. V. ö. Toszafot. B. Kama f. i. h. רב kezd.

⁵⁾ Gittin 48b és f. i. h. Maim. Nizké Mamom 8. f. 10. §.

⁶⁾ B. Bathra 185b. Maim. Nizké Mamom 12. f. 22. §.

térítés alól is felmentették, lopásnál a tettes nem fizette a lopott tárgynak sem dupla (כפל) sem pedig egyszerű értékét (קרן), ha annak birtokában már nem volt. (אין ליה בדרכה מניה) a nagyobb büntetés felemeli a kisebbet, ez jogelve a moz.-talm. jognak. A törvényszéki eljárás ilyenkor אין אדם מת ומשלם ואין אדם לוקה ומשלם ואפי' חייבי מתות שוגג"ג a nehezebb vádra szorítkozik. A halálra ítélt vagyonának elkobozását a talmudi jog nem ismeri, sőt ellenkezőleg kimondja, hogy a hagyatéka a törvényes örökösöké.²⁾

¹⁾ Ketubot 30a—35b, Synh. 72a, Gittin 51b és többször. Maim. Naara Betula, 1. f. 11.—15. §§. Geneba 3. f. 2. §. Ha az ellopott vagy elrabolt tárgy még a tolvaj birtokában van, visszaadandó a tulajdonosnak. Synh. 72a, Maim. Geneba 3. f. 3. §. Megsebesülésnél, mely megvesszőztetéssel járó bűnnel együtt történik, a tettest kártérítésre és pénzbírságra kell ítélni, de a megvesszőztetés alól felmentendő. Ketubot 32b. Maim. Chobel Umazik 4. f. 9. §. Ha a megsebesülés halálbüntetéssel járó bűnnel járt, akkor a tettes, ha halálra ítéltetett, azt elszenvedí, de a pénzbüntetés elől felmentendő. B. Kama 87a. Maim. Chobel Umazik 4. f. 6. §.

²⁾ Synh. 48b. Maim. Abel 1. f. 9. §.

24.

A BUDAPESTI ORSZÁGOS

RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ÉRTESITŐJE

AZ 1900/1901. TANÉVRŐL.

BUDAPEST.

1901.

A lefolyt 1900—1901. tanévvel az országos rabbiképző intézet fennállásának 24-iki évét fejezte be.

Az 1900-iki szeptember 3-án tartott értekezleten a tanári kar Bloch Mózes tanárt elnöknek, dr. Bloch Henrik tanárt jegyzőnek, dr. Blau Lajos tanárt könyvtárnoknak választotta; ez utóbbi a vezérlő bizottság javaslatára a nmgú m. k. vallás- és közoktatási ministerium által állandóan meg lett bízva a könyvtár vezetésével. Templomi elnöknek Bloch Mózes tanár megválasztatott. A vezérlő bizottságban való képviseléttel Bloch Mózes és Schill Salamon tanárok meg lettek bízva.

1901. február hó 18. és 19-ik napjain a szóbeli rabbiképesítő vizsgálatok voltak, melyekhez házi dolgozataik és a február 10. és 11-én tartott zárthelyi írásbeli vizsgálat alapján a következő végzett hallgatók bocsáttattak: dr. Blumgrund Naftali és Scheiber Lajos. A vizsgáló bizottság állott dr. Kohn Sámuel rabbi és dr. Kayserling M. rabbi kiküldött vezérlő bizottsági tagokból, valamint dr. Bachér Vilmos, dr. Blau Lajos, Bloch Mózes és dr. Goldziher Ignác vizsgáló tanárokból. A vizsgáló bizottság elnöke dr. Kohn Sámuel rabbi úr volt. A február 20-án végbement főlavató ünnepélyen a tanári kar elnöke héber beszéd kíséretében átadta a jelölteknek a rabbiképesítő okleveleket. A vizsgáló bizottság nevében dr. Kohn Sámuel rabbi úr beszédet intézett az elbocsátandókhoz, míg az utóbbiak nevében dr. Blumgrund Naftali mondott hála- és búcsubeszédet.

A lefolyt tanévben a tanári kar szerencsekivánataival táviratilag üdvözölte dr. Neubaue r Adolf urat Oxford-

ban és F r i e d m a n n M. urat Bécsben hetvenedik születésnapjuk és dr. L e i m d ö r f e r Dávid rabbit Hamburgban 25. évi rabbijubiléuma alkalmából.

A tanári kar a lefolyt iskolaév alatt részvétének kifejezését küldte a bécsi izrael. hitközség elnökségének F l e i s s i g Jakab rabbi elhunytá alkalmából és a pesti Chevra Kadisa előljárásának E h r l i c h Mózes egyleti elnök elhalálozásakor. A tanári kar és az intézet növendékei 1900. szeptember 26-án N e u l ä n d e r Arthurt, az alsó tanfolyam IV. osztályának tanulóját, az örök nyugalomra kísérték.

A lefolyt tanévben rabbikká felavatott hallgatók közül Dr. B l u m g r u n d Naftali rabbivá választatott Abonyban; a végzett hallgatók közül Dr. H e r s k o v i c s Mózes rabbivá választott Somogy-Szillben, Dr. W e i s z k o p f Arthur hitszónokká Rozsnyón.

A pesti izr. hitközség előljárósága a lefolyt iskolaévben is több felső tanfolyambeli hallgatót nép- és középiskolákban való hittanítással megbízott.

Hazai hitközségek fölkérésére egyes hallgatókat templomi és alkalmi hitszónoklatok tartására küldtünk ki.

Az intézet templomában B l o c h Mózes tanár az engesztelő napot és a pészach-ünnepet megelőző szombatokon hitszónoklatot tartott. Ugyanott az ünnepnapokon és több szombaton a felső tanfolyam érettebb hallgatói szónokoltak.

Mint az előbbi években úgy fordultak az elmúlt tanévben is a nmgú. ministerium és hazai hatóságok vallási kérdésekkel véleményezés végett a tanári karhoz. Valamennyi esetben felelt az elnök a beérkezett kérdésekre.

Az alsó tanfolyam V. osztályának tanulói május 13-án tették le a héber írásbeli érettségi vizsgálatot, május 14-én a theologiai tantárgyakból a szóbeli érettségi vizsgálatot. Május 16., 17., 19., 20. és 21. napjain voltak az írásbeli érettségi vizsgálatok a gymnasiumi tantárgyakból. A szóbeli érettségi vizsgálat junius hó 5-én tartatott meg dr. B á n ó o z i József, az orsz. izr. tanítóképezde igazgatójának elnöklete alatt, kit a nmgú. m. k. vallás- és közoktatásügyi minister úr a tankerületi főigazgató úr helyettesítésével megbízott.

Junius hó 16-án és 17-én a felső tanfolyam I. és III. éves hallgatói a l a p -, ill. e l ő v i z s g á l a t o t t e t t e k .

A felső tanfolyam t h e o l o g i a i e g y l e t e , valamint az alsó tanfolyam ö n k é p z ő - és s e g é l y z ő - e g y l e t e a lefolyt tanévben is folytatták működésüket

A h a l l g a t ó k és t a n u l ó k számát, nevét és születési helyét az A alatti jegyzék tünteti föl.

Az É c z - C h á j i m segélyző-egylet működéséről, valamint az intézet javára tett adományokról és ösztöndijakról a B alatti melléklet számol le.

Az intézeti k ö n y v t á r gyarapodását a C és D mellékletek mutatják.

Az 1899—1900-ik tanév végével másodizben kiirt pályakérdésre: „Különböző mózesi tilalmak (לאוין) konkurrencziája, annak szabályai és egyes esetei szerint (כללי ופרטי דאיסור חל על איסור) דאיסור חל על איסור” egy dolgozat érkezett be, melyről a következő ítélet hoztatott:

A „különböző mózesi tilalmak (לאוין) konkurrencziája, annak szabályai és egyes esetei szerint (כללי ופרטי דאיסור חל על איסור) דאיסור חל על איסור” című pályakérdésre a למלך מאן מלכי (על איסור) jelige alatt beérkezett pályamunka mind általánosságában mind egyes részeiben logikusan rendezett, a talmudiszempontból megokolt dolgozat. Igen kevés önállóan felállított állítás kivételével, melyeket meg lehet czáfolni, a munka, mely alapos szakismeretekről és sokoldalú talmudikus tudásról tanúskodik, dicséretre méltó. A szerzőnek ennek folytán a díj oda ítéltető.

A pályanyertes munka szerzője: G u t t m a n M i h á l y , felső tanfolyambeli hallgató.

A szintén az 1899—1900-iki tanév végével másodizben kiirt pályakérdésre: „A lélekvándorlás tana a zsidó irodalomban” egy dolgozat érkezett be. A fölötthozott ítélet a következő:

Jelentés.

„A lélekvándorlás tana a zsidó irodalomban” czimen feladott pályakérdésre מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה (Koheleth 3,21) jeligével benyújtott dolgozatról.

Az alulirotnak bírálatra kiadott dolgozat szerzője nagy szorgalommal kutatta fel és állította egybe a lélekvándorlás

hitére vonatkozó nyilatkozatokat. Anyagát — a kérdés természete szerint — különösen a zsidó irodalom kabbalistikus műveiből merítette. Ez anyag bemutatását és feldolgozását az 5. oldalig a kérdés általános vonatkozásaival foglalkozó bevezetés előzi meg, melynek gyengéi nem gyakorolhatnak befolyást a munkáról alkotandó ítéletemre. Ennek alapjául a dolgozatnak csak azon része szolgálhat, mely szorosan a kitűzött kérdésre tartozik. Tanulmányainak jelen fokán még nem kívánható meg a szerzőtől, és a kérdés kitűzése alkalmával nem is tették fel a pályázókról, hogy a lélekvándorlás hitének, mint általános vallástörténeti jelenségnek gyökereit és kapcsolatait töviről-hegyire ismerjék. Munkája e bevezető részét a tudomány mai színvonalára könnyen emelheti, ha Söderblomnak nem rég megjelent könyvéből „La vie future . . . Étude d'eschatalogie comparée“ (Paris 1901) a kérdés historiai és lélektani kapcsolataira nézve a szükséges tájékozásra szert tesz.

Birálatom ennél fogva pályázó dolgozatának csakis azon részére vonatkozik, mely szorosan a kérdés zsidó irodalmával áll kapcsolatban.

Szerző jól ismeri a lélekvándorlás hitének a kabbála előlépéset megelőző szórványos megjelenéseit a zsidóság körében. Jól használta fel Sza'adja czáfoló értekezését e tanok ellenében és tanujeleit adja annak, hogy azt az irodalmat is ismeri, mely e polemiából kikövetkeztethető tényekkel foglalkozik. E részben azonban teljesebbek lehetnének fejtegetései, ha a Monatsschrift f. Gesch. u. Wissensch. d. Judenth. 1895. évf. 441 és kk. lapjain található értekezés nem kerüli ki figyelmét.

Míg ez előzményekről, hibáján kívül, nem sok a mondani valója, nagyobb bőséggel terjeszkedhetik azon gazdag anyagra, melyet a kabbála irodalmából dicsérendő olvasottsága alapján merithetett és nagy figyelemmel és hozzáértéssel feldolgozott. Ez irodalomnak főbb munkáiból a lélekvándorlás tanának elméletét, szempontjait, az ellenzők czáfolatai ellenében hangoztatott védő gondolatokat — mondhatom — elég sikerrel konstruálta. Minthogy az értekezés szerzőjének a kabbalistikus

irodalomban elért nagy jártasságára vall, azt ohajtjuk, hogy a 16. lapon nyújtott bibliographiai tájékozást rendszerezesebb és teljesebb átnézettel pótolja. Magából Azulai munkájából, melyre támaszkodik, bővebb anyagra tehet szert, mint a mennyit belőle egybehozott. S a lélekvándorlás tanának irodalmi hatásáról szólván, nem fogja elmulasztani, hogy tekintetbe ne vegye azt a hatást is, melyet a gilgul-elméletek R. Jechiel Minsk-re, a Széder haddóróth szerzőjére tettek, kikiket nem tartja vala teljeseeknek, ha hiven nem közli az egyes nagy férfiakról a gilgul-adatokat, melyeket nagyrészt a Luria iskolájából kikerült נע"ח-ב (rövidítve: נע"ח) meritett. Még az cibbûr (értekezés 53. és kk. 11.) elméletének alkalmazásával is találkozhatik nála, p. o. a יוסף בן סימאי cikkeiben: (גם אליצור בן שדאור נתעבר בו).

A benyújtott értekezés szerzője a lélekvándorlás hitének nyilatkozási formáit, alkalmazásának módjait azon szempontok szerint osztályozza, melyeket e nyilatkozási formák különfélesége nyújt. Könnyen juthatunk majd vele egyességre a nem mindig alkalmas terminologia dolgában, melyet használ. A mit ő d e s c e n d e n s lélekvándorlásnak nevez (nem tudom, hogy már valamely elődje nyomán-e?), azt jobb lesz állandóan h e t e r o g e n lélekvándorlásnak nevezni. De műve teljességének érdekében a lélekvándorlás különféle módozatai közt még tekintetbe kell vennie egy figyelmen kívül maradt mozzanatát is a gilgul-nak, melyről R. David b. abi Zimra 2089. számú responsumában szól, még pedig oly szavakkal, melyekből azt következtethetni, hogy a gilgul e módjának feltevése széles körökben volt elterjedve. Értem a גלגול בחיים-nak nevezett jelenséget, melyről azt kívánnám, hogy szerző még ennek is utána járjon.

Mondom, az értekezés minden oldalán arra vall, hogy szerzője nagyon szorgalmas és lelkiismeretes anyaggyűjtő, de még azon túl a gyűjtött anyag értelmes magyarázója is. Azonban még nincsen elég biztossága az anyag feldolgozásának módszerében. A h i s t o r i a i m o z z a n a t n a k szorosabb érvényesítését óhajtanám tőle. A munka elrendezése e tekintetben lényeges hiányt mutat. Nem adja a dolgokat kellő történelmi rendjük szerint; az anyag tömegét nem vá-

lasztja szét historiai jelenkezése szerint. Kabbalistáiba keveri bele az előzményeket. A dogmatikusok és philosophusok (Abrah. b. D. 24. l.) ellenkező nyilatkozatait, hogy úgy mondjam, „incidentaliter“ ismerteti a reájok vonatkozó czáfolatok során. Ezen változtatnia kell, ha — a mint óhajtjuk — értekezését átdolgozva közre bocsátja.

S változtatnia kell ezenkívül még az értekezés stilusi hiányain is. Szerző feles számmal használja az idegen szavakat, a hol semmi szükség rájuk, („raffináltabb modificatio“, a 36. oldalon, csak egy találomra szedett példa a sokból.) Mondatszerkesztése nagyon gyakran stilisztikai lehetetlenségeket ad elénk. Nézzünk csak a 14. 23., 25., 27., 47. oldalokra! Aztán jó lesz, ha némelykor túlczifra rhetorikai képletét (p. o. a 49. oldalon) egyszerűbbekre és a közönséges művelt beszédnek inkább megfelelőkre szállítja alá. Az ily formai megjegyzéseket, a szerző használatára, a kézirat széleire jegyeztem és egyebekkel együtt, nem tartom szükségesnek, hogy a birálat során még részletesebben kiemeljem.

Ez alaki dolgokra csak azért terjeszkedem, mert — mint már mondtam — kíváncstosnak tartom, hogy szerző e munkáit az eddigiekben előadott szempontokból átdolgozva, közzé is tegye. Mert egészben véve az értekezést jól sikerültnek találtam. Jelen alakjában is feltétlenül rászolgál arra, hogy szerzőjének a kitűzött pályadíjat megítéljük, és azzal komoly törekvését és képességét elismerjük. **G o l d z i h e r I g n á c z.**

A pályanyertes munka szerzője **S i l b e r f e l d J a k a b**, felső tanfolyambeli hallgató.

A Steinfeld Antal-féle alapítványból az 1899—1900-iki tanév végével másodszor kiírt pályakérdésre „Heidenheim Wolf irodalmi működése“ nem érkezett ugyan be dolgozat; de egy pályázónak kérelmére a benyújtási határidő f. évi december 31-ig meghosszabbíttatott.

Az 1901—1902-iki iskolaévre a következő pályatételek tűzetnek ki:

I. A báró Schey Fülöp-féle alapítványból: 1). „Jehuda Ibn Tibbon terminológiája vallásbölcészeti művek fordításában“ (szótári alakban. Másodszor). 2). „Azokra az esetekre

vonatkozó törvényes szabványoknak magyarázása, melyekben mózesi parancsolat tilalommal vagy két parancsolat egymással összeütközik“ (כללי ופרטי דיני עשה דוחי לא תעשה, ודיני עשה) (ועשה). A pályadíjak : 200—200 kor.

II. A Steinfeld Antal-féle alapítványból : „A magyar hitközségek életére és rabbijaikra vonatkozó adatok Landau Ezekiel „Nóda Bihuda“ című művében. (Összeállítás és feldolgozás).

A pályadíj : 160 kor.

III. A néhai dr. Kaufmann Dávid tanár emlékére alapított alapítványból : „Vallásbölcsészeti törekvések és kísérletek a zsidóságban Mendelssohn óta és azok viszonya a philosophiai rendszerekhez“.

A pályadíj : 160 kor.

Mind a három pályamű benyújtásának határideje 1902-iki május 1. A pályamunkák lapszámozva, idegen kéztől írva és jeligével ellátva, mely a szerző nevét tartalmazó bepecsételt borítékra is irandó, a tanári kar jegyzőjénél nyújtandók be.

Az 1900—1901-iki tanévben a tanári kar 10 értekezletet tartott.

Az 1901—1902-iki tanév f. évi szeptember 2-án veszi kezdetét. A beiratások, fölvételi- és javító-vizsgálatok határideje : szeptember 2. és 3. d. e. 8—12-ig.

Az országos-rabbiképző-intézet felső tanfolyamában az elmúlt tanévben a következő előadások tartattak:

1. **Szentírásmagyarázat** : Ezékiél könyve. 2 óra hetenkint.
Tanár : *Bacher*.

2. **Bevezetés a szentírásba** : Általános rész. 2 óra hetenkint.
Ugyanaz.

3. **Exegétikus irodalom** : Abrahám Ibn Ezra pentateuchus-kommentárjából Mózes első könyvéhez. 1 óra hetenkint.
Ugyanaz.

4. **Talmud, statarie**: Jebámóth 91. laptól kezdve végig. 6 óra hetenkint. Tanár: *Bloch M.*

5. **Talmud, cursorie**: Nedárim 41—62. 3 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

6. **Sulchán Árukh**: Jóre Déá, 106.—112. f. és 201—202. f. 3 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

7. **Héber gyakorlatok**: 1 óra hetenkint. Tanár: *Bacher.*

8. **Midrás**: Berésit rabba. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

9. **Zsidók története**: A zsidók története 142-től időszámításunk előtt 136-ig időszámításunk után. 2 óra hetenkint. Tanár: *Blau.*

10. **Történelmi gyakorlatok**: Serira Gáon levelének olvasása és magyarázata. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

11. **Vallásbölcshészet**: Tájékozás a vallástudomány körében.

1. félévben: **A vallástudomány feladata**; történetének átnézete a legújabb időkig.

2. félévben: **A vallás fogalma és definitiója**. — A vallás képződésének tényezői. Hetenkint 1 óra. Tanár: *Goldziher.*

12. **Zsidó vallásbölcshészeti irodalom**: A Kuzari-könyv III. részének (1—53. fejezet) magyarázása, kapcsolatban az egyes tételek történeti kifejtésével. 2 óra hetenk. *Ugyanaz.*

13. **Homiletikai gyakorlatok**: 1 óra hetenkint. *Dr. Kohn.*

A theologiai oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

1. **Szentírás**: A) Mózes I. k. 44—50; II. k. 1—9. fej. 2 óra hetenkint. Tanár: *Blau.*

B) Mózes IV. k. 26—36; V. k. 1—16. fej. 3 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

2. **Szentírás**: A) Zsoltárok 1—41, 90—110, 3 óra hetenkint. Józsuá könyve 1 óra hetenkint. Tanár: *Bacher.*

B) Jesája 40—66; Chaggai, Zakharja. 2 óra hetenkint. Jirmeja 26—51. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

3. Talmud, statarie: Szanhedrin 2—13. 5 óra hetenkint. Tanár: *Blau*.

4. Talmud, cursorie: Berákhóth 2—33. 4 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

5. Héber nyelv tan: Alaktan. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

6. Zsidók története: A XIII. századtól a XVIII. századig. 1 óra hetenkint. Tanár: *Bacher*.

A biblia tanításában az alsó tanfolyam tanulói 2 csoportban (A. és B.) vettek részt. Az A) csoporthoz tartozik az I. és II. oszt., a B) csoporthoz a III., IV. és V. osztály. A zsidók történetét a II.—V. osztályok együtt hallgatják. A talmudra nézve megjegyzendő, hogy a mely tanulóknak e téren haladottabb ismereteik voltak, a felső tanfolyam talmudelőadásában vettek részt.

A gymnasiumi oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

I. osztály.

Magyar nyelv és irodalom: Arany Toldi-jának részletes olvasása és fejtegetése. Toldiból a négy első éneket betanulták; Petőfi válogatott költeményeinek elemzése és betanulása. — Az olvasmány alapján tárgyalták az epikai költészet sajátosságait. — Segédkönyvek: Arany: Toldi és Toldi estéje. — Badics: Petőfi válogatott költeményei. 3 óra hetenkint. Tanár: *Balogh*.

Latin nyelv: Cicero, in Catilinam, I., II., III. 5 óra hetenkint. Tanár: *Schill*.

Görög nyelv: Alaktan a μ -végű igékig. Megfelelő fordítási gyakorlatok. Segédkönyvek: Hüntner-Schill görög nyelvtan és olvasókönyv. 3 óra hetenkint. Tanár: *Bloch H.*

Német nyelv: Válogatott olvasmányok Szemák német olvasókönyvéből. Költemények betanulása. Iskolai- és házi feladatok. 2 óra hetenkint. Tanár: *Bacher*.

T ö r t é n e t : Az ó-kor története a római császárság keletkezéséig. Segédkönyv : Mangold, Világtörténelem. I. kötet. 3 óra hetenkint. Tanár : *Bloch H.*

M e n n y i s é g t a n : Az alpműveletek algebrai kifejezésekkel. A legkisebb közös többes és a legnagyobb közös mérték. A hatványozás és a gyökfejtés. — Házi- és iskolai dolgozatok. 2 óra hetenkint. Tanár : *Bein.*

T e r m é s z e t r a j z : Botanika : Az általános rész beható tárgyalása. — A részletes növénytan kiváló osztályai. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

II. osztály.

M a g y a r n y e l v é s i r o d a l o m : A költői műfajok tárgyalása ; Arany balladáinak fejtegetése és tanulása. Arany „Széchenyi emlékezete“ fejtegetése és tanulása. — Poetika. — Segédkönyvek : *R i e d l*, Poetika. 3 óra hetenkint. Tanár : *Balogh.*

L a t i n n y e l v : *S a l l u s t i u s*, *Coniuratio Catilinae*. — *O v i d i u s* *Metam.* I. — Írásbeli dolgozatok. 5 óra hetenkint. Tanár : *Schill.*

G ö r ö g n y e l v : Alaktan a μ -végű igéktől végig ; a megfelelő gyakorlatokkal. Segédkönyvek : *H i n t n e r*-*S c h i l l* nyelvtan és gyakorlókönyv. 3 óra hetenkint. Tanár : *Bloch H.*

N é m e t n y e l v : Közösen a III. osztálylyal. 2 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

T ö r t é n e t : A római császárság története. A középkor története a reform zsinatok befejezéseig. Tankönyv : *M a n g o l d*, Világtörténelem II. kötet. 2 óra hetenkint. Tanár : *Balogh.*

M e n n y i s é g t a n : *A l g e b r a :* Arányok és aránylatok. — Első és másodfoku egyenletek egy és több ismeretlennel. *M é r t a n :* A síkmértan elemei. Házi és iskolai dolgozatok. 3 óra hetenkint. Tanár : *Bein.*

T e r m é s z e t r a j z : Zoologia : Általános rész. — Az anthropologia részletes tárgyalása. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

III. osztály.

M a g y a r n y e l v é s i r o d a l o m: Stilisztika és retorika. Olvasták és elemezték: Katona Bánk-bánját, Sophokles Oedipus királyát, Gyulai Emlékbeszédeit. Tankönyvek: G o b i, Stilisztika; R i e d l, Retorika. 3 óra hetenkint. Tanár: *Balogh.*

L a t i n n y e l v: L i v i u s, XXI. V e r g i l i u s, Aeneis I., II. — Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. 5 óra hetenkint. Tanár: *Schill.*

G ö r ö g n y e l v: X e n o p h o n, Schenkl Chrestomathiája. H o m e r o s, Odysseia, I. VII. VIII. 3 óra hetenkint. Tanár: *Bloch H.*

N é m e t n y e l v: S c h i l l e r: Wilhelm Tell; Die Jungfrau von Orleans; Die Braut von Messina; I. és II. felvonás. 3 hetenkint egy írásbeli házidolgozat. Könyv nélkül tanulták Tell és az orleansi szűz monologjait. 2 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

T ö r t é n e t: A középkor története az interregnumtól végig. — Az ujkor története kezdettől fogva 1648-ig. Tankönyv: M a n g o l d, Világtörténelem II. és III. k. 2 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

M e n n y i s é g t a n: A l g e b r a: Határozatlan egyenletek különös tekintettel a diophantesi egyenletekre. A logarithmus és annak alkalmazása. — M é r t a n: A sík-trigonometria és annak alkalmazása. 3 óra hetenkint. Tanár: *Bein.*

P h y s i k a: A mechanika alapfogalmai. A fontosabb statikai és kinematikai problémák tárgyalása. 2 óra hetenkint. Tanár: *Bein.*

T e r m é s z e t r a j z: K é m i a: A vegyülés általános törvényei. A szervetlen rész, különös tekintettel a fontosabb vegyületekre. — A fontosabb szerves vegyületek. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

IV. osztály.

M a g y a r n y e l v é s i r o d a l o m: Együtt a III. osztálylyal. 3 óra hetenkint. Tanár: *Balogh.*

L a t i n n y e l v: Közösen a III. osztálylyal. 5 óra hetenkint. Tanár: *Schill.*

Görög nyelv: Homeros Ilias I, VI. Plato, Phaedon. 3 óra hetenkint. Tanár: *Ugyanaz.*

Német nyelv: Lessing, Nathan der Weise Abhandlung über die Fabel. Könyv nélkül tanulták a gyűrűről szóló mesét. Háromhetenkint egy írásbeli házi feladat. 2 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

Történet: Az új-kor története 1618—1648-ig. Tankönyv: Mangold, Világtörténelem. III. kötet. 2 óra hetenkint. Tanár: *Balogh.*

Politikai földrajz: Europa államai. 1 óra hetenkint. Tanár: *Bloch H.*

Mennyiségtan: Algebra: Kamatoskamat számítás. — Mértan: Stereometria. — Házi- és iskolai dolgozatok. 3 óra hetenkint. Tanár: *Bein.*

Phyika: Általános rezgés tan. — Hangtan. — A hőtan és a gázok elmélete. 2 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

Philosophia: Segédkönyv: Jolly Philos. propaedeutika; olvasták Descartes értekezését. 2 óra hetenkint. Tanár: *Balogh.*

V. osztály.

Magyar nyelv és irodalom: A magyar irodalom története; szemelvények olvasása. — Segédkönyv: Beöthy, Irodalomtörténete. I. és II. k. 3 óra hetenkint. Tanár: *Balogh.*

Latin nyelv: Tacitus, Annales, I. II. Horatius ódák II. könyve és de arte poetica. — Két-hetenkint egy írásbeli dolgozat. 5 óra hetenkint. Tanár: *Schill.*

Görög nyelv: Demosthenes, az I. philippikai beszéd, beszéd a békéről, és a koszoruról egészen a 88. fejezetig. Sophokles, Elektra. 3 óra hetenkint. Tanár: *Bloch H.*

Német nyelv: Schiller bölcsészeti költeményei. Goethe, Iphigenie auf Tauris. A német irodalom története. Segédkönyv: Kluge, Háromhetenkint egy írásbeli gyakorlat. 2 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

Történet: Magyarország története 1867-ig különös tekintettel a művelődéstörténetre s alkotmányos intézményeink

fejlődésére. — Tankönyv: *M a n g o l d*, Magyarország oknyomozó története. 3 óra hetenkint. Tanár: *Balogh*.

M e n n y i s é g t a n: Permutációk és combinációk. — A Newtonféle hatványsor. — Analtika. — A matematikai tananyag átisméltése. Házi és iskolai dolgozatok. 3 óra hetenkint. Tanár: *Bein*.

P h y s i k a: Fénytan. — Az elektromosság és a mágnesség. 2 óra hetenkint. *Ugyanaz*.

P h i l o s o p h i a: Közösen a IV. osztálylyal. 2 óra hetenkint. Tanár: *Balogh*.

* * *

Az éneket az alsó tanfolyam valamennyi osztályában *Lazarus Adolf*, énektanár, tanította.

A.**A hallgatók és tanulók névjegyzéke.**

Azon hallgatók és tanulók, kiknek neve csillaggal van jelölve, az iskolaév közben elmaradtak.

A felső tanfolyam hallgatói:

N e v e :	Évfolyam :	Születéshely :	Megye :
Edelstein Bertalan	V.	Budapest	
Friedmann Gyula	IV.	Heréd	Nógrád
Goldberger Izidor	IV.	Bátorkesz	Esztergom
Grossmann Zsigmond	I.	Budapest	
5 Gutmann Mihály	II.	Félegyháza	Bihar
Hirschfeld Manó	III.	Galgóc	Nyitra
Katz Márton	II.	Bogyiszló	Bihar
Klein József	I.	Sajó-Szt.-Péter	Borsod
Kohn Lajos	II.	Illava	Trencsén
10 Löwinger Salamon	III.	Erdő-Kálló	Pest
Richtmann Mór	I.	Homonna	Zemplén
Schönwald Károly	III.	Domoszló	Heves
Schönfeld Áron	I.	Felső-Falu	Szatmár
Sik Bernát	III.	Brezova	Nyitra
15 Silberfeld Jakab	III.	Gyöngyös	Heves
Urbach Henrik	II.	Moravka	Szilézia
Weisz Sámuel	I.	Nyirbátor	Szabolcs

*Az alsó tanfolyam tanulói:***I. o s z t á l y :**

N e v e :	Születéshelye :	M e g y e
Adler Mózes	Duna-Földvár	Tolna
*Bánde Béla	Ráczeke	Pest
Berger Salamon	Kemecse	Szabolcs
Braun Mózes	Csoma	Ugocsa
5 Brüll József	Gáva	Szabolcs
Enten Emánuel	Berczevicze	Sáros
Freireich Simon	Szepes-Ujfalu	Szepes
*Grünberger Mór	Tisza-Dorogma	Borsod
Kandel József	Nagy-Rippény	Nyitra
10 Kapel Ábraham	Remete	Mármaros
Kohn Ödön	Kún-Szt.-Márton	Jász
Lebovics Sándor	Balassa-Gyarmat	Nógrád
Lipene Herman	Bártfalva	Mármaros
Rosengarten Vilmos	Algyógy	Hunyad
15 Rosinger József	Tibold-Taróc	Borsod
Schönfeld Ferencz	Péterfalva	Ugocsa
Schwarz Móricz	Mihálydi	Szabolcs
Steiner Vilmos	Vác	Pest
Szilczér József	Martonfa	Baranya
20 *Sik Ármin	Brezova	Nyitra
Thoman Simon	Szobráncz	Ung
Weisz Emánuel	Szatmár	Szatmár
Weiszberger Ármin	Tolcsa	Zemplén
*Werner Miklós	Sátorja-Ujhely	Zemplén
25 Zeelenfreund Sándor	Levelek	Szabolcs

II. osztály.

N e v e :	Születéshely :	M e g y e :
Alt Jenő	Parabuty	B.-Bodrog
Deutsch Lipót	Restér	Gömör
Farkas Miklos	Budapest	
Gerstl Izsák	Berzevicze	Sáros
5 *Grünfeld József	Nádudvar	Hajdu
*Grünhut Márton	Csaba	Békés
Klein József	Gyöngyös-Pata	Heves
Löwy Emánuel	Tót-Megyer	Nyitra
Redlich Lipót	Borgó-Prund	Besztercze-Naszód
10 Schwarz Sámuel	Nagy-Szóllós	Ugocsa

III. osztály.

Bergmann Emil	Majerka	Szepes
*Daniel Ernő	Berlin	Németország
Junger Mózes	Pelejte	Zemplén
Kohn Andor	Döröcske	Somogy
5 Planer Salamon	Szerencs	Zemplén
Reisz Vilmos	Csácsó	Nyitra
Schönfeld József	Péterfalva	Ugocsa
Schwarcz Benjamin	Ér-Ottamány	Bihar
Spiegel Armin	Korneuburg	Ausztria

IV. osztály.

Bánde Zoltán	Ráczekeve	Pest
*Neuländer Arthur	Petrozsény	Hunyad
Rosenstein Berthold	Sasvár	Nyitra
Schwarcz Béni	Budapest	

V. osztály

Breuer József	Komárom	Komárom
Eisenberg Bernát	Oszovecz	Oroszország
Horowitz József	Nyirághó	Bars
Stein Sió	Mármaros-Sziget	Mármaros
5 Wurmfeld Zoltán	Körmend	Vas

B

Az „Écz-Chajim“-egylet kimutatása az 1900—1901-iki tanévre*).

Az „Écz-Chajim“-egylet bizottsága hálás köszönettel sorolja föl mindazon adományokat, melyek a mult tanévben az egylet javára folytak be. — Az 1901-iki május 14-én tartott közgyűlés A d l e r Gyula, H e r z m a n n Bertalan, dr. K a y s e r l i n g M., dr. K o h n S., dr. S i m o n József, S c h w e i g e r Márton és W e i s z J. Em. urakat ismét megválasztotta választmányi tagoknak; számvizsgálóknak megválasztotta E h r l i c h Mózes és S t e r n t h a l Adolf urakat.

I. B e v é t e l e k:

a) *Rendes tagsági díját fizettek:*

	kor. fill.		kor. fill
Adler Ádám Fia, Budapest	20.—	Birnbaum Jakab úr, Bdpest.	10.—
Adler Gyula úr,	40.—	dr. Blau L. tanár úr,	10.—
Adler Lajos úr,	20.—	Bloch Árthur úr,	10.—
Adler Fülöp és Fia,	10.—	Bloch Mózes tanár úr,	10.—
Adler Henrik úr,	10.—	dr. Bloch Henrik „ „	10.—
dr. Ardó Alfréd úr,	10.—	Boschan Jakab úr,	10.—
dr. Bacher Vilmos tanár úr,		Bozsán Péter úr.	10.—
Budapest	10.—	Brüll Henrik és Fiai,	50.—
Bacher Emil igazgató úr. . .	10.—	dr. Büchler A. tanár úr, Bécs.	10.—
Balogh Ármin tanár úr, Bpest.	10.—	Budai izrael. hitközség. . .	20.—
dr. Bánóczy József igazg. úr, „	10.—	Csurgói izr. hitközség . . .	10.—
Beifeld József úr, ...	10.—	Daniel Sándor úr, Budapest	100.—
Baumgarten Leó úr, Budapest	20.—	Deutsch Gyula úr,	10.—
Baumgarten Lajos úr,	20.—	Deutsch Miklós „ „	10.—
Beer és Rosenberg urak, „	10.—	Deutsch S. és Jakab urak, Bdp.	30.—
Beer Zsigmond úr,	10.—	Devecsis Gyula utóda, Bpest.	10.—
Beimel Jakab úr,	10.—	dr. Diamant Gyula rabbi úr,	
Berger Jakab úr, Ráczköve	10.—	Vukovár	10.—
Berger Mór, Budapest . . .	10.—	Diamant Samu úr, Budapest	10.—
dr. Bernstein Béla, rabbi úr,		Drucker Mór úr,	10.—
Szombathely	10.—	Ehrlich Mózes úr, ...	100.—
Besztercebányai izr. hitközség	10.—	dr. Eisler M. rabbi úr, Kolozsv.	10.—
Bettelheim Miksa úr, Bpest.	10.—	Eisler és Reinitz urak, Budap.	10.—
Bettelheim Miksa és Társa „	10.—	Ehrenstein Bernát úr, „	10.—

*) Ezen kimutatás az 1900. június hó 15-ig terjedő időszakról szól.

	kor. fill.		kor. fill.
Ernyei A. Henrik úr, Bpest.	10.—	Herzmann Bertalan úr, Bpest.	10.—
dr. Farkas József hitszónok,		Herzfeld Zsigmond úr,	„ 10.—
Szabadka	10.—	dr. Herzog Manó rabbi úr,	
dr. Fényes M. tanár úr, Budp.	10.—	Kaposvár	10.—
dr. Fischer Gy. rabbi úr, Prága	10.—	Herzfeld Frigyes úr, Budapest	10.—
Fleischmann Ede úr, Budapest	10.—	Hirsch Jakab úr,	„ 30.—
Fleischl Sándor ur, Budapest	10.—	Hirsch Vilmos úr,	„ 10.—
dr. Frisch Ármin tanár úr,		Hirschfeld Samu úr,	„ 10.—
Budapest	10.—	Holitscher Lipót úr,	„ 10.—
Freudenberg Ráfáel úr, Bpest.	10.—	Hirschler Frigyes úr,	„ 10.—
Fröhlich Miksa úr, ...	10.—	Joel Adolf és Fiai	„ 10.—
Dr. Fuchs Dávid úr, Budapest	10.—	Kann Jakab úr,	„ 10.—
Fuchs Vilmos úr.	„ 20.—	Kanitz Ignác úr.	„ 10.—
Fürst Jakab úr.	„ 10.—	dr. Kayserling M. rabbi úr, Bdp.	10.—
Galitzenstein József úr, „	10.—	dr. Kecskeméti Lipót rabbi úr,	
Gardé Henrik úr,	„ 10.—	Nagyvárad	10.—
Geist Lajos úr, Szombathely	10.—	Keppich Lipót úr, Budapest	20.—
budai Goldberger Károly úr,		Kohn Arnold úr,	„ 10.—
Budapest	50.—	dr. Klein Dezső rabbi úr, Siklós	10.—
Goldberger S. F. és Fiai,		dr. Klein József rabbi úr, Kassa	10.—
Budapest	50.—	Klein Jakab H. úr, Budapest	10.—
Goldberger J. Mór úr, Szegszárd	10.—	Klein J. D. úr,	„ 10.—
Goldmann Mihály úr, Budapest	10.—	dr. Kohn Sam. rabbi úr, Bdp.	10.—
dr. Goldziher Ignác tanár úr,		Kobrak Mór úr, Budapest	10.—
Budapest	10.—	Kohner Adolf és Fiai Budap.	60.—
Gomperz Miksa úr, Budapest	20.—	Kornfeld Zsigmond bankigaz-	
Gomperz testvérek,	„ 20.—	gató úr, Budapest	20.—
Grosz Zsigmond úr,	„ 10.—	dr. Krämer Lipót úr, Nagy-	
Grün M. úr,	„ 10.—	Szőllős	10.—
Guttmann és Wahl urak	„ 10.—	megyeri Krausz L. úr, Budap.	12.50
Györgyei Illés úr,	„ 20.—	megyeri Krausz J. dr. úr, Bdp.	12.50
Győri izr. hitközség	20.—	Krausz Móricz úr, Budapest	10.—
„ Chevra-Kadisa	30.—	Kriegler Dr. úr,	„ 10.—
ifj. Hay Ignác úr, Budapest	12.—	dr. Krishaber Béla, rabbi úr,	
Haas és Deutsch urak.	„ 20.—	Soroksár	10.—
Handler Jónás úr,	„ 10.—	Kronberger L. igazg. úr, Bdp.	10.—
Hartenstein Zsigmond úr, Bdp.	10.—	Kunewalder F. M. úr,	„ 20.—
ifj. Heidelberg Mór úr,	„ 10.—	Latzkó és Popper urak,	„ 20.—
Heidelberg L. V. úr,	„ 30.—	Lazarus Ad. főkantor úr,	„ 10.—
Heiszler Ignác úr,	„ 10.—	dr. Leimdörfer D. rabbi úr,	
dr. Heller Bernát tanár úr,	„ 10.—	Hamburg	10.03
Heller Gábor úr,	„ 10.—	Leipziger Vilmos úr, Budap.	20.—
Heller Gyula úr,	„ 10.—	Leitersdorfer Dávid úr,	„ 10.—

	kor. fill.		kor. fill.
dr. Links Ármin úr, Bpest.	10.—	dr. Schreyer Jakab úr Bdp.	10.—
Lederer Róbert úr,	„ . 10.—	dr. Simon József úr,	„ . 10.—
Liptó Szt. Miklósi izr. hitközség	20.—	Simon Jakab úr,	„ . 10.—
Lindenbaum Mór úr, Budap.	10.—	dr. Singer B. rabbi úr, Tapolcza	10.—
Löwenstein H. úr, Szombathely	10.—	dr. Singer Izsó B. úr, Budap.	10.—
Löwy Adolf úr, Weiss S. és		Spitz Lipót úr,	„ . 10.—
Társa féle cégbeltagja, Bdp.	10.—	Sváb Károly úr, főrendiházitag.	
özvegy Löwy Bernátné,	„ . 10.—	Budapest	100.—
Löwy Mór úr, Budapest	. . 10.—	Spitzer G. és Társa, Budapest	20.—
Löwy Salamon úr,	„ . 10.—	dr. Steiner M. rabbi úr, Bielitz	10.—
Mandel Bernát tanár úr Bdp.	10.—	Steiner Ármin úr, Budapest	. 10.—
Meitner Miksa úr, Bdp.	. . 10.—	Steiner Berthold úr,	„ . 10.—
Müller Vilmos úr,	„ . 20.—	Steiner Ármin és Ferencz urak	
Müller Móricz úr,	„ . 10.—	Budapest	10.—
Mohácsi izr. hitközség	. . . 20.—	Strausz Emil úr Budapest	. 20.—
Modern és Breitner urak, Bdp.	10.—	Stern Frigyes úr,	„ . 10.—
ifj. Nagler testvérek, Budap.	10.—	Sternthal Adolf úr,	„ . 50.—
Nagy-Atádi izr. anyakönyvker.	10.—	Szegszárdi izr. hitközség	. . 40.—
dr. Neumann Ármin, orsz. kép-		dr. Unger Bernát. Budapest	. 10.—
viselő úr, Budapest	. . 10.—	dr. Venetianer L. rabbi úr,	
dr. Neumann Ede rabbi úr,		Ujpest	10.—
Nagy-Kanizsa	10.—	Veszprémi izr. hitközség	. . 50.—
Neuschloss Károly és Fiai,		Wassermann Jónás Budapest	. 10.—
Budapest	20.—	dr. Weiszbürg J. rabbi úr, Bp.	10.—
Nord és Zerkowitz urak, Bdp.	10.—	dr. Weiss Miksa tanár úr, Bp.	10.—
Oesterreicher Miksa úr,	„ . 10.—	Weiss J, Em. úr, Budapest	. 10.—
Philipp Albert úr, Budapest	. 10.—	Weiss Adolf úr, Budapest	. . 10.—
dr. Pillitz Benő úr, Veszprém	10.—	Dr. Weiss Mór úr,	„ . 10.—
Pinkasz Zsigm. és Testvére		Weishut Alajos bankig. úr,	
Budapest	10.—	Bécs	20.—
Pollacsek Mór úr, Budapest	. 10.—	Weiszhut Károly, Budapest	. 10.—
Pollak József úr,	„ . 10.—	dr. Wellesz Gyula rabbi úr,	
Porges B. úr,	„ . 10.—	Nagy-Bittse	10.—
Pozsonyi izr. hitközség	. . . 30.—	Wertheimer és Frankl urak,	
dr. Rapaport Béla tanár úr,		Budapest	10.—
Budapest	10.—	Widder Mór, Budapest	. . . 10.—
Rosenbaum Adolf úr, Budap.	. 12.—	Winter Sándor úr, Ipolyság	. 10.—
Roth Miksa úr,	„ . 10.—	dr. Wolf Vilmos úr, Budapest	10.—
Rust József úr,	„ . 20.—	Wolfner Lajos úr,	„ . 10.—
Sándor Ármin úr,	„ . 10.—	Wottitz Baruch és Fiai Bpest.	10.—
Schlesinger Alajos úr, Budap.	10.—	Zinsenheim Simon úr, Budap.	10.—
Schlesinger és Pollakovics,		dr. Ziegler Ignác rabbi úr,	
urak Budapest	20.—	Karlsbad	10.—
Schmiedl Albert úr, Budapest.	10.—		
Schön Ignác úr,	„ . 10.—		

Összesen 2869.03

b) *Hagyaték :*

néhai K o h n Márton, öcsödi lakosnak hagyatéka: *K* 4000.

c) *Alapítvány :*

özv. F r i e d Mórné alapítványa férjének emlékére: 1 drb.
3⁰/₀-os magy. jelzálognyereménykötvény; névértéke: *K* 200.

d) *Templomi adakozások :*

I. A d o h á n y u t c z a i t e m p l o m b a n :

	Korona.		Korona.
Arányi Ignác úr . . .	5.—	Kramer Jakab úr . . .	100.—
Backofen Nándor úr . .	25.—	Kronberger Miksa úr . .	25.—
Blum Bernát úr . . .	50.—	Lederer Róbert úr . . .	6.—
Bricht Lipót úr . . .	5.—	Dr. Löw Tivadar úr . . .	10.—
Deutsch Simon úr . . .	10.—	Dr. Munkácsi Bernát úr . .	4.—
Eppinger Lázár úr . . .	10.—	Müller Mór úr . . . ,	20.—
Fellner Gyula úr . . .	20.—	Dr. Markus Adolf úr . . .	50.—
Fleischl Sándor úr . .	100.—	Schneider Dávid úr . . .	5.—
dr. Grauer Vilmos úr . .	10.—	Stern Frigyes úr . . .	100.—
Gutmann Manó úr . . .	10.—	Stern Miksa úr . . .	50.—
Herzmann Bertalan úr . .	28.—	Weisz Adolf úr . . .	10.—
Kohn Gyula úr . . .	2.—	Weisz Em. J. úr . . .	50.—
Krausz Mór úr . . .	35.—		

II) A z o r s z . r a b b i k é p z ő - i n t é z e t
t e m p l o m b a n :

Ausspitz Kalm. úr . . .	10.—	Grünhut úr	8.—
dr. Bacher Vilmos úr . .	10.—	Gutmann úr	2.—
dr. Blau Lajos úr . . .	6.—	Hacker József úr. . . .	—72
dr. Bloch Henr. úr . . .	6.—	Hartmann úr	6.—
Bloch M. rabbi úr . . .	4.—	Heinbach úr	4.—
dr. Blumgrund N. úr . . .	2.—	Hoffmann Adolf úr . . .	4.—
Braun úr	6.—	Hirschler Ignác úr . . .	2.—
Bruck Adolf úr	6.—	dr. Horváth D. úr . . .	2.—
dr. Edelstein Bert. úr . .	6.—	Keller Ferencz úr . . .	3.—
dr. Ernyei Miksa úr . . .	16.—	Kohn úr	6.—

	Korona		Korona
Kozna József úr . . .	3.—	Schill Sal. tanár úr. .	2.—
Landau úr	2.—	Schneller úr	4.—
Löw Albert úr	6.—	Schönwald úr	2.—
Lichtschein úr	4.—	Schwarz úr	2.—
Löwinger úr	2.—	Stelzer József úr. . .	2.—
Leitersdorfer úr . . .	4.—	Szántó Alex. úr . . .	2.—
Mannheim József úr . .	25.—	Székely Lajos úr . . .	2.—
Neugeboren úr	4.—	Walter Ernő úr . . .	2.—
Dr. Perlstein S. úr . .	6.—	Weisz Lipót úr	4.—
Dr. Rapaport Béla úr .	2.—	Dr. Weisz Miksa úr .	10.—
Rotter úr	2.—	Dr. Weisz Mór úr . .	2.—
Scheibel Adolf úr . .	4.—	Weisz úr	4.—
Senger Ph. úr	1.—	Weizkopf úr	2.—
Schamborg úr	3.—	Werner úr.	2.—
Salgó Lipót úr	2.—		
		Összesen	961.72

e) *Szelvények és kamatok.*

Az egyesület vagyonának kamatai a néhai Reich
Gábor és Sarolta-féle és a gelsei Gutman
alapítványok kamataival együtt 6573.90

f) *Rendkívüli adakozások :*

A salgó-tarjáni kőszénbánya részvénytársaság . . 205.20
A „Pester Lloyd“ utján Herzmann Bertalan úr
adománya 20.—
Horovicz S. úr 4.—
Összesen 229.20

g) *Más adakozások az intézet javára :*

A vallás- és közoktatási miniszter úr ő nagyméltósága
az országos-rabbiképző-intézet növendékeinek támogatására
az izrael. iskolaalaptól 2000 korona engedélyezni méltóztatott.

Köves Izsó tanár úr az általa művésziesen festett arcz-
képét néhai Kaufmann Dávidnak intézetünknek ajándékozta.

A pesti isr. hitközség előljárósága 2 a tanári kar által ajánlott hallgatónak 200—200 koronás ösztöndíjat szavazott meg.

A pesti izr. hitközség előljárósága főtit. dr. Kohn S. rabbi úr javaslata értelmében egy a tanári kar által ajánlott hallgatónak a Kohn-féle ösztöndíjat (200 koronát), továbbá a tanári kar javaslatára egy hallgatónak a Reich-féle ösztöndíjat (400 kor.) ítélte oda.

A pesti Chevra-Kadisa elnöksége a hallgatók támogatására engedélyezett 400 koronát.

Az országos ösztöndíj-egylet részéről intézetünk 4 hallgatója 200—200 és öt 100—100 koronát ösztöndíjul nyert.

Kaufmann Ignác úr Kojeteinből 20 koronát adományozott szegény növendékek részére.

A befolyt összegek összesége.

	kor. fill.
Tagsági díjak	2869.03
Templomi adakozások.	961.72
Szelvények és kamatok	6573.90
Rendkívüli adakozások	229.20
Hagyaték	4000.—
Alapítvány	200.—
Egy kisorsolt záloglevélért	200.—
Összesen .	15033.85

II. K i a d á s o k :

A nagyméltóságu vallás- és közoktatási minster úr által az országos rabbiképző-intézet növendékeinek támogatására engedélyezett 2000 koronán kívül az „Écz-Chájim“ pénztárából a növendékek segélyezésére és más kiadások fedezésére még a következő összegek fordítottak :

	kor. fill.
Rendes havi támogatások, ellátás és ruházásra	9094.10
Behajtási díj	114.45
Inkasszo a templomi adakozásokért .	20.75

	kor. fill.
A Goldzieher Izsák-féle ösztöndíj kifizetése . . .	80. —
A Horovitz P.-féle alapítvány kamatainak kifizetése	37. 80
Bélyegilleték	17. 50
Költségek a banknál	3. 38
Értékpapírok beszerzése	5168. 22
Összesen .	14536. 20

A nagym. m. k. vallás és közoktatásügyi ministeriumnak f. évi ápr. 1.-én 22703 sz. a. k. rendelete folytán az 1898/99-iki tanév értesítőjében kimutatott Steinfeld Antal-féle 1108 frt. 81 krnyi alapítványi összeg a kamatokkal együtt az „izr. magy. irodalmi társulat“ igazgatóságának szolgáltatott át az örökhagyó által meghatározott célra, t. i. a bibliának a magyar nyelvre való fordítására.

*Az „Écz-Chájim“-egylet vagyonáról való kimutatás.
(1900. deczember 31-én.)*

B e v é t e l e k :

	kor. fill.
Készpénzben 1899. deczember 31-én .	4185. 50
Templomi adakozások	167. 18
Tagsági díjak	2826. 03
Rendkívüli adakozások	435. 20
Kamatok	6671. 98
Alapítványok	200. —
Összesen .	14485. 79

K i a d á s o k :

	kor. fill.
Havi segélyezés, ellátás és ruházás . .	7896. 30
Behajtási díj	106. 45
Költségek a banknál	3. 38
Összesen .	8006. 13

Bevételek	14485. 89
Kiadások	8006. 13
Marad készpénzben	6479. 76 ¹

¹⁾ Ezen összegből a 200 kor. alapítványi összeg levonandó, mert

A pesti magyar kereskedelmi banknál letett érték-

papírok névértékre	138500.— ²
Alapítványok a pesti izr. hitközség kezelésében	16000.— ³
Összesen értékpapírokban	154500.—
és készpénzben	6479.76

Az értékpapírok jegyzéke.

	névérték
300 frt. januári járadék	600 kor.
400 „ májusi „	800 „
150 „ áprilisi „	300 „
57900 frt. 4 $\frac{1}{2}$ %-nyi pesti m. kereskedelmi bank záloglevelei	115800 „
12400 kor. 4%-os m. földhitelintézeti záloglevél	12400 „
500 frt. 4%-os „ „	1000 „
2500 „ 4%-os m. földtehermentesítési záloglevél	5000 „
2 drb. 4%-os m. jelzáloghitelbank nyerem. kötv.	400 „
1000 frt. 4 $\frac{1}{2}$ %-nyi egyes. fővárosi takarékpénz- tár záloglevele	2000 „
1 drb. 3%-os m. jelzáloghitelbank nyerem. kötv.	200 „
	<u>138500⁴) kor.</u>

Budapest, 1901. márczius hó 26-án.

Megvizsgáltuk és rendben találtuk.

Ehrlich Mózes,

számvizsgáló.

Sternthal Adolf,

számvizsgáló.

ezen összeg értékpapirban lett átadva és az értékpapir az egyleti vagyonhoz csatoltatott.

²) Ezen összegből 4000 kor. kihasítandó, mert ezen összeg külön hagyatékot képez, melyet néhai Steinfeld Antal azon rendeltetéssel hagyott a rabbiképzőnek, hogy annak évi kamatai egy pályakérdés jutalmazására fordítandók; 1901. febr. 28-án lett ezen összeg a m. k. központi pénztárnak átadva, azon czélból, hogy ezen összeget az örökhagyó végrendeletének értelmében az izr. iskolaalappal együtt kezelje; ezen összegből továbbá a Horowitz-féle alapítvány 900 kor. erejéig kihasítandó, melynek kamatai az intézeti templom örök lámpájának ellátására szolgálnak.

³) A 2000 frtnyi Kohn-féle alapítvány nem fordul e helyen elő, mivelhogy ez nem képezi az „Écz-Chájim“ vagyonát.

⁴) A pesti izr. hitközségnél letétben levő 8000 frt. külön számítatik.

C.

Az ajándékozott könyvek lajstroma.

- Alliance Israélite Universelle, Paris:**
 Berliner A., Aus dem Leben der deutschen Juden im Mittelalter. Berlin 1900.
 Buber S., Sechel Tob. Berlin 1900.
 Brody. H. Divan des Jehuda Halévi. Berlin 1900.
 Prins. L. Ph. José's Aboda, Berlin 1900.
 Rabbiner Z., Beiträge z. hebr. Synonymik in Talm. u. Midr. Berl. 1899.
 Saadia Version arabe du livre de Job. Paris 1900.
 Schwab M., Répertoire etc. I—III. Paris 1900.
 Dr. **Bacher V.**, tanár, Budapest:
 Gaster M., Schroll of the Hasmoneans. Hamagid 1900.
 Königsberger B., Quellen d. Halacha I. Berlin 1900.
 Posnanski A., Religionsphil. Anschauungen d. Josephus. Halle 1887.
 Weiss A., De libri Paraphrasi Chaldaica. Breslau 1873.
Behrend S., munkáját: Mose ben Maimuni's Mischnah - Commentar z. Tractat Megilla. Frankfurt 1901.
 Dr. **Blau Lajos**, Budapest. Herder J. G., Vom Geiste d. hebr. Poesie. 3. kiad. Leipzig 1825.
 Protestans Szemle. Sárospataki lapok Unitár. közlöny. 1900. évfolyam.
British Museum, London. Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the British Museum. Part. I. London 1901.
- Castiglione V.**, tanár, Triest, értékesítését: Epistolae ad Sciadal. Triest 1900.
Collegio rabbinico, Firenze. Relazione sul Biennio 1899—1900. Firenze 1901.
Dlenemann M., Breslau. munkáját: Sumerisch-babyl. Hymnen. Breslau 1898.
Eisler M., rabbi., Kolozsvár, értékesítését: Az erdélyi zsidók multjából. Kolozsvár 1901, és
 Az erdélyi országos főrabbi. Budapest 1901.
Fried S., rabbi., Ulm, munkáját: Das Buch über d. Elemente. Drohobycz.
Friedmann A., rabbi., Zsolna, beszédjét: Einweihung. Zsolna 1900.
Gesellschaft f. Samml. u. Cons. v. Kunst u. hist. Denkm. d. Juden. Wien. 3. Jahresbericht 1898. Wien 1900.
Goldberger Izidor, dr. disszertációját: Durán polemiája az izlám ellen. Budapest 1901.
Goldzieher W. tanár., Budap. C. C. de Saint - André. Francs-Maçons. Goldziher, Gedenkrede über L. H. Fleischer, Budapest 1889.
 Goldziher J., A mohamedán jogtudomány eredetéről. Budapest 1889.
 Loti P., Lá Galilé. 11. kiad. Páris 1890.
 Palestina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. Budapest 1885.
 Studien über Tanchum Jeruschalmi Leipzig 1870.

Grünhut L., kiadványát: Széfer Halikutim. 4. 5. rész Jeruzsalem 1900/1901.

Hebrew Union College Cincinnati. Year Book of the Central Conference of American Rabbis 1900—5660. Cincinnati.

Jaraczewsky, Rabbiner, Mühringen. J. Levy und L. Kohn. 5 beszéd. Többféle rabbi kéziirat מעייני הישועה עם פנים מאירות. Jerusalem 1897.

Jewish Year Book 5661.

Isr. theolog. Lehranstalt, Wien. Jahresbericht 1899—1900. Friedmann M., Seder Eliahu rabba und Seder Eliahu zuta. Wien 1900.

Jüdisch - theol. Seminar, Breslau. Jahresbericht 1901.

Dr. Kaufmann Dávidné, Budapest: Gedankbuch zur Erinnerung an David Kaufmann. Herausgegeben von Dr. M. Brann u. F. Rosenthal. Breslau 1900.

Klein M., főrrabi, Nagybecskerek, saját iratát: A lélek tragédiája. Nagybecskerek 1901.

Lehranstalt für die Wissenschaft d. Judenthums Berlin. Jahresbericht mit einer wissenschaftlichen Beigabe: Dr. Maybaum S., Die ältesten Phasen in der Entwicklung der jüdischen Predigt. Berlin 1901.

Löw Immanuel, főrrabi, Szeged. Saját beszédei. Szeged 1900.

Mittelman B., orvos, Budap., munkáját: A körülmetélés eredete, története és orvosi műtete. Budapest 1900.

Neumann J., Breslau, művét: Pent. Commentar d. Josef Bechor Schor. Breslau 1899.

Ország. Izraelita Tanító Egyesület Budapest. Izr. Tanügyi Értesítő XXV. évf.

Pelsner Ig., Budapest. Asfalek Caesar. Ein Beitrag z. Lösung d. Judenfrage. Cöln 1892.

Baum Rabbi, J., Der Universalismus d. mos. Heilslehre. Frkf. a. M. 1896.

Pelsner Ig., Budapest. Bibliothque utile XV. L. Paris.

Dr. Birnbaum N., Die nationale Wiedergeburt d. jüd. Volkes. Wien 1893.

Dr. Curtius Georg, Griechische Schulgrammatik. 6. Aufl. Prag 1862.

David István és Kalmár József, Latin nyelvtan. Pest 1864.

Friedrich der Grosse, Ueber die deutsche Litteratur, übers. v. Dr. H. Simon. Leipzig.

Gábel J. u. Asbóth János. A lelkiismereti szabadság és a magyarhoni zsidók szervezése Budapest 1890.

Herzog Emil, a zsidó álláspontja a kötelező polgári házasság tárgyában. Budapest 1893.

Jacobowski L., Offene Antwort eines Juden auf Herrn Ahlwardt's „Der Eid eines Juden.“ Berlin 1891.

Jaffé M., Die nationale Wiedergeburt d. Juden. Berlin 1897.

Kecskeméthy Aurel v., Graf Stephan Széchényi's staatsmännische Laufbahn etc. etc.

Dr. Klein J., marczali rabbi, A vegyes párok megáldása a zsinagógában. Budapest 1896.

Kohut A., Alex. v. Humboldt's Verdienste um d. Judenthum. Leipzig.

Kronberger Em., Zionisten und Christen. Leipzig 1900.

Dr. Kunos.

- Gróf Kuun Géza, Ismeretünk Ti-betről. Budapest 1900.
- de Lagarde Paul, Deutsche Schriften. Göttingen 1891.
- Leszczynski H., Unser Bruder bist Du! Achenu Attah. Leipzig 1893.
- Levi Leo N., Was soll aus den Juden werden? Aus d. Engl. übers. v. H. Berliner. Zürich 1895.
- Lublinski S., Jüdische Charaktere bei Grillparzer, Hebbel u. Otto Ludwig. Berlin 1893.
- Peisner Ig., Budapest a XVIII. században. Budapest 1900.
- Rauber, Prof. Dr. A., Urgeschichte d. Menschen. Leipzig 1884.
- Reichard Zsigm., Az erkölcsi érzés. Budapest 1894.
- Renan Ernő, Spinoza fordította Edelspacher A. Budap. 1878.
- Dr. Rosenberg S., A zsidó és keresztény közötti polgárilag kötött házasságok. Arad 1895.
- Dr. Rothenbücher Ad., Sohar, Talmud u. Antisemiten. Berlin.
- Sainéan Lasare, Une carrière philologique en Roumanie 1885—1900. Budapest 1901.
- Schopenhauer A., A becsületről és a párbajról. Fordította . . . Székács Fer. Budapest 1894.
- Soury Jules, Etudes histor. sur les religions, Paris 1877.
- Szabolcsi M., Aradi áldás, aradi theologia. Válasz Dr. Rosenberg S. . . . röpiratára. Budap. 1895.
- Teweles H., Der Kampf um die Sprache. Leipzig 1884.
- Valeton D. J. J., Vergängliches u. Ewiges im Alten Testament. Berlin 1895.
- Weisz Ig., A zsidó nemzetiségek. Brassó 1894.
- Poznanski Sam.**, Dr. Rabb., Varsó, művét: Tanchum Jeruschalmi et son Commentaire sur le livre de Jonas. Paris 1900.
- Dr. **Ritter B.**, főrabbi., Rotterdam. אור לישרים. Varsó 1900.
- Acht Hoofdstukken von Maimonides. Groningen 1845.
- Hagada etc. door Parser G. A. Amsterdam 1864.
- Mulder S. J., Hagada van het Paasch Feest. Amsterdam 1837.
- Dr. **Simon József**, kir. tanácsos Budap. Sik S., Teschubath Raschbam Aurach Chajim. Munkács 1900.
- Dr. Salvendi Dürkheim:**
- אהבת ציון. Krakau 1895.
- אות זכרון. Przmysl 1896.
- בית האוצר. Lemberg 1881.
- בית יעקב. Csernowitz 1885.
- בניית ברמה. Warschau 1898.
- בניית ברמה. 2. Aufl. Warschau 1900.
- דברי משה. Warschau 1897.
- דברים נפלאים. Lemberg 1899.
- הירח. Jerusalem 1896.
- המבחן. Warschau 1899.
- חלקת השדה, שו"ת. Podgorcze 1900.
- חנוכת התורה. Pieterkow 1900.
- בית משה חיים. Warschau 1897.
- Socleté des Études juives.** Revue des Études Juives 1900.
- Dr. **Stelner M.**, rabbi., Bielitz: Grabreden beim Leichenbegängnisse S. J. Halberstams. Wien 1900.
- Ungar Ad.**, Sprache und Schrift der Chinesen. Breslau.
- Vadász Ede**, Budapest. Battaszéki L. A vérvád. Budapest 1900.
- Klagen eines Juden. Mannheim 1837.
- מעורר ענוים. Wien 1864.
- A vallás és közoktatásügyi Minis-terium.** L'enseignement en Hongrie. Budapest 1900.

- Dr. **Vajda Béla**, főrabbi, Losoncz, művét: David-pajzsa történetéről. Budapest 1900.
- Dr. **Ziegler M.**, rabbi., Karlsbad, saját iratát: Dávid Kaufmann.
- Worms M.**, rabbi., Neustettin, művét: Die Lehre von d. Anfangslosigkeit der Welt etc. Münster 1900.
- Dr. **Ziemlich B.**, rabbi, Nürnberg. iratát: Die israelitische Kultusgemeinde Nürnberg. Nürnberg 1901.

D.

A megvett könyvek lajstroma.

- Alexander B.**, Diderot tanulmányok I. Bpest 1900.
- Alexander B.**, Diderot válogatott művei II. Bpest 1900.
- A magyar honfoglalás kútfői**, szerk. Pauler Gy. és Szilágyi. Bpest 1900.
- Bodley**, Franciaország, ford. Dr. Darvai M. és Mihály J. Bpest 1900.
- Carlyle**, Hősökről. Gyémánt-Nyakláncz, ford. Dr. Végh A. Bpest 1900.
- Chronica Hungarorum** impressa Budae 1473 reimpressa. Bpest 1900.
- Doczi L.**, Faust, Goethe tragoediája. 3. kiad. Bpest 1901.
- Dugonics A.**, A gyapjas vitézek. I. II. Pozsony—Pest 1794.
- Dugonics A.**, Trója veszedelme. Pozsony—Pest 1794.
- Dugonics A.**, A szerecsenek I. II. Pozsony—Pest 1798.
- Dugonics A.**, Arany pereczek. 2. kiad. Pozsony—Pest 1800.
- Dugonics A.**, Jolánka, Etelkának leánya. I. II. Pozsony—Pest 1803.
- Dugonics A.**, Etelka. I. II. 3. kiad. Pozsony—Pest 1805.
- Dugonics A.**, Szittyai történetek. I. II. Pozsony—Pest 1806.
- Dugonics A.**, Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványai. I. II. Pozsony—Pest 1796.
- Gyöngyösi L.**, Arany János élete és munkái. Bpest 1901.
- Gyulai P.**, Vázlatok és képek. 2. bőv. kiad. Bpest 1901.
- Jánosi B.**, Az aesthetika története. II. Bpest 1900.
- Kiss E.**, Vörösmarty Mihály. N.-Kannizsa 1900.
- Magyar könyvtár**, szerk. Radó A. 3—220.
- Molecz B.**, A magyar szórend történeti fejlődése. Bpest 1900.
- Nagy képes világtörténet**, szerk. Marczali H. V. k. Mika S., A középkor, II. r. VII. k. Marczali H. Az újkor. I. r., A reformációkor, Pauler Gy. A magyar nemzet története Szt.-Istvánig. Bpest 1900.
- Tóth B.**, A magyar anekdota kincs. IV. V.)

* * *

- Alte Orient, Der.** II. Leipzig 1901.
- Baldensperger W.**, Späteres Judenthum als Vorst. d. Chr.
- Bensemer**, Beitr. z. Gesch. d. Juden in Spanien.
- Bernfeld S.**, D. Talmud. Berl. 1900.
- Berthold P.**, Judenfrage in Galizien. Frankfurt a. M. 1900.
- Brandt**, Mandäische Religion. Leipzig 1889.
- Budde K.**, Kanon d. A.T. Giessen 1901.
- Chajes P. H.**, Nordsemitische Onomatologie. Wien 1900.
- Clementz H.**, Josephus Jüdische Alterth. Halle 1900.
- Clementz H.**, Josephus Jüd. Krieg. Halle 1900.
- Daiches S.**, Israel Hildesheimer. Berlin 1900.
- Driver S. R.**, Book of Daniel. Cambridge 1900.
- Ebstein W.**, Medizin im A. T. Stuttgart 1901.
- Edersheim**, The Temple. London 1900.
- Erbt**, Purimsage.
- Frank Fr. Dr.**, Der Ritualmord vor d. Gerichtshöfen d. Wahrheit u. d. Gerechtigkeit. Regensburg 1901.
- Frankel-Grün**, Geschichte d. Judengemeinde in Kremsier. Frankfurt a. M. 1901.
- Fried S.**, Buch über d. Elemente. Frankfurt a. M. 1900.
- Friedberg D.**, Hebr. Typographie in Lublin. Krakau 1901.
- Friedmann A.**, Gesch. d. Juden in Ingolstadt.
- Füllkrug G.**, Gottesknecht d. Deuteroseaia. Göttingen 1899.
- Glnzel F. K.**, Astronomische Kenntnisse d. Babylonier. Leipzig.
- Gisebrecht F.**, Geschichtlichkeit d. Sinaibundes. Königsberg i. Pr. 1900.
- Göttsberger J.**, Barhebräus u. seine Scholien. Freiburg i. B.
- Grätz H.**, Geschichte. 8. II. 1. 3.
- Grätz H.**, Geschichte. II. B. Bearb. v. Brann.
- Grützmacher G.**, Hieronymus I. Leipzig 1901.
- Gymnasial-Bibliothek.** 33. Heft.
- Haller E.**, Stellung d. Juden im Kanton Aargau. Aarau 1901.
- Hansen J.**, Zaubervahn, Inquisition u. Hexenprocesse. München—Leipzig 1900.
- Happel O.**, D. Psalm Nachum. Würzburg 1900.
- Hatch-Redpath**, Concordance to the Septuagint Supplement Fasc. I. Oxford 1900.
- Hoensbroch**, Graf v., Das Papstthum in seiner soc. kulturellen Wirksamkeit. Leipzig 1900.
- Harnak A.**, Amherst Papyri.
- Horowitz C.**, Israeliten im Königreich Westphalen. Cassel 1900.
- The Jewish Quartarley Review.** 1901.
- Joesten Dr.**, Zur Geschichte d. Hexen u. Juden in Bonn. Bonn 1900.
- Jüdischer Volkskalender.**
- Index prohibitorum librorum.** Rom 1900.
- Julius C.**, Die griechischen Danielzusätze. Freiburg i. B. 1901.
- Kalender f. Israeliten** 1900.
- Katz A.**, Juden in China. Berl. 1900.
- Kautzsch K.**, Volksbuch von Hiob. Tübingen 1900.
- Kayserling M. Dr.**, Handbuch d. jüd. Gesch. u. Litteratur. 7. Ausg. Leipzig 1900.
- Zwei rabbinische Handschriften.**
- Knopping R.**, Islam u. Judenthum.
- König E.**, Berufsbewusstsein d. at. Propheten. Barmen 1900.
- König E.**, Stilistik, Rhetorik, Poetik

- in Bezug a. d. bibl. Literatur. Leipzig 1900.
- Kürschner J.**, Litterat.-Kalender 1900.
- Kurrein A.**, Brauchen d. Juden Christenblut? Prag 1900.
- Lea-Reinach**, Histoire de l'inquisition. Paris 1900.
- Lea H. C.**, The Moriscos of Spain. Philadelphia 1901.
- Levias C.**, Grammaire of the aramaic. etc. Cincinnati 1900.
- Levy A.**, Geschichte d. Juden in Sachsen. Berlin 1900.
- Lewis-Gibson**, Palestinian Syriac. etc. London 1900.
- Lidzbarsky** Ephemeris. I. 2.
- Löwe Heinrich**, Juden im Kaukasus. Charlottenburg 1900.
- Lucian-Brun H.**, Condition des Juifs en France depuis 1789. Lyon 1900.
- Meyer E.**, Geschichte d. Alterth. III. Stuttgart 1901.
- Nestle E.**, Kirchengesch. d. Eusebius. Leipzig 1901.
- Neumann J.**, Pent. Comment. d. Jos. Bechor-Schor z. B. Numeri. Frankfurt a. M. 1900.
- Nickel J.**, Wiederherstellung d. jüd. Gemeindewesens n. d. babyl. Exil. Freiburg i. B. 1900.
- Niese B.**, Kritik d. beiden Makkabäerbücher. Berlin 1900.
- Ost u. West.**
- Plotke J.**, Die rumänischen Juden.
- Praetorius Fr.**, Herkunft der hebr. Accente. Berlin 1900.
- Preuschen, E.**, Apocr. Adamschriften. Giessen 1900.
- Preussische Jahrbücher IX.** 1900.
- Protocoll d. IV. Zionisten-Congress.** Wien 1900.
- Publications of the Americ. Histor. Society** Nr. 8. Baltimore 1900.
- Real-Encyclop.** für prot. Theologie u. Kirche. 3. Ausg. I.—IX.
- Relsner A.**, Jerusalem. 2. Th.
- Revue Biblique.** Tables Generales. Paris 1900.
- Rothstein J. W.**, Gottesglaube im alten Israel. Halle a. S. u. Bremen 1900.
- Ryle H. Ed.**, Canon of the O. T. London 1895.
- Samuel Dav. Luzzatto.** Gedenkbuch. Berlin 1900.
- Schlatter A.**, Israels Geschichte. Calw A. Stuttgart 1901.
- Schnedermann G.**, d. Judenthum in d. Evang. Leipzig 1900.
- Schnedermann.** Jesu Verkündigung in d. Evang.
- Scholz A.**, Die Juden in Russland. Berlin 1900.
- Schulten A.**, Mosaikkarte v. Madaba. Berlin 1900.
- Schultze M.**, Grammatik d. aram. Muttersprache Jesu. Berlin 1899.
- Schwally F.**, Semitische Kriegsalterthümer. Leipzig 1901.
- Schweltzer A.**, Untersuchungen zum I. Makkabäerbuch. Berlin 1901.
- Steinschneider M.**, D. Aberglaube. Hamburg 1900.
- Steuernagel C.**, Allgem. Einleitung in H. Göttingen 1900.
- Streck, D.** Landschaft Babylonien I.
- Swete H. B.**, Introduction to the O. T. in Greek Cambridge 1900.
- Taylor Ch.**, Sayings of the Jewish Fathers. Cambridge 1900.
- Theologischer Jahresbericht XIX.**
- Theol. Rundschau III.** 9. 10.
- Tiele C. P.**, Einl. in d. Religionswissenschaft I. Th. Gotha 1899.
- Volks- & Hauskalender.**

Weinstein N. J. , Genesis d. Hagada II. Frankfurt a. M. 1901.	New-York 1899. Livorno 1820	זמיר עריצים זמרת הארץ
Wellhausen J. , Isr. u. jüdische Geschichte. 4. Ausgabe. Berlin 1901.	Jerusalem 1900 Venedig 1595	ישועות יעקב ישע אלהים
Willrich H. , Judaica. Göttingen 1900.	Drohobycz 1897	לוחות זכרון
Winkler H. , Altorientalische Forschungen III. 1.	Offenbach 1798 Venedig 1567	לשון אש מאיר איוב
Worms M. , Lehre von d. Anfangslosigkeit der Welt. Münster 1900.	Berlin Warschau 1875	מאסף הקס"ט מים חיים
Wuttke A. , Deutsche Volksglaube d. Gegenwart. 3. Aufl. Berlin 1900.	Wien 1882 Edinburg 1854	מסרת סיג למקרא מצרף לכסף
Zetterstein R. V. , Verzeichniss d. hebr. u. aram. Handsch. d. kgl. Univ. Upsala.	Venedig 1586 Altona 1875 Venedig 1546 Prag 1606 Podgorcze 1899	מקראי קדש נסתור הכומר עבודת הלוי עולת יצחק שיח יצחק
Paks 1900	Krakau 1580	שלחן ערוך השנה II.
Livorno 1734		תבואות הארץ
Jerusalem 1862	Jerusalem 1900	תוספתא עתיקתא
VIII. 2. IV.	Frankfurt 1899/1900	תיבת משה
Frankfurt 1901	Jerusalem 1899	תרגום אברהם
Petersburg 1893	Jerusalem 1896	

XXIV.

JAHRESBERICHT

DER

LANDES-RABBINERSCHULE

IN

BUDAPEST

ÜBER DAS SCHULJAHR 1900 — 1901.

— — —
VORANGEHT:

DAS MOSAISCH-TALMUDISCHE

STRAFGERICHTSVERFAHREN

VON

PROF. MOSES BLOCH.

B U D A P E S T

1901.